

**DE PRIMA
EXPEDITIONE
ATTILAE ... IN
GALLIAS**

Eccardus (Sangallensis, I.), Friedrich
Christoph Jonathan Fischer

4° P.o. lat.

745 / 24

DE PRIMA EXPEDITIONE
ATTILAE REGIS HVNNORVM
IN GALLIAS

AC

DE REBVS GESTIS WALTHARII
AQVITANORVM PRINCIPIS

CARMEN EPICVM SAECVLI VI.

EX CODICE MANVSSCRIPTO MEMBRANACEO OPTIMAE NOTAE,
SVMMMA FIDE DESCRIPTVM, NVNC PRIMVM IN LVCEM PRODVCTVM,
ET OMNI ANTIQVITATVM GENERE, INPRIMIS VERO MONVMENTIS
COAEVIS, ILLVSTRATVM ET ADAVCTVM

A

FRIDERICO CHRISTOPHORO IONATHAN FISCHER

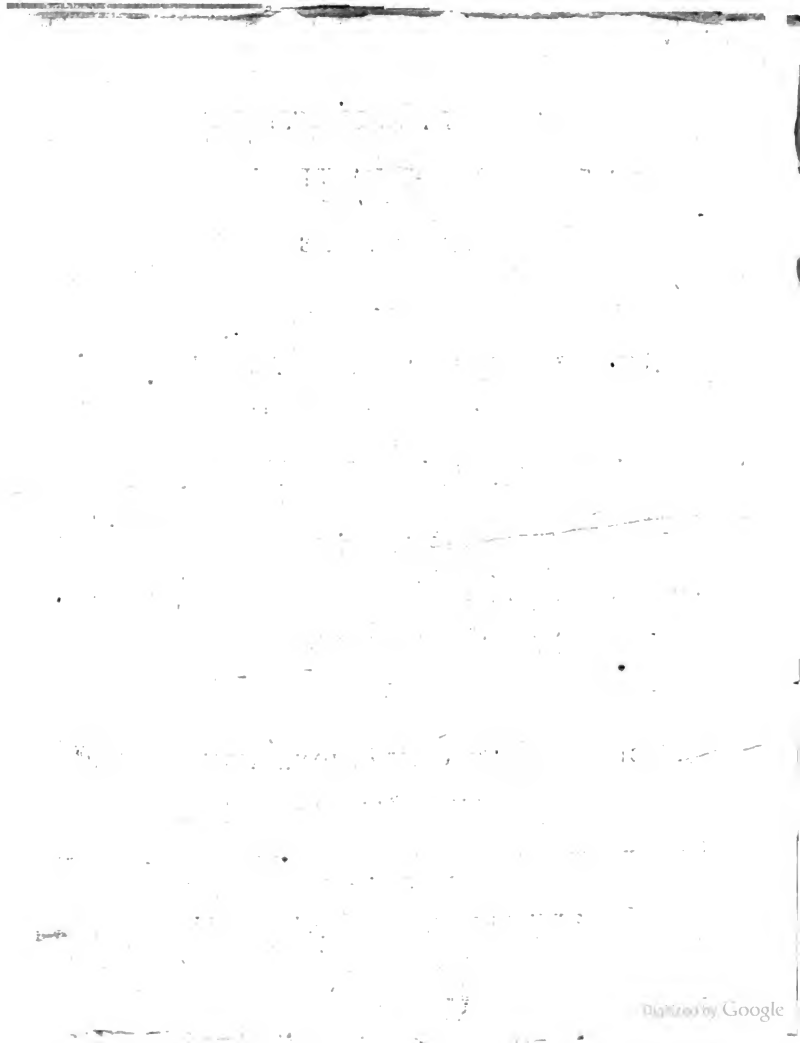
ICTO HALLENSI.

LIPSIÆ

SVMTIBVS B. B. SVIKERTI

C1313CCLXXX.

VIRO PERILLVSTRI
EXCELLENTISSIMO AC GENEROSISSIMO
DOMINO
EWALDO FRIDERICO
AB HERZBERG

DYNASTAE IN PRIZEN ETC. ETC.
SERENISSIMI ATQVE POTENTISSIMI BORVSSORVM REGIS
ADMINISTRO STATVS ET SECRETIORVM CONFERENTIARVM
CETERA.

IN
TESSERAM PIETATIS
MONVMENTVM OBSERVANTIAE
ET
AETERNVM GRATAE MENTIS

OPVSCVLVM HOC

SEQVE IPSVM
OFFERT ATQVE DEDICAT

SIMVLQVE
PRO SALVTE ET PERPETVA
VIRI PERILLVSTRIS
FELICITATE

FIA VOTA NVNCVPAT

CLIENS ET CVLTOR OBSEQVIOSSIMVS
FRIDERICVS CHRISTOPHORVS IONATHAN FISCHER
STVTTGARDIANVS.

P R A E F A T I O.

In vniuersa recentiore historia, illud tempus, rerum gestarum grauitate, praeter ceteris eminere mihi videtur, quo primum a barbaris gentibus in imperium Romanum facta est irruptio. Maxime vero me mouet Attilae et prudentia et virtus. Nam cum ante eum Barbari, Romanis finitimi, (vno Alarico excepto, cuius tamen bella temerarii potius conflictus quam bella fuerunt;) in extremis potentissimi huius Imperii finibus veluti haesissent; ille, bene intelligens, Romanorum mores esse valde corruptos, disciplinam eorum militarem iacere, denique totum reipublicae statum esse summe deprauatum, interiores huius imperii regiones hostilibus iam patere, existimauit. Quam ob rem victorias suas vsque ad vrbes, quae fuit caput imperii, persequutus; exemplo docuit, ad vastum istud regnum delendum hucusque nil, nisi consilium desuisse atque audaciam. Athaulfus, Alboinus, Theudericus Ostrogothus, cum Theudeberto Aultrasensi hanc viam ipsis monstratam diligenter secuti sunt. Atque etiam Carolus Magnus expeditionibus suis fines ponendo non cegnit, vsque dum imperii Romani dignitatem ad Germanicas, quibus ipse imponebat, ciuitates transtulisset. Sed, quamquam maxima suo tempore floruit gloria iste Hunnorum Attilas, singula tamen, quae pertinent ad eius victorias et varias rerum ab eo gestarum causas, nunc quidem omnino nescimus. Enimvero non minus, quam alii, qui primo loco haberi merentur heroes, in eo summo studio erat occupatus, vt ne superstitionem finem et modum transire pateretur; immo vero etiam a sacerdotibus opes, plebi ereptas, extorqueret. Quo quidem et factum est, vt tristissimam illam sortem experiretur, cuius, quaecumque illorum hominum persecutio, fons est. Infimae enim conditionis monachi, turpiter ei obreclantes, memoriam eius variis modis apud plebem inquinabant. Nec eo sibi fatiscerant, nomini eius infamiam inuulisse, quod ipsum humani generis flagellum dicerent, sed et omnia ea maligne deleuerunt, quae animi liberalitatis et ingenuitatis monumenta exflare resque ab eo gestas contra quascumque calumnias defendere potuissent. Hinc illius temporis, quod tanti momenti est ad aetatis nostrae culturam rerumque publicarum notitiam, praeter paucissima fragmenta historica eaque maxime imperfecta, ad nos quidem nihil peruenit. Adiunguntur iis praeterea perabsurdae miraculorum fabulae, quibus quidam sancti, (vt appellare solent,) eius expugnationes inhibuisse feruntur. Accedunt denique insensae atque inimicae immanitatis narrationes, quam, etiamsi adhibita esset, in tanta militum, natura ferocium, multitudine, impedire non potuit. Quod vero ad ipsas res attinet, quae acciderunt, quoque modo cum finitimorum populorum historia coniuncta fuerint, nusquam accurate et copiose narratur: nec vllibi datur descriptio, quae doceret, quomodo Europae reipublicae hoc tempore fuerint constitutae, quosque et quales in humanitatis cultu progressus fecerint. Omnino, communes tantum regni conuersiones, tam breuiter, quam obscure.

narratae et ab vna modo parte consideratae, neglectis plerumque fontibus earum, mirabilium sane, nobis relictae sunt. Qua de re, quid est, quod tanti aestimari mereatur, quanti quoduis monuimentum, quod, quae ad eiusmodi aetatem, caligine et tenebris quasi inuolutam pertinere videantur, ea nos accurate doceat; quodque monstrat, quae sit prima morum nostrorum conditionis origo; quo innotescunt instituta et consuetudines, quae, quamquam nunc quidem peregrinae sunt et a nobis alienae, sua tamen praeslantia et integritate nos mouent et delectant, quin immo, primam humani generis conditionem et statum motum nobis reddunt atque familiarem? — et, quod summum est, quo priuatus haud inferior iis excellentibus viris, qui populos in suam potestatem redegerunt, apparet, ita, vt eius familiae arcana videre atque prima virtutis exempla intueri possimus.

Iam vero eiusmodi monumentum, repertum est eo tempore, cum de Bauarica successione haereditaria orta esset controuersia, cuius dirimendae causa tot archiuis perlustratis, tot monumentis examinatis atque consultis, (quid mirum?) permulta, eaque grauissima in lucem prodierunt documenta. Codex nimirum Seculi XIII. isque membranaceus mittebatur, ex quodam coenobio, in Bauaria sito, ad regium Britannicarum legationum consiliarium Dominum de Mosheim, illius cancellarii, qui Gotingae quondam vixit atque aeternam de historia ecclesiastica gloriam consecutus est, filium, iam Sturgardiae florentem. Quem cum ad me permisisset, mihi perlustranti, praeter varia diuersae aetatis collecta, partim scripta formularum classicorum, partim primorum patrum ecclesiae, acta, et cancellariae pontificalis formulas, epos se offerebat, latino sermone compositum. Id autem, cum offenderem inter Ciceronis fragmenta et Boethii consolationes philosophicas, omnem animaduersionem meam excitasse, non est, quin profitear. Equidem, simulac id exscriperam, illa, quae ad res eius generis requiritur, cura et diligentia adhibita, thesaurum litterarium, ita praestantem sub manibus meis accumulatum; historiam totius Europae ita auctam mirabilemque ad reliquos auctores classicos vtilitatem inde profectam esse, valde admirabar. Caeterum, vt de materia, quae tractatur, pauca dicamus: prima Atiliae bella, quae contra Gallicas, et reliquas finitimas ciuitates gessit, depinguntur, narraturque eorum historia, cuius quidem in monumentis historicis, aut nulla plane facta est mentio, aut ita, vt falsa sit chronologia. Ad vltimum vero sit narratio rerum a Vualthario, Aquitaniae principe, regio sanguine nato, gestarum. Ipsum auctoris nomen nusquam laudatur, ac, vel Polycarpo Leysero a) fuit ignotum. Fuit autem, quod constat, monachus, ab origine stirpis Celticae generatus, Venantii Fortunati et Corippi Africani aequalis, et, vt verisimile est, ad finem Seculi VI. vixit et scripsit. Quae autem tradidit, ita sunt constituta, vt fundum praeae alicuius traditionis et a maioribus acceptae narrationis prodere videantur. Atque ea quidem, cum ex ipso carmine colligantur, in commentario, quem de eo conscripsi, inquirere et exponere studui.

De solertia autem poetae et ingenii acumine deque rerum exponendarum ornandarumque ratione, sic, quantum video, iudicandum est. Poeta, etsi nullo plane deorum interuentu adhibito, nullis consiliis aut machinationibus alicuius dei vsus, genuinam nobis ad modum Lucani dederit rerum gestarum narrationem; orationis tamen dignitatem sententiarumque pondus et ipsam Virgilii verificationem imitatus est; quin immo, interdum vel integros Virgilianos versus intexit suis. Et, quamquam aegre potest negari, iis in locis, vbi verbis, origine sua, Celticis, vsus est, et vocabula sententiasque apud veteres Germanos visitatas adhibuit, stylum eius

a) Historia poetarum et poematum mediæ aevi. Halae 1727.

barbarum iuueniri: ea tamen aetatis suae vitia similitudinibus exquisitis et aptis vique declamatoria temperavit et emendavit. Id quod probatur magnanimi Francorum Haganonis exemplo, qui, cum videret Patauridam, nepotem, imberbem adhuc iuuenem, cum heros Aquitanico, ferro depugnare velle, v. 854. multum ea de re conqueffus est. Aquitaniae princeps Vualtharius, Cuntharii, Francorum Ripuariorum regis filius, octo iam ex iis, qui eum comitabantur, milites in certaminibus singularibus interfecerat. Qua de re initium est consilium, vt telo quodam, apud Francos vsitato, quod Ango appellare solebant, eum adorirentur; si forsan de opportuno loco, quem in ore speluncae cuiusdam, montis Vosagi, occupauerat, deiici posset.

Erat autem hoc telum, quod Suidas, Eustathius et Agathias descripserunt, tridens, hamis instructus, qui emittebatur in hostem et vel in corpore haerebat, quo quidem non, nisi repentina et acerbissima morte insequente, poterat expediri: vel tantum in scuto defigebatur, ita tamen, vt nullo modo posset auelli. Cum vero illius pondere scutum inflecteretur, fiebat, vt corpus omnibus modis vulnerari posset. Atque haec quidem est eius teli descriptio, quam habet Agathias Scholasticus. Ex hoc autem nostri poetae carmine patet, eiusmodi tridentes instructos praeterea fuisse funibus, quos ii, qui circumstiterent, tenuerint, hostemque, cuius armis affixi iam fuissent, coniunctis viribus ad terram attraxerint. Ex quo quidem emergit, Iesuitam Danielelem, qui in Historia rei militaris Francigenarum solam Agathiae descriptionem sequutus est, rei plane non satisfecisse, nunc autem temporis et meliorem et rectiorem posse dari delineationem.

Sed id, cum huc non pertinere videatur, admiremur potius quandam poetae nostri similitudinem. Vualtharium scilicet illo telo reuera hostes aggrediuntur, iisque contingit, vt medius scutus dissindatur tridensque in eo defigatur. Iam vero summa virum contentione, nisi in terram eum praecipitare, arma saltem ab eo abripere, ipsiunque, quo se defendat, destituere conantur. Sed, frustra nituntur; immotus enim adstat, vt poeta recte cecinerit:

„Sed tamen hic intra velut escaulis adstitit heros,
 „Qui non plus petitastra comis, quam tartara fibris,
 „Contemnuens omnes ventorum immota fragores.“

Ac quidem in hac Homeri (Iliad. M. 131.) imitatione, nonne felicior fuit, quam Virgilius (Georg. L. II. v. 290.) et Silius Italicus? (Punic. L. V. v. 480.) Testor omnes, qui iudicare velint. Deinde autem ex v. 384 et 385. vbi doloris iraeque, qua de Vualtharii Aquitaniae principis iactura affectus erat Attila, imaginem oculis animisque subiicit, artem pernoscendi indolem hominis ex facie, saltem ex parte perceptam habuisse, apparet.

In conmentario meo p. 30. locum verbis Scipionis Claramontis, qui ex Lauateri iudicio, ingenii sagacitate multos antecellit, explicauit, vt et aliam quendam ex Thorm. Torfaei Historia Noruagica laudauit, quo mirandum eius artis continetur exemplum. Plura exstant apud Saxonem Grammaticum. b) Eiusmodi narrationes septentrionalium populorum vulgo Sagae dictae,

b) In Historia Danicae L. II. p. 23. Tunc Suanhuita speciosissimum lineamentorum eius habitum curiosiori contemplatione lustratum impensius admirata, Regibus te non seruis editum praeradians luminum vibratus eloquitur. Forma prosapiam pandit, et in oculorum micatu naturae venustas elucet. Acrisitas visus ortus excellentiam praefert. Nec humili loco natum liquet,

quem certissima nobilitatis index pulchritudo commendat. Exterior pupillarum abacritas interni fulgoris genium conspiciat. Facies fidem generi facit, et in luculentia vultus maiorum claritudo respicitur. Neque enim tam comis tamque ingenuus species ab ignobili potuit auctore profundi. Sanguinis decus cognato frontem decore perfundit et in oris speculo conditio

cum leget Lauaterus, mirabitur, eam, de qua vel hodie dubitamus, scientiam, ad tantam peruenisse maturitatem apud eos, qui primi nationis nostrae exposuerunt res gestas. Quid autem vtilius, quid acceptius nobis accidere potest, quam naturalis maiorum nostrorum simplicitatis vestigia videre, eorumque morum integritatis exempla legere, qui, (quidam profiteamur?) asperi nonnunquam videntur?

Vualtharii fidem, cui principem personam poeta imposuit, firmam et constantem ut reddat, operam dat Attila. Ad eum autem finem consequendum, ingentia Vualthario facit promissa et studet ei Hunnicam virginem in matrimonium dare, quo teneatur. Ille autem, qui iam pridem de sua fuga cogitabat, ea re prudenter se effudit, Attilaeque se excusat, dicens: in tali viuendi rationis mutatione et ruris et rei familiaris cura se impeditum iri, quominus satisfacere possit officio sibi mandato. v. 152.

Aedificare domos cultumque intendere ruris
Cogor. —

O amabiles et antiquos eius populi mores! vbi solii haeres non minus, quam rusticus homo in agris colendis occupatus est. Inprimis autem istud Hunnorum conuiuium v. 287. est insigne, propterea, quod ei, cui interfuit *Priscus*, iste Byzantinus orator, cuiusque descriptionem nobis reliquit, magna lux affertur.

Nec minus locum v. 169. animaduersione dignum puto, qui quoddam Hunnorum proelium repraesentat.

Cum populus aliquis aut pacem peteret, aut victus esset, legatis non, nisi armis positis, ad victorem accedere lieuit.

64. Ibant legati totis gladiis spoliati
Hostibus insinuant, quod regis iussio mandat.

Id pompae genus, c) quod nullus adhuc scriptor huius aevi animaduertit, depictum inuenitur in antiquissimis parietinis apud Montefalconium et Lancelotum.

Eius autem populi, qui censum promissum subire negabat, obsidibus, aeterna seruitudo imponebatur. v. 115.

Apparet iam torneamentorum imago, et verus quem propositum sibi habebant, finis

patius resuleat. Minime ergo tam spectati caelaminis simulacrum obscurus opifex absoluuit.

Id. L. VII. pag. 141. Consueuerat virgo hospitum vultus propius accedendo quam curiosissimo praelato lumine contemplari, quo certius susceptorum mores cultumque perspicere. Eandem quoque creditum ex notis aequae lineamentis oris conspекtorum perpendisse profasiam solaque visus sagacitate cuiuslibet sanguinis habitum discernisse. Quae cum Oloneum scrutabundis adgressa luminibus constitisset, inusitato oculorum eius horrore perstricta paene exanimis concidit. Ac vbi sensum redditus vigor, spiritusque liberius meare coeperat, rursus iuuenem conspiciari conata lapsa repente corporis cœu mente capta procubuit. Tercio quoque

dum clausam deiectamque aciem attollerē nititur, non modo oculorum motu certe etiam pedum regimine defecta subito lapsu cecidit. Adeo vigorem stupor hebetat? Conf. *Ibom. Bartholin. Ant. Dan. L. III. cap. 3. pag. 613.*

c) *Tancmar. in Vita S. Bernardi cap. 23. ap. Leibn. script. rer. Brunswic. p. 452.* Cuncti primarij ciues — adfunt nudi, femoralibus tantum cecti, dextra gladios laeua scopas ad palatium praetendentes, Imperiali iure se subactos nil pacifici, nec ipsam quidem vitam, quos dignos iudicauerit, ense feriat, vel pro misericordia ad palum scopis examinari faciat, plura loca ex scriptor. omnis aevi vid. in commentario. p. 8.

comprobatur, ut scilicet ii, qui belli a natura haberent adiumenta, ab iacunte adolescentia consuetudinem et exercitationem caperent.

v. 100. — Sed et artibus imbuit illos,
Praefertimque iocis, belli sub tempore, habendis.

Atque etiam prima insignium gentilitiorum initia hic iam inveniuntur, quae arbitraria signa in scutis picta, quibus eminus distinguerentur et agnoscerentur, fuisse, satis apparet.

v. 1169. Cuius si facies latuit, tamen arma videbas
Nota satis, habituque virum rescire valeres.

Patet ex v. 916.

— — Ancipitem vibrauit in ora bipennem,
Iliusque modi Francis tunc arma fuere.

Francos ad finem seculi vi. bipenne uti desuisse. Occurrit

v. 1014. In framea tunicaque simul confisus aena;

vetusta illa framea, cuius, praeter Tacitum, nullus antiquiorum scriptorum fecit mentionem.

Armatura Vualtharfi fugientis haec est:

v. 330. Ipseque lorica vestitus, more gigantis,
Imposuit capiti rubras cum callide cristas,
Ingentesque ocreis furas complectitur aureis,
Et laetum femur ancipiti praecinxerat ense
Atque alio dextrum, pro ritu Pannoniarum;
Is tamen ex vna dat tantum vulnera parte.
Tunc hastam dextra rapiens, clipeumque sinistra,
Ceperat inuisa trepidus decedere terra.

Iam hic P. Danielis errorem, qui in rei militaris Gallicae historiam irrepsit, praetermittere non possum. Ille enim persuasum sibi habuit, gladios Germanorum vetustissimos, ancipites nequaquam fuisse. Incurrit in hunc errorem adductus illo Rigordi loco: „habebant cultellos „longos, graciles, triacutos, quolibet acumine indifferenter secantes, a cuspidē ad manubrium, „quibus utebantur pro gladiis.“ Hic vero auctor *triacutos* tantum cultellos, quibus in praelio apud Bouiniacum pro gladiis utebantur Germani, admiratus est: vetusti tamen gladii ancipite acumine instructi, ipsi non minus noti fuere. Ac veluti Romanorum milites, alterum latus ense, alterum sica solebant accingere, sic et Germani, qui artem bellandi a Romanis didicerant eorumque armatura utebantur, dextrum latus gladio, sinistrum cultro armare soliti fuerunt. Id quod, cunctis antiquitatis monumentis variisque auctoribus comprobari potest. Cultelli proprio nomine *Sahs* appellati sunt. Omnes autem gladii plerumque ancipites fuerunt, ut

claris verbis Suidas docet. Inde et Matthaeus Paris. gladium, vno tantum acumine instructum, comparatum pugione aut potius cum cultro. Longi autem verones, quos nunc nouimus, primum in proelio apud Bouiniacum in consuetudinem venerunt. Quod quidem gladiatorum genus Rigordi admirationem necessario excitauit, quippe cum antea breuiorē cultri in usu erant, quibus hostis cominus, non erinus poterat transfigi.

436. Regalique Coco reliquorum quippe magistro
Detulerat —

Hic, vt arbitror, primum Archidapiferi Francorum facta est mentio.

Haec aetas ita adhuc bello assueta erat, vt Franci Rhenani nebulones dicerentur propterea, quod colerent agros.

553. Non assunt Auares hic, sed Franci nebulones,
Cultores regionis.

Barbari maiores nostri familiarum foederibus ita arte coniuncti inter se erant, vt cuncti cuiuscunque domus vnus, vnus cunctorum saluti prospicere deberet. Quodsi vni facta esset iniuria, tota gens offensam se esse putabat, et illius vlciscendae studium erat commune.

Neque tamen omnes simul hostem persequebantur, sed ex ordine proximus quisque cognatus, vsque dum aut vltra, aut placata esset iniuria. Inde et Scaramundus auunculum Kamelonem Francorum praefectum vrbis Metensis in certamine singulari interfectum videns, dicit:

v. 684. Hic me prae cunctis heu respicit actio rerum;
Nunc aut cominoriar vel carum vlciscar amicū.

Antiquissimis temporibus, quamuis quaecunque crimina placabantur pecuniis, homicidium tamen expiari nequiuat, sed sanguinis vltio necessaria fuit. Vir Doctus Dominus Mayerus, Iurium Professor in Vniuersitate Tubingenſi, in hunc barbarorum maiorum nostrorum merem diligenter et acute inquisiuit, cuius consecraria nostro poeta cumulate comprobantur. Scaramundus ille ad certamen prouocans haec dicit:

696. Non ego iam gazam vel rerum quidque tuarum
Appeto, sed vitam cognati quaero peremti.

Cuntharius enim rex Francorum Ripuariorum, Vualtharium, Aquitaniae principem, hanc ob rem hostiliter persecutus erat, quod non modo thesaurorum Attilae extortorum, verum etiam Hildegundis foeminae, principis Burgundiae, quae eum comitabatur, vi potiri voluerat. Sed, cum in certamine quatuor iam suorum militum interfectos videret, his verbis reliquos adhortatur:

- v. 710. Aggrediamur eum, nec respirare sinamus,
Donec deficiens laceſſat et inde reuinctus
Theſaurus reddet, luet et pro ſanguine poenas.

Sed, cum et his eadem fors parta eſſet, Cuntharius vehementer irasſcitur, ita, ut omnia, quae aliquam vim perſuadendi habere videantur, corripiat et proferat, ad reliquos ad pugnandum excitandos.

945. — — — En ego partus
Ante mori ſum, Vuormaciam, quam talibus actis
Ingrediar. Petat hic patriam ſine ſanguine victor?
Haecenus artiſtis hominem ſpoliare metallis;
Nunc ardete; viri ſuſum mundare cruorem,
Ut mors abſtergat mortem, ſanguis quoque ſanguinem.
Soleturque necem ſociorum plaga necantis.

Atque etiam Vualtharius hanc ſanguinis ultionem neceſſariam euitare cupit; Patauridum, iuniorum adhuc aetate iuuenem, ut a duello abſiſtat, hortatur.

- v. 879. — — Cede duello
Ne, ſuprema videns, hoſtes facias mihi plures.

Et Scaramundo perſuadere ſtudet, ſe ſanguinis vindicta obnoxium non eſſe, quippe cum ipſe hoſtes nunquam aggreſſus, vitam tantum ſuam ab iis defendiſſet.

- v. 699. — — Si conuincar, quod praelia primus
Temptarim,
— — — Abſque mora tua me tranſuerberet. haſta.

Sed nimis longus eſſem, cum, quae illius aetatis mores nos doceant, ea omnia colligerem. Pauca potius de hiſtorica et geographica, quae ex hoc epico, carmine proficiſcitur, vtilitate, dicenda mihi ſuperſunt.

Doctiſſimum Deguignes, cum ex *Siniſſibus et Arabicis* Manuſcriptis quae in regia bibliotheca Pariſienſi adſeruantur, antiquitatem regni Hunorum demonſtraret, litterarum periti valde admirabantur, propterea, quod rem incredibilem putaſſent, cui iam fidem denegare nequirent.

Rationes autem expeditas eſſe, docet poeta:

- — — Gens Pannoniae
— — —
Vltra millenos fertur dominariet annos.

De Attilae ingenio et animi dotibus, auctor modo laudatus, haec nobis tradidit. „Attila coluit virtutem quam maxime, in hostes autem inhumanus fuit et immanis. Quoties itaque cum illis res ei fuit, superbum et arrogantem se praebuit, erga subditos autem humanitatem et clementiam exercuit. Pretiosis rebus et magnificentiae inimicus, eandem vxoribus et amicis suis concessit. Qui ipsius potestati erant subiecti, eos complexus est amore tenerrimo; audiuit eos, quum quererentur iisque satisfecit, nec quemquam in possessionibus suis perturbari, nec pauperes supprimi passus est. Ad condonandum fuit paratissimus, nec ciuitatibus suis intolerabile tributum imperauit; alienis autem metum et horrorem iniiciendi summa flagrauit cupiditate: quod et cessit ex votis. In bello, quo ita delectatus est, vt nihil supra, fortitudinis omnes antecessit sine vlla temeritate. Summa cepit consilia eademque perfecit. Hostibus suis monstrosus et prodigiosus visus est, qui quidem magnopere sibi ab eo metuerunt, minus tamen aequi eius iudices fuisse videntur. Romae aut Byzantii heros et iudicatus et cultus est; in expeditionibus, cum occupatus fuit, immitem et crudelē eūm hostes dixerunt.“

In quo quidem et omnia ea consentiunt, quae ex Prisco et Iornande huc pertinent. Poeta autem noster in eiusmodi frigidis descriptionibus non moratur, sed potius heroi suo dicentis et agentis personam imponit. Conf. v. 66. seq. et v. 99. seqq.

Dom. Kremerus, de historia bene meritus, omnia ea collegit, quae vixquam de veteris Fraciae Rhenanae rebus poterant inuestigari. Nihil profecto iucundius ipsi contingere potuisset, quam, si haec poetae nostri carmina videre potuisset. Ex iis enim perspexisset fines huius imperii prima seculi V. parte vsque ad Metem dilatatos esse, et ab hac quidem parte Spiram, Metem, Argentinam et montem Vosagum comprehendisse. Vuormatia erat caput imperii: poeta enim dixit:

— Vuormociam Regali sede nitentem.

Quam quidem ob rem Dom. Morizio in hoc concedendum puto, quod hanc ciuitatem Comitibus alicuius aut episcopi potestati nunquam subiectam, sed potius regalem ciuitatem semper mansisse contenderet. Exiit quidem Comes Wormatiensis, sed eius dioecesis finitima tantum comprehendit.

v. 938. Hic in Wormatiæ campis Comes exiit ante.

Mons Vosagus antiquitatibus et reliquis rebus cognitione dignis semper abundauit, vt summus Mabillonius operae pretium censuerit, eo proficisci et omnia omni diligentia inquirere et consignare. Animaduersiones eius inueniuntur in Memoriis litterariis Parisiensibus, sed hunc terrae angulum parum nouisse videtur, quem v. 488. seqq. poeta noster descripsit.

Caeteroquin nihil attinet disceptare, quam Rheni partem tranſierit Attila, cum altera vice in Galliam irrumperet; certi enim quidquam hac de re asserre non possumus. Sed forsitan res plana efficitur ex iis, quae de primo eius transitu memorata habemus. Auctor enim noster ea diligenter tradidit. Sententia vero qua ad Germanorum fines tranſiſſe putatur, debet

repudiari. Namque etsi primo petit Wormatiam, tamen inde statim reuersus, Heluetiam percurrit flumenque Ararim Rhodanumque traiecit et recta via in Cabillonum irruit. Hinc transuersè recedens, Aquitaniam perripit Galliamque petit.

Cabillonum sedes erat imperii Burgundici, quod illo tempore sub Herrico rege florebat. Plaga illa, quae 436. Burgundis illata est, quaque totum fere populum deletum esse, recentiores scriptores sibi persuadent, ad istos modo pertinuit, quorum sedes, tum erat hodiernus comitatus Burgundiae et pars Alfatiae; totum autem regnum eo tempore labefactum aut perturbatum plane non est. Nec audiendus abbas Dubosius qui arbitratur, Aquitaniam, posteaquam Seculo iv. ab imperio Romano defecerat, liberam constituisse rempublicam. Quantum ex hoc nostro auctore perspicitur, quidam monarcha, nomine Alphenis ei imperavit. Celtica lingua in ea adhuc floruit, quod quidem eo euincitur, quod Saxonum Ekeurid Vsaltharium Aquitanicum reprehenderet his verbis:

763. Celtica lingua probat, te ex illa gente creatum
Cui natura dedit reliquos ludendo praeire.

In poemate haec Celtica verba occurrunt. Sergia, officium. Migma, obsonium. Tyrannus, Rex. Gausape, mantile. Nappa, poculum. Tallus, patera. Edes, vagina. Framea, Lancea. Gemina, peristromata. Vassus, seruus, et haec tria: Vuelandia, Viuo, Natore, quae, quid sibi velint, non video.

Plurimis antiquiorum historicorum Franci a Troianis originem traxisse videntur; nec aliter se res habet in vetustis Sagis septentrionalium. Vbiq̃ue Virgilius citatur, tanquam primus rerum Francicarum Scriptor. Anonymus vero meus rem expeditiorem fecit innuens, vnam tantum Francorum stirpem fuisse, quae de Troiana origine gloriata fuerit, eandemque hac de se nobiliorem habitam.

126. Nobilis hoc Hagano fuerat, sub tempore tyro
Indolis egregiae, veniens de germine Troiae.

Praeclari fratres Benedictini ex Congregatione S. Mauri ex quodam fragmento Runico, regis Hialmaris historiam continente, iudicari posse putabant, Thulen illam, veteribus celebratam, Thulemarkiam Noruegiae esse. Ii autem Thormodum Torfaeum non audiunt, qui iam principio seculi modo currentis huic sententiae occurrit. Ipsi et omnibus recentioribus Islandia propria eius insulae sedes esse videtur. Sed hanc opinionem auctor noster refellit, Thulen ex instituto ultra Scotiam et Hiberniam ponens.

v. 1119. Interea occiduas vergebat Phoebus in oras
Ultima per notam signans vestigia Thilen,
Quae cum Scotigenis post terga reliquit Hiberos.

In quo quidem praeter Claudianum,

Incausit Pictorum sanguine Thule.

Seruius Honoratus Maurus et Iulius Pomponius Sabinius, scriptorēs parum nouiores, eum sequuti sunt; quorum hic simul docet vbi primum habitauerint Hungari, et, quod iis cum Finnis et Lapponibus intercesserit cognatio. Sed, ne fatietas lectorem capiat, de argumento, et eo, quod mihi propositum habeo in commentariis meis, vbi coeuis monumentis consultis, non modo historiam emendaui, sed etiam probationes attuli diplomaticas, et philologico-criticas, quibus carmini concilietur auctoritas, ipsūque in ambiguis, locis parallelis et illustrari et confirmari, plura iam addere nolo.

Erant haec omnia formis iam descripta, cum nuper intelligebam, Ioanni Auentino carmen nostrum non prorsus ignotum fuisse; immo, doctum hunc virum, duo priores eiusdem verius secunda Parte *Amalium* ipsius *Boicorum* pag. l. 120. laudasse. Haec ad finem prooemii nostri observare satius existinauimus, quam omnino rei silentio praeterire.

- 1285 Turbine terribilem, tanto et stridore volentem
 Alphasides semet cernens tolerare nequire,
 Sollers obliqui delusit tegmine scuti.
 Nam veniens clipeo sic est, ceu marmore leui
 Excussa, et collem vehementer sauciat, vsque
- 1290 Ad clauos infixi solo. Tunc pectore magno,
 Sed modica vi, fraxineum hastile superbus
 Iecit Guntharius; volitans quod adhaesit in ima
 Waltharii parma, quam mox dum concutit ipse,
 Excidit ignaum ligni de vulnere ferrum.
- 1295 Omine quo moesti confuso pectore Franci
 Mox stringunt acies, dolor est conuersus ad iras,
 Et tecti clipeis Aquitanum inuadere certant.
 Strenuus ille tamen vi cuspidis expulit illos,
 Atque incurstantes vultu terrebat et armis.
- 1300 Hic rex Guntharius ceptum meditatur ineptum,
 Scilicet vt iactam subito terraeque relapsam,
 [Ante pedes herois enim diuulsa iacebat;]
 Accedens tacite furtim sustolleret hastam.
 Ququam breuibus gladiatorum denique telis
- 1305 Armati nequeunt accedere cominus illi;
 Qui tam porrectum torquebat cuspidis ictum.
 Inuuit ergo oculis, vassum praecedere suadens,
 Cuius defensu causam supplere valeret.
 Nec mora; progreditur Haganon, ac prouocat hostem.
- 1310 Rex quoque gemmatum vaginae condidit enseni
 Expediens dextram furto tutam faciendo.
 Sed, quid plura? manum pronam transmisit in hastam,
 Et iam comprehensam sensim subtraxerat ipsam,
 Fortunae maiora petens; sed maximus heros,
- 1315 Vtpote qui bello semper sat prouidus esset,
 Praeterit vnus punctum cautissimus horae,
 Hunc inclinari cernens, persenserat actum,
 Nec tulit obstantem, sed mox Haganona reuellens.
 Denique subito qui diuertebat ab ictu,
- 1320 Insilit, et planta direptum hastile retentat,

1288. *Eff*) In Mito nota —1301. *Scilicet*) *Viderat*. Biefter.1304. *Ququam breuibus*) *Excussum breuibus*. Biefter.1307. *Vassum*) *Lex Alamann.* Tit. LXXIX. § 3. *Ma-*
cus. L. II. form. 17. *Lex Baiar.* Tit. III. *Cambro-*
Brit. *Gwas* sodalis. *Du Cange Gloss.* Vol. VI. col. 1425.

-
- Ac regem furto captum sic increpitavit,
Vt iam perculso sub cuspide genua labarent
Quem quoque continuo esurienti porgeret orco,
Ni Hagan armipotens citius succurreret, atque
1325 Obiecto Dominum scuto muniret, et hosti,
Nudam aciem faevi mucronis in ora tulisset.
Sic dum Waltharius vulnus cauet, ille refurgit,
Atque tremens trepidusque stetit vix morte reuersus.
Nec mora, nec requies, bellum instauratur amarum,
1330 Incurrunt hominem nunc ambo, nuncque vicissim;
Et dum progressu se impenderet acrius vni
En, de parte alia subit alter, et impedit ictum.
Haud aliter, Numidus quam dum venabitur vrsus —

Caetera desiderantur.

=====

T

ertia pars orbis, fratres, Europa vocatur,
 Moribus ac linguis varias et nomine gentes
 Distinguens cultu cum religione sequestrans.
 Inter quas gens *Pannoniae* residere probatur,
 Quam tamen et *Hunos* plerumque vocare solemus.
 Hic populus fortis virtute vigeat et armis;
 Non circumpositas solum domitans regiones,
 Littoris Oceani sed pertransiuerat oras,
 Foedera supplicibus donans sternensque rebelles.

1. *Fratres*) Istud vero nomen (*frater*) a quo nunc Monachi tantopere abhorrent, et Religiosis duntaxat mendicantibus seruatum volunt, olim Monachos potissimum designabat, vti eorum temporum monumenta euincunt. *Muratorius in praefat. ad Ermoldi Nigelli Carmen de laudibus Ludou. Pii inter script. rer. Ital. Tom. II. P. II.*

4. *Inter quas gens Pannoniae residere probatur.*
 5. *Quam tamen et Hunos plerumque vocare solemus.)* *Jornand. de reb. Ger. p. 476.* „Igitur ab Dacia et Pannonia prouincii, in quibus nunc Hunni cum diuersis subditis nationibus inhdebant egrediens Aetia in Alannos mouit procinctum.“

7. *Non circumpositas solum domitans regiones, Littoris Oceani* Gothos, Gepidas, Alanos, Herulos, Sarmatas, Semandros, Squiros, Sattagoros etc. Vid. *Deuignes Historia Hunnorum et Turcorum T. I. p. 423.* *Paul. Diacon. de reb. Rom. L. XV. in pr.* „Erant siquidem subiecti eius (Attilae) imperio rex ille Gepidarum famosissimus Ardaricus, Walamir etiam Gothorum regnator, nisi ipso, cui seruiebat, rege nobilior, fortissimo nihilo minus gentes Marcomanni, Sueui, Quadi praeterea Heruli, Turlingi siue Tungri eum propriis regulis, aliaeque praeter has barbarae nationes Aquilonis in finibus commorantes.“

8. *Littoris Oceani*) Porri Euxini.

Deuignes l. l. T. I. p. 419.
 — *Sed pertransiuerat oras*) Subiugauerunt sibi paene omnem Scythiam et Germaniam. *Deuignes T. I. p. 422.* et populauerunt omnem Thraciam.

Jornand. de regn. success. p. 475. „Hunnorum rex Attila iunctis secum Gepidis cum Ardarico, Gothisque et Walanis dinesicis aliis nationibus suis cum regibus, omnem Hysricum Thraciamque, et vtramque Daciam, Moesiam et Scythiam populus est.“

Id. de reb. Ger. p. 471. „Qua pacatur Attila Hunnorum

„omnium dominus et paene totius Scythiae gentium solius in mundo regnator; qui erat famosa inter omnes gentes claritate mirabilis — Hae sedes erant Attilae regis, barbariam totam tenentis, haec captis ciuitatibus habitacula praeponebat.“ *Attila in orat. ad popul. c. l. p. 473.* „Postremo cur Fortuna Hunnos tot gaudio praeparasset? qui vero Moetidarum iter aperiret maioribus nostris tot saeculis clausum ac secretum? quis adhuc inermibus cedere faciebat armatos?“

Jorn. p. 478. „Nec aliter ab Hunnorum imperio diuelli potuit gens aliqua Scythica, nisi optata cunctis nationibus in commune et Romanis mors Attilae prouenerit.“ *Id. p. 479.* „Praecipuus Hunnorum rex Attila, patre genitus Munizucco fortissimarum gentium dominus, qui inaudita ante se potentia solus Scythica et Germanica regna possedit, nec non vtraque Romanae vrbis imperia capitis ciuitatibus terruit, et ne praeda reliqua subderent, placatus precibus, ananum vestigal accepit.“ *Conf. Thunmann in Disquis. ex historia popul. Europae orient. T. I. p. 23.*

9. *Foedera supplicibus donans*) id est: inaequalia. De quibus *Hugo Grot. de iure belli ac pacis L. I. c. 3. § 32. p. 61.* Foedus inaequale intelligitur, quod ex ipsa vi passionis manentem praelationem quandam alteri donat, hoc est, ubi quis tenetur alterius imperium ac maiestatem conseruare, — id est, tum operam dare, ut eius imperium in tuto sit, tum vi dignitas, quae maiestatis nomine significatur, ei constet. *Sam. Pufendorf de iure Nat. et Gent. L. VIII. c. 9. § 4. p. 1310.* *P. Gregor. Tholof. de Republ. L. XI. c. 11. § 10. p. 409.* *Proculus in l. 7. § 1. D. de Capt.* Tale foedus obtinebat inter Hunnos et Ostrogothos de quo *Jorn. de reb. Ger. p. 478.* „Ita tamen, vt saepe dictum est, (reges Ostrogoth.) imperabant vt ipsi Attilae Hunnorum regis imperio deferreant.“

- 10 Ultra millenos fertur dominari annos.
Attila rex quodam tulit illud tempore regnum,
 Impiger armis quaerens sibi met renovare triumphos,
 Qui sua castra mouens, mandauit visere *Francos*,
 Quorum Rex *Gibicho* folio pollebat in alto,
 15 Prole recens orta gaudens, quam postea narro:
 Namque marem genuit, quem *Guntharium* vocitauit.
 Fama volans pauidi regis transuerberat aures,
 Dicens: hostilem cuneum transire per Ystrum,
 Vincentem numero stellas, atque amnis harenas.
 20 Qui, non confidens armis vel robore plebis,
 Concilium cogit, quae sint facienda? requirit.
 Consensere omnes: foedus debere precari,
 Et dextras, si forte darent, coniungere dextris,
 Obsidibusque datis censum persolvere iussum;

10. *Ultra millenos fertur dominari annos* Scil. M. CCC. LXX. annos secundum calculum celeberr. *Deguinges in Hist. Hunn. et Turcar.* Vol. I. p. 230 et 239.

12. *Impiger armis quaerens sibi met renovare triumphos* Cl. *Mosheimius* legit: Impiger antiquos sibi met renovare triumphos. *Causam* exposuit *Jornand. de reb. Get.* p. 471. „Qui (*Attila*) quamvis huius esset naturae, ut semper magna consideret, addebat ei tamen confidentiam gladius Martis inuentus facer apud Scytharum reges semper habitus. Quem *Priscus* historicus tali refert occasione detectum: quum pastor inquiens quidam gregis vnam buculam conspiceret claudicantem, nec causam tanti vulneris inueniret, sollicitus vestigia eruoris insequitur: tandemque venit ad gladium, quem depascens herbas bucula incaute calcauerat, effossumque protinus ad *Attilam* desert. Quo ille munere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitratur se totius mundi principem constiturum et per Martis gladium potestatem sibi concessam esse bellorum.“

Priscus in excerpt. legat. Paris 1609. p. 120. „Nemo inquam eorum qui in Scythia vel alibi regnarunt, tantas res tam brevi tempore gessit. Totius Scythiae dominatum sibi comparauit, et ad Oceani insulas usque imperium suum extendit, ut etiam Romanos tributorum praestationi obnoxios habeat. Nec his contentus ad longe maiora animum adiecit et latius imperii fines protendere et Persas bello aggredi cogitat.“

14. *Quorum Rex Gibicho* Memoria huius Regis Francorum in aliis adhuc carminibus heroicis seruata extat. *Schaesnat. in Hist. Episcopat. Wormat.* p. 61.

20. *Plebis* apud scriptores infimae aetatis omnem populum et facies nobiliores denotat. *Barth. Aduers.* L. XLV. c. 15. col. 2093. *Gantb. Ligur.* L. IV. v. 91. 213. IX. v. 433. X. v. 310. 445. *Gregor. Tiron.* L. III. c. 18. — „Petractari oportet, quid de his (Filiis Chlodoueric Regis Francorum) fieri debeat, utrum inuicta Caesarie, ut reliqua plebs habeantur.“ — *Fer.*

Helper. Laeta parat *Carolus* sociis conuiuia. — Impubem pariter plebem, castasque puellas collocat. *Conf. I. H. Boehmer de sublimi princip. dispens. iure* S. I. c. 2. § 6.

21. *Concilium cogit* Apud Maiores nostros Rex nihil absque optimatum vel totius populi consensu in rebus constituere poterat publicis.

Claudian. de Bello Get. v. 479.

Occultat tamen (*Alaricus Rex Wisigoth.*) orbem, primosque suorum.

Consultare iubet bellis annisque vercendis. Crinigeri sedere petres, pellita Getarum curia.

Ad Brem. de sita Dan. p. 102. „reges (Sueones) habent ex genere antiquos, quorum tamen vis pendet in populi sententia, quod in commune laudauerint omnes, illum confirmare oportet.“

Bernb. Clem. Meisingb. de Statu Milit. Germ. Sect. II. § 3. p. 69.

Aimoin. L. IV. c. 1. „Chlotharius respondet, conuentum Nobilium debere eam (*Brunechildem*) aggere Francorum et communi tractatu de communibus consulere rebus, se vero iudicio illorum in omnibus paritum, nec praecipitis promissis obliturum.“

23. *Et dextrae — coniungere dextris* *Virgil. Aeneid.* L. I. v. 408.

— Rex dextrae iungere dextram Non datur?

24. *Obsidibusque datis censum persolvere iussum* et infra v. 75.

Postquam compleris pactum statuque tributum, Attila —

Thorm. Torf. Hist. Norweg. P. II. p. 140. „Ad Aggrimum misit Rex Haraldus cognatum suum Thorormum, de Thruma Agdiae insula ad requirendum censum, quem Rex ei indicerat. Aggrimus vere pendere recusauit, praetendens nunquam antea soluisse, misisse autem nuper Regi equum Gauticum magnamque ar-

25 Hoc melius fore, quam vitam simul ac regionem Perdiderint, natosque suos pariterque maritas.

genti vim, cui *doni* non item *tributi* onomen imponi
proluerit. Verum rex semivis muneribus tributum
exegit. Conf. *Era. Isach. de Westphalen in praefat.*
Tom. IV. Monum. *inscrip. av. Cimbr. at Megapol.*
p. 29 et 34. Noster v. 530

*Inclita Metensi quoniam Francia miserat vrbis
Praefectum, qui dona ferens deum erat illo.*

Solutio autem census erat signum servitutis. *Gregor.*
Turon. L. V. c. 35. „Habebat tam temporis secum
„Audonem iudicem, qui ei tempore Regis in multis
„conferentur. male. Ipse enim cum Mammulo Prae-
„fecto, multos de Francis, qui tempore Childerici
„Regis senioris ingenui fuerant, publico tributo subegit.“

Priscus in excerpt. legat. p. 39. „Theodosium qui-
„dam clari patris et nobilis esse filium; Auxilam quo-
„que nobilis parentis esse stirpem et patrem eius Mun-
„diuchum acceptam a patre nobilitatem integram con-
„sulerat, sed Theodosium tradita a patre nobilitate
„excidisse; quod tributum sibi (Attaliae) pendendo, suis
„servus esset effectus. Non igitur iustum rem facit, qui
„praefantiori, et ei, quoniam fortuna dominum demonstravit,
„tanquam servus scelestus et improbus, clandestinas
„insidias parat.“

Grat. de iure belli ac pacis L. I. c. 3. § 23. pag. 64.
„Qui vero certum quid pensant aut ad redimendas
„injurias aut ad aeternam comparandam, quod minus
„summi imperium habere possint nullam dubitandi
„causam video, quamquam infirmis et confesso de
„indignitate aliquid delibet.“

Procop. L. IV. Hist. Goth. „Bis mille libras auri illico
„poscebat Iudicamus legatus Persicus. Sed Iustinianus
„dare volebat annis singulis quadringentas, ut a vio-
„lendis induciis eo velut pignore Chosroem retineret.
„Sed concessere tandem Romani summamque totam
„praesente pecunia exsoluerunt, ne annua tributa pen-
„dere viderentur. Adeo vocabula magis turpia quam
„res ipsas auferri mos hominum est.“

Naeniae R. Attaliae ap. *Jornand. de reb. Ger. p. 479.*
„Praecipuus Hunnorum Rex Attila — vtraque Romanae
„vrbis imperia capris civitatibus terruit, et ne praeda
„reliqua subderent, placatus precibus annum vestigal
„accepit.“

Priscus pag. 34. „Praeterea (Rom.) amorum et rei
„militaris studium neglexerant, vt non solum Scythias,
„sed et reliquis barbaris, qui proximis imperii Romani
„regiones incolabant, quoad tributum pensitationem
„parebant.“

Jornand. c. I. „Nam Gepidae Hunnorum sibi sedes
„vrbis vindicantes, totius Daciae velut victores po-
„nitici, nihil aliud a Romano imperio nisi pacem et annua
„solennia, vt strenui viri, amica passione postulare.
„Quod et libens tunc annuit Imperator, et vique nunc
„consuetum donum est. Nam gens ipsa a Romano
„suscipit principem —“

Procop. de bello Goth. L. I. c. 17. „Deinde Germani
„cum Burgundionibus, qui supererant, armis congressi
„adeptique victoriam, eorum regem in Castellum quod-

dam regionis illius coniectum afferuatur custodia,
„Ipsos vero ad obsequium sedatos secum in posterum
„militare coegerunt, vt bello captorum condicio po-
„stulabat, et locis omnibus, quae Burgundiones antea
„coluerant, vestigal imposuerunt.“

25. Hoc melius fore, quam vitam simul ac regionem
Perdiderint, natosque suos pariterque maritas)
Eandem fontem antiquissimis Graeciae temporibus
victae civitates tulerunt.

Hom. Iliad. I. v. 387.

— „Και δὲ καταλόντι δῶντα“

Καὶ δὲ ἀνδραγαθῶς πολεῖ, τὸν αὖτ' ἀλφ' ἄνδρας
μὲν κτείνει, πολλὸν δὲ τὴν καὶ μετὰ δόνην,
Ταυτὰ δ' ἄλλοι πύσσι, βαδύωνος τὴν γυναικα.

— *Natosque suos pariterque maritas*) Victoribus
Barbaris semper mulieres et infantes in praedam cessere.

Hom. II. I. v. 354.

Τὴν μὲν τὴν ἀνδραγαθῶν οἰκονομῶντα,
Πρὶν αὖτ' ἀνδρ' ἱερὸν ἀνδρ' κατακομίσθηναι.

A. v. 338.

„Ἥμεῖς αὖτ' ἀλλοτρῶς τὴν φίλων καὶ γυναικῶν
Ἀχαιοῖν αὖτ' ἡμεῖς, πολλὴν κατακομίσθηναι.“

n. v. 128.

Δωρὸν δ' ὅττα γυναικας κτείνοντας, ἀνδρ' οἰκονομῶντα,
Λισσίδας ἄνδρ' ὅτι Λισσίδας οἰκονομῶντα ἄνδρ' αὖτ'
Εὐκλειαν, αὖτ' ἀλλοτρῶς πολλὰ γυναικας.

v. 135.

— „Εἰ δὲ καὶ ποτὶ“

Αὐτὸν μὲν Πριανόνος θύον θύον ἀνδραγαθῶς
Νηας ἄνδρ' κτείνει καὶ πολλὰν οἰκονομῶντα,
Εὐκλειαν, ὅτι καὶ ἀνδραγαθῶς καὶ ἀνδρ' ἄνδρας,
Τριπλάδας δὲ γυναικας οἰκονομῶντα αὖτ' ἄνδρας
Αἰ καὶ μὲν Ἀχαιοῖν ἔλκον ἀλλοτρῶς αὖτ' αὖτ'.

Sic Noster. H. v.

„Foeminam possidebat

— Munere Graium

Excerptum sortis.

Ulysses Odys. x.

Eximiam accepit Minerva caeca plurima deinde
Sorte tulit.

Euripid. in Troad. de Cassandra.

Sibi hanc Atrides maior eximiam tulit.

Id. de nobil. femin. Troian.

„Quae principibus eximiae datae

„Erant Achivis.“

Et de Andromacha.

Acceptit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Excerpta Froede. c. 10. „Wionadus Francus fide-

„lissimus caeteris Childerico, quod cum, cum a Chunnis

„cum matre captivus duceretur, sagaciter liberauit.“

Paul. Diacon. L. I. c. 27. „Alboin Guntumundum regem

„Gepidarum occidit — cuius filium nomine Rosinun-

„dam — captivum. Quam, quia Clofioinda obierat,

„in suam vt postea parvi, perniciem duxit uxorem.“

- Nobis hoc *Hagano* fuerat sub tempore tyro,
Indolis egregiae, veniens de germine Troiae;
Hunc, quia Guntharius nondum peruenit ad aeuum,
30 Vt sine matre queat vitam retinere tenellam,
Cum gaza ingenti decernunt mittere regi.
Nec mora; legati, censum iuuenemque ferentes,
Deueniunt, pacemque rogant, ac foedera firmant.
Tempore, quo validis steterat Burgundia sceptris,
35 Cuius primatum *Herrius* forte gerebat,

Tarf. Hist. Norweg. L. VI. C. III. § 1. pag. 292.
„Haldanus — urbem ingreditur: praecessit eum.
„Vilskell, adque aedes palatins Ingardiga se contulit.
„Illa ne victoriam ad suam suarumque iniuriam verte-
ret, supplex orauit, clemenciam quam severitatem
„erga sexum imbeciliorem praefertim virgines — exer-
cere malit, seque ad matrem ducere dignaretur. Vil-
skell bono eam animo esse iussit.“

Id. cit. L. P. II. p. 26. „Captivae tamen servorum
„iure censitae sunt, nec liberi ex iis suscepti legitimi;
„causae autem captivitatis ratio nulla habita est, vi et
„iniuria quaecunque ius praescribente.“

38 *Veniens de germine Troiae*. Constantis fuit traditio
apud Francos, se à Troianis originem ducere.

Siegebert. Gemblac. p. 478. „Vndeconque ergo de-
„nominati sunt Franci: quantum altius colligere po-
„tuerunt historiographi, hic Priamus regnabat super
„eos tempore prioris Valentiniiani. Nam ex ipso regis
„domine recolentes nobilitatem illius Priami sub quo
„eueria est Troia, inde gloriabantur gentis suae ma-
„lasse primordia.“

Fredegar. Hist. Franc. epit. c. 2. „Virgili Poetae
„narrat historiam, Priamum primum habuisse Regem cum
„Troia fraude Vlixis caperetur exindeque fuisse egessos,
„postea Frigam habuisse Regem bifaria diuisione partem
„eorum Macedoniam fuisse aggressus, alios cum Friga
„vocatos Frigios Asiam peruagantes in litore Danuuii
„fluminis et maris Oceani confedisse. Denovo bifaria
„diuisione Europam media ex ipsius pars, cum Francione
„eorum Rege ingressa fuit, qui Europam peruagantes
„eorum vxoribus et liberis Rheni ripam occupauerunt. —
„et per Francionem nuncupati sunt Franci.“

Gesta Francor. c. 1. 2. „Alii autem de principibus
„eius Priamus et Antenor cum aliis viris de exercitu
„Troianorum XII milia fugerunt cum nauibus qui
„introducunt ripas Tansis fluminis per Mocotidas pa-
„ludes nauigauerunt et perueniunt ad terminos finiti-
„mos Pannoniarum — Illi quoque egressi à Sicambria
„venerunt in extremis partibus Rheni fluminis in Ger-
„maniam oppidis, illicque inhabitauerunt.“

Partem Troianorum eueria vrbe Boreales immigrasse
terras paene omnia monumenta Historiae Septentrionalis
narrant. *Io. Messenii Scandiae illustratae ex edit. Pe-
ringkildii* Tom. XI. p. 27. Tom. XIII. p. 18. Tom.
XV. p. 2.

Ex supra citato versu simul apparet, non omnes Fran-

corum fuisse Troianae originis, sed saltem quaedam
Tribus eorum. Vid. infra p. 725.

34 *Tempore, quo validis steterat Burgundia sceptris*
Poeta noster scripsit circa finem Saec. VI. vbi iam Bur-
gundionum res prostratae erant, et à Francis in provin-
ciae formam redactae.

35 *Cuius primatum Herrius forte gerebat* Antiqui
enim Burgundionum Reges facile ab officio remo-
uebantur. *Ammian. Marcell. L. XXVIII. c. 5.* „Apud
„hos generali nomine rex appellatur Hendinos et ritu
„veteri potestate deposita remouetur, si sub eo Fortuna
„tribuauerit belli vel segetum copiam negauerit terra,
„sicut solent Aegyptii casus huiusmodi assignare restor-
„ribus, nam sacerdos apud Burgundios, omnium maxi-
„mus vocatur Synistus, et est perpetuus, obnoxius
„nullis discriminibus, vt Rex.“

— *Herrius* Initia regni Burgundici perobscura
sunt, non tam ex paucitate monumentorum quam ex
perueria Genealogicorum consuetudine, ex omnibus
Regum nominibus, quae apud antiquos scriptores de
aliquo populo reperiuntur, statim series genealogicae
nectendi, et omnibus vnum eundemque Thronum ad-
scribendi. Priscis temporibus, gente adhuc moribus bar-
baricis imbuta, semper imperia inter plures filios Regios
diuidebantur, ex vnuquisque cum suis subditis Regem
quam commune totius gentis nomen retinerent, singu-
larem populum constituit. Quare scriptores medi
aevi, praefertim extranei, saepius aliquem Regem vni-
uersae gentis appellant, qui vni tantum parti provinciae
praefuit. Ita: (vt inter innumera exempla vnum pro-
ducam!) apud *Adam. Bremens. L. I. c. 4.* Theodoricus
rex Francorum nominatur, cum in specie esset Rex
Austriacae, sc. quartae partis totius regni Francici. Ex
primis Burgund. regibus absque iustoritate genealogiam
conscribere tanto periculosius est, quanto le facilius sub-
diti ipsorum regimini subtraxerunt, et alios pro lubitu
sublimauerunt. *Amm. Marc. XXVIII. 5.* Herrius
regnauit inter a. 436. quo Gundacarius cum prole sua
ab Hunnis exturbatus fuerat, et a. 455. vbi duo alii
Reges Gunduicrus et Hilpericus occurrunt. Nili ille
rex alius examinis Burgundionum fuerit, quod valde
credibile est, cum inter reges, quos Gundobaldus, qui
vixit a. 500. inter antecessores suos nominat, Gundica-
rius nullus occurrat. *Lex Burgund. Tit. III.* „Si quot
„apud regiae memoriae auctores nostros, id est, Gibi-
cum, Godomarum, Gislaharum, Gundaharium, patrem

Filia huic tantum fuit vnica, nomine *Hilgunda*,
Nobilitate quidem pollens ac stemmate famae.
Debuit haec heres aula residere paterna,
Atque diu congesta frui, si forte liceret!

40 lamque Auares firma cum Francis pace peracta
Suspendunt a fine quidem regionis eorum,
Attilla sed celeres mox illuc flectit habenas,
Nec tardant reliqui Satrapae vestigia adire.
Ibant aequali numero, sed et agmine longo;

45 Quadrupedum cursu tellus concussa gemebat,

quoque nostrum et patruos, liberos fuisse consisteret,
in eadem libertate permaneat."

Tempore Chiperici Burgundorum regis ipsorum
republicam in tres diuisam fuisse partes, docet *Ponce-*
magne in Memor. Acad. Paris. Tom. VIII. p. 486.

36. *Hilgunda* Hildegunt significat in antiqua lingua
vernacula nobilem viraginem et Virginem bellatricem.
Vid. Wachter in gloss. col. 247.

38. *Debit haec haerens aula residere paterna* In
regnis et principatibus Germanorum post hliorum semper
siliarum successioni locus dabatur. *Tacit. de Mor. Germ.* c. 45. „Suionibus Sitonum gentes continuantur.
„Cetera similes, vno discunt, quod femina dominatur.“
„Quali perpetuum fuisset non aliud dominium ibi fere,
„quam feminarum.“ ceu hunc locum egregie expli-
cauit ornamentum literarum septentrionalium *Otto*
Sperling in Comment. de tituli Konung apud Danos
origine eiusque maiestate et potestate. Hauniae 1707.
p. 159. *Iustin.* L. II. c. 1. (Barbari) „non virorum im-
„perio magis, quam seminarum virtutibus clarere.“
Hom. Iliad. 2. 188. 3. 135. *Servius Maur. Honor. ad*
L. I. Aeneid. v. 646. „Quia antiquitus etiam foe-
„minae regnabant, praefereim primogenitae“ *Claudian.*
L. I. in Eutrop. p. 322.

„Reginarumque sub arnis Barbariae pars magna
iacet.“

Priscus Sophista inter excerpta Legat. interpr. Cor.
Caesars. Paris 1648. p. 40. „Sed Attilas antequam
„in eam expeditionem ingrederetur, rursus legatos in
„Italiam misit, qui Honorium poscerent. Etenim se-
„cum matrimonium pepigisse; cuius rei, vt fidem face-
„ret, anulum ab ea ad se missum per legatos, quibus
„tradiderat, exhiberi mandauit. Itaque Imperii partem
„sibi Valentinianum cedere aequum censiebat, quam
„pater Honorius reliquisset, sed hac illam frater, quae
„eius erat auaritia et cupiditas, priuare.“ *Jordanes de*
reb. Get. c. 42. p. 475. „Illud praec omnibus denun-
„tians atque inter mirando discernens, grauiora fe in
„Italiam illatum, nisi ad se Honorium Valentiniani
„principis germanam, filiam Placidiae Augustae cum
„portione sibi regulum opum debita mitteret.“

Vid. de Success. Feminarum pluribus Io. Iac. Reinbarts
in Comment. de praerogatiua success. filiar. praec agna-
tis. Giesae 1746.

Otto Sperling de regio titulo apud Danos et omnes
Septentr. p. 258. seq.

Petr. Gregor. Tholof. de republ. L. VII. c. 11. § 27-64.
p. 269. seqq.

Ljfl. Henn. Boetmer in Iure publ. Vniuers. L. III. c. 4.
§ 24. p. 647.

Mart. Mager a Schoenberg de Aduocacia arm. c. VII.
p. 277 et 280.

Nicol. Hieron. Gundling de Feudis Vexilli § 41. pag.
119. seqq.

39. *Atque diu congesta frui* Scil. Diu congestis The-
sauris. Nam Veteres admodum opibus inhiabant.

Greg. Turon. L. III. c. 20. L. IV. c. 26. L. VI. c. 34.
Fredegar. c. 30. 42.

Ann. Pith. ad a. 718.

Thom. Bartolin. Ant. Dan. de caus. consentae a
Dan. aduoc. Gent. mortis L. II. c. 9.

— *Si forte liceret* Si forte fe casus daret, vt Her-
ricus sine filio decederet; vel si forte regnum incolume
flaret.

41. *Suspendunt a fine quidem regionis eorum* Sub-
audi: vestigia.

42. *Attilla* Cuius prosopographiam ita fecit *Jor-*
nand. in reb. Get. p. 471. „Erat namque superbus in-
„cessu, huc atque illuc circumferens oculos, vt elati
„potentia ipso quoque motu corporis appareret. —
„Forma brevis, lato pectore capite grandiori, minutis
„oculis, raris barba, canis aspersus, simo naso, reter
„colore originis suae signa restituens“ *Caes. Iouen.*
Calan. Dalm. ap. Barth. col. 2661. „Erat autem Attilla
„Rex superbus incessu, huc et illuc circumferens oculos,
„ita in omnibus suis arrogans, vt eius instantiae superbia
„ex corporis gestibus, quibuscunque, etiam incognitis,
„facile cognosceretur. Corpore fuit brevis, statura
„tamen prope iusta, lato pectore, capite grandi, oculis
„minutis, longisque ac acutis auribus, hirsutis et hispidis
„crinibus, raris barba, fed more suo demissa, canis qui-
„dem aspersus, simus naso, colore subrufus, moribus
„serus, audacia pronus et vere originis fusa barbarae
„signa vel lineamenta demonstrans, ore paruo, latis
„tamen labiis, vt fere ab omnibus caninae dicerentur,
„vno dentium, qui feras eminebat, plus iusto faciem
„dehonestante.“

Scutorum sonitu pauidus superintonat aether.
 Ferrea silua micat, totos rutilando per agros;
 Haud aliter, primo quam pulsans aequora mane
 Pulcher in extremis renitet sol partibus orbis.

50 Iamque Ararim Rhodanumque amnes transuerat altos,
 Atque ad praedandum cuneus dispergitur omnis,
 Forte Caillonis Hericus sedet, et ecce
 Attollens oculos speculator vociferatur:

50. Iamque Ararim Rhodanumque amnes transuerat
 altos)

A. 413. Burgundi regnum suum intra fines Galliarum
 fundauerunt. *Oros. L. VII. c. 32.*

M. A. Cassiodor. in *Chron.* „Ancianus V. C. Cos. His
 „Coss. Burgundiones partem Galliae Rheno tenuere
 „coniunctam.“

Prosper in *Chron. ad a. 414.* „Burgundiones partem
 „Galliae propinquantem Rheno obtinuerunt.“ Id. ad
 a. 436. „Eodem tempore Gundicarum regem, intra
 „Gallias habitantem Aetius bello obtrivuit, pacemque
 „ei supplicanti dedit, qua non diu potitus est, siquidem
 „illum Hunni cum populo suo ac sipe deleverunt.“
 Cassiodor. c. l. ad a. 435. „Theodosius XV. et Valen-
 „tinianus IV. — Gundicarum Burgundionum regem
 „Aetius bello subegit, pacemque ei reddidit supplicanti:
 „quem non multo post Hunni peremerunt.“ Lapsu XV.
 annorum. Nam illa clades demum a. 455. contigit.

Paul. Diacon. L. XV. p. 364. „Attila itaque primo im-
 „petu mox vt Gallias ingressus est, Gundicarum Bur-
 „gundionum regem sibi occurrentem protulit.“ *Greg-
 „gor. Turon. Hist. L. II. c. 9.* „Burgundiones quoque
 „Arianorum sectam sequentes habitabant trans Rhoda-
 „num, qui adiacet ciuitati Lugdunensi.“ *Encyclopaedia
 „in Memor. literar. Acad. Paris. Tom. VIII. pag. 518.*
 Conf. lo. Jac. Chifflet. in *Vesont. P. I. c. 46. p. 392.*
 Joach. Erdm. Schmidt in *prim. lin. Hist. regni Germ.*
 Sect. I. § 65. p. 12. Lsd. Alb. Gebhart in *Historia
 genealogica ordinis Imperii Germanici* Tom. 4. p. 77.
 lo. Dan. Schöpsflin *Alsatiae illustr. T. I. p. 177.*

51. Cuneus) A. Gell. *Noct. Att. L. X. c. 9.* „Vocabula
 „sunt militaria, quibus instructa certo modo acies ap-
 „pellari solet, frons, subidia, cuneus etc.“ *Veget.*
 L. III. de re milit. c. 19. „Cuneus dicitur multitudo
 „pedum, quae iuncta acie prima angustior, deinde
 „latus procedit, et aduersariorum ordines rumpit:
 „quia a pluribus in vnum locum tela mittuntur, quam
 „rem milites appellant caput porcinum.“ *Isidor. Ori-
 „gin. L. IX. c. 3.* „Cuneus est collecta in vnum milium
 „multitudo: vnde propter quod in vnum eum et ipsa
 „coitio in vnum, cuneus nominatus est, quasi cuneus,
 „eo quod in vnum omnes coguntur.“

Hac forma aciei plerique Barbarorum vsi sunt. De
 Francis celeberrimus locus exstat *Agathiae Schol. L. II.*
 de gest. *Inf.* „Erat vsi forma aciei velut in rostrum.
 „Litterae enim a assimilabatur. Et anterior pars qua
 „in astum definebat, recta et densa erat quia scutis
 „vndique munebatur. Dixeris caput eos porci structura

„ea efformasse.“ Crura autem utrimque secundum ar-
 „dines et cohortes in profundum composita, et plera-
 „que parte in obliquum extenta, deiebat paulatim et
 „disiungebantur, donec in maximam latitudinem pro-
 „gressa desinunt, ita vt medius locus vacuus relin-
 „queretur, ut terga militum nuda per ordinem cons-
 „picerentur.“ Quae omnia tabula aenea et docta ex-
 „plicatione egregie illustrauit pereruditus Iesuita G.
 „Daniel in *Historia rei militaris Francorum*, Tom. 1.
 p. 12. Tab. III.

Sed Cuneus saepius Historicis significat multitudinem
 confertam. *Inf. Lips. de Milit. Rom. L. IV. Diss. VII.*
 Opp. Tom. III. p. 103. „Quae etiam est significatio
 huius versus.

52. Forte Caillonis Hericus sedet. —)
 Plures Historiographorum nostri temporis, paucos Bur-
 gundionum, qui crudellem istam cladem a. 436. acceptam
 sospices eflugerunt, in Sabaudiam concessisse, et a Va-
 lentinianno III. inter Rhodanum Ararique sedes acco-
 pille narrat. *Conr. Sam. Schurzleisch in Hist. vet.
 „regni Burgund. c. III. inter opp. hist. p. 192. seq. lo.
 „Dau. Koeler Diss. I. de Carolo Bell. vlt. Burg. duce.
 „p. 6—8. lo. Dan. Schöpsflin in Burgundia Cjr. et
 „Transiurana p. 5. seq. Sed iam supra obseruatum est
 „Gundicarum, qui in ista clade obiit, a Gundebaldo
 „inter antecessores suos minime nominari. Ideoque
 „vero similis est, cum saltem super aliquam partem Bur-
 „gundionum, regem fuisset.*

— Caillonis (plur. neut.) f. Cabillonum est vrbs quae
 hodie dicitur Chalon sur Saone. Biester.

53. Attollens oculos speculator vociferatur) De spe-
 culatoribus romanis vid. *Guido Pancirol. in Theb. var.
 „lest. L. II. c. 142. p. 316. loc. Cuiacii Obscr. L. VI.
 „c. 33. opp. T. III. col. 135. 136. Iac. Raccaud. Con-
 „tessan. L. III. c. 14. p. 33. Inf. Lips. in Comment. ad
 „Tacit. L. I. Hist. p. 462. 463. 477. Godesch. Streuck in
 „Comment. ad Veget. de re mil. p. 78. 271. 307. 476.
 „Claud. Salmas. in not. ad Ael. Spart. Hadrian. p. 106.
 „107. Inprimis vno Lxxv. liber Barro de Spanheim in
 „opere de vsu ac praestantia numismat. Tom. II. p. 402.
 „rationem speculatorum apud populos Boreales optime
 „exposuit.*

Rich. Stanibursus de rebus in Hibernia gestis L. I.
 p. 33. „In primis vero castellano praefidio se tentur,
 „ne illis quiescentibus nocturna vis inferatur. Quare
 „vt tale quiddam incommodi de nocte non accidat,
 „habent in castelli vertice, tanquam in specula excubias,
 „quae saepe silem vociferant, et in frequentibus clamo-

- „Quaenam condense confurgunt puluere nubes?
 55 „Vis inimica venit. Portas iam claudite cunctas.“
 „Iam tum, quid Franci fecissent, ipse sciebat
 Princeps, et cunctos compellat sic seniores:
 „Si gens tam fortis, cui nos simulare nequimus,
 „Cessit Pannoniae, qua vos virtute putatis
 60 „Huic conferre manum, et patriam defendere dulcem?
 „Est satius, pactum faciant, censumque capestant.
 „Vnica nata mihi est, quam tradere pro regione
 „Non dubito: tantum pergant, qui foedera firment.“
 Ibant legati, totis gladiis spoliati,

„Ius maiorem partem noctis vigilant. Atque has vo-
 „luntates idcirco iterant, ut nocturnis furibus et
 „raptoribus significant, patremfamilias non ita arcte et
 „grauiter dormire, quam promissus et paratus sit; nam
 „expergefaciunt eam vigiles, quoties inimicorum ad-
 „uentum suspicantur, hostes a suis laribus viriliter rei-
 „cere atque si peropus sit, etiam in campo cominus
 „ferro decertare.“

57. — *Et cunctos compellat sic seniores*) Optimates.
Gregor. Turon. L. V. c. 48. „Seniores laicos.“ *L. VI.*
c. 24. „Maiores Regis et Dominos suos atque seniores.“
L. VII. c. 36. „Seniores regni et regni principes.“
Concil. Atrern. de 535. Can. XV. „Senioribus Francis
 „seu Maioribus; qui in villis suis seu in aula commo-
 „rantur, praecipit.“ *Hert. in Notis. Ver. Francor.*
regni c. 3. § 24. p. 24.

58. *Si gens tam fortis*) *Eginhard. in Vita Karoli M.*
c. 16. „Erat semper Romanis suspecta Francorum po-
 „tentia. Unde et illud Graecorum extat prouerbiū:
 „*ἡ βουλὴ τοῦ βασιλέως ἐστὶν ὡς τοῦ βασιλέως.*“

Sidon. Apollin. Carm. V.

— *Si forte premantur (Franci)*

Seu numero, seu forte loci, mors obruit illos
 Non timor: inuicti perstant, animoque superant
 Iam prope post animam.

A. Gall. in pantejr. ad Max. — „aut truce Fran-
 „cium ferina sola carne dissentum qui vitam pro victus
 „sui vitare contemnant, quante molis sit superare vel
 „capere? quod tu Imperator et nuper in Italia et in
 „ipso conspectu Barbariae paulo ante fecisti.“

Cassiodor. Var. L. III. c. 3.

Agath. L. I. „Validos esse Francos et hostibus in-
 „expugnabiles finitimusque imperare: ac suorum quidem
 „nihil amittere, plurimum vero acquirere.“ *Greg.*
M. L. V. Ep. 6. „Quanto ceteros homines regia dignitas
 „anteceat, tanto ceterarum gentium regna regni Fran-
 „corum culmen antecedit.“

— *Cui nos simulare nequimus*) Burgundiones se
 matore romanis moribus imbebant, ideoque ab aliis
 populis Germanicis ob leuitatem despiciebantur.

Oros. Hist. L. VII. cap. 19. „Hos (Burg.) quondam
 „subacta interiori Germania a Druso et Tiberio adopti-
 „vis filius Caesaris Augusti per caltra dispositos aiunt in

„magnam coaluisse gentem, atque ita nomen ex opere
 „praesumptis, quia crebra per limitem habitacula con-
 „stituta Burgos vocant, eorumque esse praesulidam et
 „perniciiosam manum Galliae hodie reites et sunt in
 „quibus praesumpta possessione consistunt: qui proui-
 „dentia Dei omnes Christiani mox facti, Catholica fide
 „nostrisque clericis, quibus obediens receptis, blandi-
 „mansue, innocenterque viuunt, non quasi cum sub-
 „iectis Gallis verum fratribus Christianis.“

Abb. Dubof. in Hist. Crit. cond. Mon. Franc. T. I.
p. 194.

— *Simulare*) in sensu primitiuo pro acquirere.

61. *Est satis*) *Est nimis*. De qua significatione vo-
 culae *satis* ita *Caspar Barth. in Advers. L. XXIX. c. 13.*
col. 1381. Optat. Afric. p. 14. „Hactenus a domo
 „veritatis satis extores.“ *Satis* valet *nimis*. *Caes.*
Aurelian. L. I. Acut. c. 11. „dabimus vinum temporis
 „mediocris ut neque vetulum neque satis nouum sit.“
 Qui locus inleria vocola male contumipitur a correctore.
Sic et Plinius Valerianus L. I. c. 8. Arnob. L. V.
 „Quia nescarium videbatur satis, patrem cum filia comi-
 „nus vxoria coniugatione misceri.“ *Sic saepius Hiero-
 nymus, Augustinus, Rufinus, Alcuinus, Flaccus praef.*
art. Grammat. et alii et quibus plura ad *Claudian*.
 Aliis vero *et* satis extenuare ac minuire solet vim no-
 minis, cui additur: ut *Cicero VII. ad Attic. Ep. 7.*
 „neque tamen quemquam bonorum aut satis bonorum
 „dubitare“ id est, mediocriter bonorum. Id. in iisdem
 epistolis *sat bone* dixit eodem significatu. Et in *Ca-
 tone M.* fit intelligendum quod in eius apophthegmate
 est, *satis bene pascere*. Sic vitium *Laetianus* optimus
 Ciceronis imitator, *L. VI. c. 13.* „Primus est virtutis
 „gradus, malis operibus abstinere, secundum etiam malis
 „verbis, tertius etiam cogitatione rerum malarum.
 „Qui primum gradum ascendit satis iustus est; qui se-
 „cundum, iam perfectae virtutis; qui tertium, is vero
 „similitudinem Dei affecurus videtur.“ *Com. Ritters-
 hus. in Annotat. ad Guntib. Ligurin. L. IX. v. 369.*
Fischer.

Scriptum quidem esse videtur *satis*; sed dubio pro-
 cul, quod et versus ratio postulat, legendum est *satinus*.
Est satius i. e. melius est, praestat, passum faciant etc.
Biesler.

65 Hostibus insinuant, quod regis iussio mandat,
Vt cessent vastare, rogant. Quos Attila ductor,
Vt solitus fuerat, blande suscepit, et inquit:
„Foedera plus cupio, quam proelia mittere vulgo.
„Pace quidem Huni malunt regnare, sed armis
70 „Inuiti feriant, quos cernunt esse rebelles.

64 totis) pro omnibus. Vti bene Barth. *Advers.* L. I. c. 4. col. 2. Totum signat omnia velut vniuersum dicas. *Vid. Vices.* „incendio atque homicidiis totum exterminantes.“ *Vid. Auson. Poesia de discreto.* Verb. L. III. p. 474. Antiquissimi enim Germanorum duos gladios adpendebant alterum longiorem dextro latere, alterum breuiorem, quem scriptores mediae aetatis Cultrum vel Cultellum appellant, laeuo, ut videre est in *Hist. Milit. Franc. R. P. Danielis* Tom. I. p. 4. Tab. II. vbi alter tamen in laeuo latere pugionis instar positus nimis brevis efformatus esse videtur. *Vid. Mon. Boica*, passim.

Dio Coccei. in Caes. p. 95. „Ad eo autem cum impetu Romani eos (Germanos) inuaserunt, ut nec contis, nec gladiis illis longioribus uti possent, imo multi etiam visu breuiorum gladiorum priuati, manibus et dentibus depugnarent.“

Diodor. Sicul. Bibl. L. VI. Gladios ferunt accipites et utrimque incidentes, ferro praefantissimo factos, habentes et gladiolos XII. digitorum adiunctos, quibus venitur iuncta pugna et in complexu.“

Differentiā vtriusque eleganter descripsit Poeta nonster infra p. 333.

Et laeuum femur accipiti praecinxerat ense

Atque alio dextro pro visu Pannoniarum,

Is tamen ex una dei tantum vulnera parte.

Conf. Casp. Barth. in Comment. ad L. V. Britonis Philipp. p. 312. Daniel in Hist. Milit. Francor. T. I. p. 301. 304. Iust. Lips. in Comment. ad Taciti Annal. L. I. p. 52. Io. Ge. Esler. in Obseru. Iur. feud. Obs. 64. p. 55.

— totis gladiis spoliati) viduos proiectis armis pacem petere oportebat. *Caesar de bello Gall. L. V.* „non esse consuetudinem populi Rom. illam accipere ab hoste armato conditionem.“ *Id. L. II. c. 31.* „Attusque respondit, se magis consuetudine sua, quam merito eorum ciuitatem conferuerunt, si prius quam aries murum attingisset, se dedidit, sed deditionis nullam esse conditionem nisi armis traditis.“ *L. VII. c. 40.* „Hecui manus tendere, deditionem significare et proiectis armis mortem deprecari incipiunt.“ *L. III. c. 21.* Sontiates legatos ad Craillum mittunt: seque in deditionem, ut recipiant, petunt. Qua re impetrata arma tradere iussi faciunt. *Liu. L. VI. c. 2.* „Volsi abiectionis armis fese dediderunt.“ *Id. L. XI. c. 41.* „Montanorum Ligurum ab A. Posthumio vineae caesae, frumentaque deusta, donec claudibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt, armaque tradiderunt.“ *Ann. Marcellin. L. XVII. c. 12.* de Sarmatis a Constantio debellatis: „Omnes clypeis reliquisque proiectis, manus precibus dedisse.“ *Helmsd. in Chron. Slav.*

L. I. c. 92. § 7. „Tunc conductu christissimi comitis, exierunt de munitione Wertzelau et omnes nobiles „Slavorum et venerunt ad pedes Ducis, vniuscuiusque „ensis super verticem suum.“ *Hadr. Vales. L. XII. Rer. Franc. ad a. 594.* „Reges Francorum et proceres more „militum Romanorum gladio latus cingi consueverunt, „et maximae ignominiae loco ferebant, si discingerentur, idemque apud eos erat baltheo ac dignitate nudari.“ *Forma, qua victi supplices veniam petierunt, videre est ap. Montefalcon. in Monument. Monarch. Franc. Tom. I. Tab. 46. et in Memor. Acad. scient. elegant. Paris. T. VI. p. 739. 753.*

64. Foedera plus cupio, quam proelia mittere vulgo.
Pace quidem Huni malunt regnare, sed armis
Inuiti feriant, quos cernunt esse rebelles)

Haec oratio plane conuenit ingenio Attilae generoso, quod Iordanes loco infra excitando et doctus Deguignes in *Hist. Hunnorum* Tom. I. p. 430. optime descriperunt. Attilae frugalitas et temperantia insigniter laudatur a *Prisco* p. 67. „Sed ceteris quidem barbaris et nobis coena omni eduliorum genere referta et instructa praeparata erat, et in discis argenteis reposita, Attilae in quadra lignea et nihil praeter carnes, Moderatum pariter in omnibus reliquis sese praebat, Conuiuiis aurea et argentea pocula, quibus bibebant, suppediebantur, Attilae poculum erat ligneum. Frugalis admodum illius vestis, nihil quo ad aliorum vestibus dignosci posset, habebat, nisi quod erat pura et impermixta. Neque enim ensis erat aliqua illustri, elegantia conspicuus neque calceorum barbarorum ligamina, neque equi freni et reliquorum Scytharum auro aut lapidibus et aliis huiusmodi pretiosis gemmis ornata.“ *Id. p. 68.* „Itaque tunc arripere festiuatius occasione progressus et forma et habitus et pronuntiatione et verbis consule ab eo praepositis, modo Aulionum, modo Hunnorum, modo Gothorum linguam intermiscens, omnes laetitia et hilaritate effudit, et effecit, ut in risum, qui sedari et extingu non poterat, prorumperet. Sed Attilae semper eodem vultu, omnis mutationis expertus et immotus permanfit, neque quicquam facere aut dicere, quod locum aut hilaritatem prae se ferret, conspexit, est: praeterquam quod iuniorem ex filiis introeuntem et aduentantem, nomine Irnach, placidis et laetis oculis est intuitus et cum gena traxit.“ Ad quem locum hanc adiecit notam *Eruditi. Iul. Caesar Bolognensis* in splendido opere de *Imperat. Rom. L. II. c. 40. p. 129.* „Quia semel de scammate exiit, longius excurram et frugale magni illius Attilae conuiuium subiiciam, ut quantum moderatione et temperantia Traianum, Marcum Philosophum, Severum Alexandrum et reli-

„Rex ad nos veniens, pacem det, atque resumat.“

Exiuit princeps, asportans innumeratos

Thesāuros, pactumque ferit, natamque relinquit.

Pergit in exilium pulcherrima gemma parentum.

75 Postquam complevit pactum, statuitque tributum,

Attila in occiduas promouerat agmina partes.

Namque Aquitanorum tunc *Alphere* regna tenebat,

Quem sobolem sexus narrat habuisse virilis,

Nomine *Vualiharium*, primaeuo flore nitentem.

80 Nam iusiurandum *Herricus* et *Alphere* reges

Inter se dederant: pueros quod consociarent,

Cum primum tempus nubendi venerit illis.

„Quos melioris notae Romanos Imperatores vicerit, intelligas.“ *Iordan. in reb. Geticis* p. 471. „Bellorum (Attila) quidem amator, sed ipse manu temperans, consilio validissimus, supplicantiis exorabilis, propitius in fide semel receptis. — Qui quamvis huius esset naturae, ut semper magna consideret, addebat ei tamen confidentiam gladius martis inuentus, sacer apud Scytharum reges semper habitus. — Quo illo munere gratulatus, ut erat magnanimus, arbitrat, se totius mundi principem constitutum et per Martis gladium potestatem sibi concessam belorum.“

74. Pulcherrima gemma parentum)

Florentin. de recuper. Ptolemaide.

Hinc Archiepiscopus, gemma clericorum

Elonctinus obijt.

Litaniae S. Radegond. Reginae dans les preuves des litanies de Sainte Radegonde par Jean Fillcau. A Poitiers 1643. p. 33.

„Gemma Galliae pretiosissima.“

„Gemma diadematis Christi ornativissima.“

Ban. omniae Vita S. Radegond. Reginae cap. 20. „Anno vno ante obitum suum vidit in visione locum sibi praeparatum, venit ad eam iuuenis praediues, idemque formosissimus, qui cum comiter eam attingeret et blande compelleret, illa Zezo permota pudicitiae eius blanditias aspernabatur; tum ille ait ad eam: „quid adeo mei ardens desiderio cum tot lachrymis me rogas, me gemitunda requiris, me profusis precibus expetis, mea causa tam duriter te habes, tam multo cruciatur te afficis, cum ego tibi nunquam non adim? Tu *ge. ma nobilis* nomen in diademate capitis mei esse et *gemitu* primariis tunc. Nulli dubium est ab illo visitatum esse, cui se toto pectore addiderat, iudicatumque ei, adhuc in corpore manenti, gloriam illam, qua esset fructura in coelis.“

Vita S. Bathild. Reginae c. 1. „Quam de partibus transmarinis diuina providentia aouans et vlti pretio venundata huc aduenit ipsa pretiosa et optima *Dei margarita*.“

77. Namque Aquitanorum tunc *Alphere* regna tenebat)

Jam circa finem Seculi IV. Aquitaniae a reliquis Galliarum provinciis segregatae fuerunt, ita ut separatam temp. constituerent. *Memoire sur les Divisions, que les Empere. et Romains ont faites des Gaules en plusieurs provinces par M. de la Barre. Tome VIII. des Mem. de Literature* p. 415 et 425. *saiv. Du Bos Hist. critique de l'établissement de la Monarchie Française* Tom. I. p. 292. *Zosim. Hist.* L. VI. „Idem totus tractus Arcmoricius aliaque Gallorum provinciae Britannos imitatae consimili se modo liberarunt, electis magistratibus Romanis et sua quadam Republica constituta pro arbitrio.“ „Tractus Arcmoricius et Aquitania sunt vnum idemque, prout terminus in latiori seu angustiori significari sumitur. Vid. *Ant. Dadin. Alseferra* L. I. *rer. Aquitan.* c. 1. p. 5. qui hanc rem multis auctoritatibus comprobatur, simulque docuit, Aquitaniam Celtica lingua Arcmorica dictam fuisse. *Mor f. More* vnum est aqua vel mare. Caeterum istos populos post defectionem a Romano Imperio liberam reipublicae formam adoptasse, ceu credidit Celeberr. *Dubosius*, ex antiquis monumentis minime constat, contrarium potius ex nostro auctore probatur. Quocum consentire videtur *Vitas Notitia Imperii*. „Sub dispositione viri Spectabilis Ducis Tractus Arcmorici et Nervicani.“

81. Puero) Puero pro infantibus utriusque Sexus, ut multi scriptores mediae aetatis.

Chron. Ludov. IV. Imp. inter Pezii script. rer. Austr. T. II. col. 422. „A. D. MCCC. XXXIX. Lud. Imp. et Henricus Dux concordati sunt, et copularuntur duos pueros et celebratae sunt nuptiae in Monaco.“

Chron. Salizburg. ad a. 1363. cit. l. Tom. I. col. 414. „Reconciliati sunt Episcopi et Duces Warbariae in Patavia ante diem S. Viti, ubi conuenerunt Dux Austriae et Marchio celebrantes nuptias cum pueris suis: quibus interfuere inhniti Domini et populi habitudines.“ Quid? quod vocabulum *Puer* apud Antiquissimos Romanos erat communis generis, quod et *Priscianus* annotauit, citans illud ex *Liuii Andron.* O. J. *Sancit puer, Saturni filia.* Significatio a veteribus Cicis diuerfenda. *Paulus* L. II. ad *Sabin.* in L. 163. D. de Verb. signif. §. 1. *Pueri* appellatione citam puella significatur.

Hic ubi cognouit, gentes has esse domatas,
Ceperat ingenti cordis trepidare pauore.

85 Nec iam spes fuerat sæuis defendier armis.

„Quid cessemus, (ait,) si bella mouere nequimus?“

„Exemplum nobis Burgundia, Francia donant.

„Non incusamur, si talibus aequiparamur.

„Legatos mitto, foedusque ferire iubebo,

90 „Obsidis inque vicem dilectum porrigo natum,

„Et iam nunc Hunis censum persoluo futurum.“

Sed quid plus remorer? Dictum compleuerat adis.

Tunc Auares, gazis onerati denique multis,

Obsidibus sumptis Haganone, Hiltgunde puella,

95 Nec non Vualthario redierunt pectore laeto.

Attila, Pannonias ingressus et vrbe receptus,

93. *Auares*) Hunni. Apud scriptores huius ætatis et aliorum subsequentiū saeculorum *Auares* et *Hunni* vel coniunguntur, vel promiscue nominantur, vel expresse habentur pro iisdem. *Geograph. Rauenat.* L. IV. § 14. Iterum ad partes quasi meridiem vt dicamus

ad spatiosissimam terram, sunt patriæ spatiofissimæ, quæ dicuntur *Dacia prima et secunda*, quæ et *Cepidia* appellatur, vbi modo *Vni*, qui et *Anari*, inhabitant.

Paul. Warnefr. f. de gestis Langobard. L. II. „Eo quoque tempore, comperta *Huni* qui et *Auares*, morte *Chlotharii* Regis super *Sigisbertum* filium eius irruunt.“

Id. L. IV. „*Huni* quoque, qui et *Auares* dicuntur a *Pannonia* in *Thuringiam* ingressi bella grauissima cum *Francis* gesserunt.“

Aimoin. L. II. c. 11. „*Hunni* qui et *Auares*, rupto foedere quod cum *Sigeberto* Rege pepigerant in insparatam se *Galliam* effundunt.“

Id. L. III. c. 85. „Tunc temporis *Hunni*, qui et *Auares* dicuntur, a *Pannonia* egressi in *Thoringiam* bella grauissima cum *Francis* gesserunt.“

L. IV. c. 3. „*Huni* quoque, qui et *Auares* appellantur, eius virtute deuicti sunt.“

Gosfrid. Viterb. L. XVI. „Itaque Rex *Alboinus* cum *Auaribus*, qui prius *Hunni*, sed postea *Auares* a Regibus sunt nuncupati, perpetuum focum composuit.“

Monach. Engolism. p. 255. „Ibi exercitū coniuncto cum consilio *Francorum*, *Saxonum* et *Fresonum* destinauit iter — in partes *Auarorum*.“

Eginhard. in vita *Caroli* M. cap. 24. „Maximum omnium quæ ab illo gesta sunt bellorum præter *Saxonicum* huic bello successit. Illud videlicet quod contra *Auares* sive *Hunos* susceptum est.“

Meginfrid. in vita *S. Emmer.* c. 4. „Inter angustias discrepantes conscientiae perlatum est ad eum, *Auares*, quos alii nominibus *Hunos* et *Vngros* appellamus, *Pannonias* incolatū idololatriæ squalore vetero.“

Witticbind. L. I. „*Dalmatæ* impetum illius ferre non volentes conduxerunt aduersus eum *Auares*, quos

modo *Vngros* vocamus, gentem bello asperissimam. *Auares* autem vs quidam putant, erant reliquiae *Hunorum*.“

Iuuen. Caes. Colan. ap. Borib. in Aduers. col. 807. „*Hunni*, qui et *Auares*, nunc autem *Vngari*, in vltima *Mocotide* habitauerunt.“

Attenam nouiores Historiographi *Auares* ab *Hunnis* atque *Vngris* sollicitè distinguunt. *Memoriae Acad. Scient. elegant. Paris.* Tom. XXVIII. p. 123. et Tom. XXX. p. 241. *Deguignes Hist. Hunn. Turca. et Tart.* Tom. I. p. 413. *Thunmanni disquisitio ex historia populorum Europæ orientalium* Tom. I. p. 40. *Fischer.*

Olum, quo tempore studium criticum historiae nondum vigeat, appellabant diuersissimos populos, dummodo pere iisdem locis inerant, vno eodemque nomine. Sic *Hunni*, *Auares*, *Vngri* confundebantur, quia omnes in ea parte Europæ quæ ad Orientem spectat, primi videbantur: illi quidem saeculo V. quo et rursus, mortuo *Attila*, euaneuerunt; isti saec. VI., in fine saec. VIII. a *Carolo* M. ad interuentionem caesi; hi vero saec. IX. et hodie in *Hungaria* superstites (*Madscharyet*). *Biefter.*

94. *Obsidibus sumptis Haganone, Hiltgunde puella* Praefertim antiqui Germani puellas obsides habere studebant. *Tacit. de Mor. Germ.* c. 8. — „adco vt efficacius obligentur animi ciuitatum, quibus inter obsides puellæ quoque nobilibus imperantur.“ *Vid. Hermanid.* ad *Nor.* L. I. c. 10.

96. *Attila, Pannonias ingressus, et vrbe receptus* *Iernand. de reb. Get. ex Edit. Fernerii Paris.* p. 471.

Ad quem in legationem se missum a Theodosio iuniori *Priscus historicus* tali voce inter alia refert. *Ingentia*, siquidem flumina id est, *Tysiam* *Tibisiamque* et *Dric-*

cam transuentes venimus in locum illum, vbi dudum *Vikigora* Gothorum fortissimus Sarmatarum dolo occubuit. Indeque non longe ad vicum, in quo rex *Attila* morabatur, accessimus: vicum, inquam, ad instar ciuitatis amplissimæ, in quo lignæ moenia ex tabulis ingentibus fabrefacta reperimus, quarum com-

- Exulibus pueris magnam exhibuit pietatem,
 Ac veluti proprios nutrire iubebat heredes.
 Ast adolescentes propriis conspectibus ambos
 100 Semper adesse iubet; sed et artibus imbuat illos,
 Praefertimque iocis belli sub tempore habendis.
 Qui simul ingenio crescentes mentis et aeuo,
 Robore vincebant fortes, animoque Sophistas,
 Donec iam cunctos superarent fortiter Hunos.
 105 Militiae primos tunc Attila fecerat illos,
 Sed haud immerito; quoniam, si quando moueret
 Bella, per insignes isti micuere triumphos.
 Idcircoque nimis Princeps dilexerat ambos.
 Virgo etiam captiua, Deo praestante Supremo,
 110 Reginae vultum placuit, et auxit amorem,

„pago ita solidum mentiebatur, vt vix ab intento posset
 „iunctura tabularum comprehendi. Videres triclinia
 „ambitu prolixiore distenta, porticusque in omni decore
 „dispositas. Area vero cortinis ingenti ambitu cinge-
 „batur, vt amplitudo ipsa regiam aulam ostenderet.
 „Hae sedes erant Attilae regis barbariam totam tenen-
 „tis; haec capitis ciuitatis habitacula proponebat.“

101. Praefertimque iocis belli sub tempore habendis)
 Tales ludi militares apud Hunnos frequentes testatur
 Iornardes de reb. Get. p. 479. „Attilae manes quibus
 „modis a sua gente honorati sunt, pauca de multis
 „dicere non omitteramus. In mediis siquidem campis et
 „intra tentoria serica cadauere collocato spectaculum
 „admirandum et solenniter exhibetur. Nam de tota
 „gente Hunnorum electissimi equites in eo loco, qui
 „erat positus, in modum Circensium curibus ambien-
 „tes, facta eius cantu funereo tali ordine referebant.“
 His pacis consona sunt, quae ab Othobere apud Barthol.
 Ant. Dan. p. 495. narrantur. Ergo confutatur clariss.
 Wächter in Gloss. col. 1729. v. Turnier qui negat ludos
 Troianos et nostra tornea menta aliquid simile habuisse.
 Ludi militares apud Barbaros semper in vñ fucere.
 Caesar de bello Gall. L. I. c. 48. Tacit. de Mor. Germ.
 c. 24. Sidor. Apollin. L. I. Isidor. in Hist. Goth. in
 pr. Procop. de bello Goth. L. III. Nitbard. de dissens.
 fil. Ludou. Pii L. III. p. 474. Wittichind. L. J. Ann.
 p. 640. Guil. Neubrig. L. V. c. 4. Virgil. Aeneid.
 L. V. v. 545 seq. Iul. Caes. Bulgeng. de Theatr. L. I.
 opp. Tom. II. p. 302. 315. 317. P. Fabri Agonist. L. I.
 c. 15. p. 53. Illic Mercuial. de arte Gymnast. L. II.
 c. 6. fol. 64. 65. Demostri Paralipom. ad Rofin. Ant.
 Rom. c. 25. p. 356. Bure. Ge. Struve Corp. Hist. Germ.
 T. I. Per. V. § 9. p. 224. Mettingb. de statu milit. Ger-
 manor. S. IV. p. 268. 269. Sperl. de Clypeis milit. Germ.
 P. II § 56. p. 172. Dithmar. ad Tac. Germ. pag. 142.
 Du Cange in Diss. VI. ad Iovinellam de origine et vñ
 Torneam. Io. Laccenii Antiqu. Suegotib. L. III. c. 3. p.
 139. Io. Geo. Eftor in Comment. de Minister. Cap. III.

Secl. II. p. 303. 399. Thorm. Torf. Hist. Norweg. P. IV.
 p. 416. „Quodam die Sigmundum Rex ad certamen
 „exercitiorum secum institutum inuitauit, quod cum
 „post modicam excusationem suscepisset, sagittandi
 „matandique pericia aliisq. artibus proximus ei iudicio
 „omnium habebatur.“

102. Ingenio — mentis) Eleganter pro indole mentis.
 Adv. Turneb. Advers. L. XXIX. c. 28. col. 1132. Vocula
 mens saepe cum aliis pleonastice coniungitur. Aufon.
 Pappia in different. verbor. p. 71. Conf. Radulsi For-
 merii rer. quotid. L. IV. c. 1. p. 1. Ingenium id est
 natura, conditio, qualitas. Iac. Gothofred. in Glossar.
 Nemo ad Cod. Theodof. Tom. VI. v. Ingenium.

103. Sophistae) Sophistae hic pro viris doctis. Iac.
 Cuic. in Comment. ad tit. D. de excusat. Tom. II. opp.
 col. 191. In specie fuerunt Oratores seu Rhetores,
 Iac. Gothofred. in Comment. ad L. XIV. Cod. Theodof.
 Tit. IX. L. III. Tom. V. p. 205. qui etiam Scholastici
 appellabantur. Wouveren ad Petron. pag. 110. Io.
 Scheffer de Stylo exercititque eius C. XIII. § 5. p. 163.
 Antiquioribus vero temporibus nomen Sophistae ipsi
 Philosophis tributum est, qui ostentationibus suis et
 nugis magna congerie verborum exornatis se populo
 venditabant. Ge. Horn. in Historia Philos. L. VII. c. 1.
 p. 326. Gronou. in not. ad Gell. L. VII. c. 3. pag. 383.
 Fuerunt duo genera, vnum simile oratoribus, alterum
 simile Dialectoris iis, qui Eristici vocabantur. Hadr.
 Turneb. Advers. L. IV. c. 2. p. 104.

109. Deo praestante supremo) Iorn. de reb. Get. p. 484.
 „In quo coniuncta Anticiorum gens cum Amala stirpe,
 „ipem adhuc vtriusque generis domino praestante pro-
 „mittit.“

110. Reginae vultum phaeuiss) Phrafs biblica, he-
 brailimum sapiens. De latinitate huius temporis egre-
 gia sunt, quae dixit Vir eruditus M. Io. Aug. Wolf in
 Diss. de latinitate Ecclesiastica in Codice Theodosiano.
 Lips. 1774. Secl. Pr. § 4.—
 Vita S. Basilid. c. 1. „Forma corporis grata ac

Moribus eximiis operumque industria habundans.
Postremum custos thesauris prouida cunctis
Efficitur, modicumque deest, quin regnet et ipsa;
Nam, quicquid voluit, de rebus fecit et actis.

- 115 Interea Gibicho defungitur, ipseque regno
Guntharius successit, et ilico Pannoniarum
Foedera dissoluit, censumque subire negauit.
Hoc ubi iam primum Hagano cognouerat exul,
Nocte fugam molitur, et ad Dominum propersauit.
120 Vualtharius tamen ad pugnas praecesserat Hunos,
Et quocumque ireret, mox prospera sunt comitata.
Ospiru elapsum Haganonem regia coniunx
Attendens, Domino suggessit talia dicta:

„subtilissima et aspectu decora, vultu hilaris et incessu
„grauis, et cum talis esset, fuit omnino grata principi
„et inuenit gratiam in oculis eius.“

111. *Habundans* abundans, eadem lectio in antiquissimis Codicibus Virgilianis.

112. *Postremam custos thesauris prouida cunctis Efficitur* Tempore *Priscus* quaedam vxor *Attilae* nomine *Recca* istud officium exercebat p. 68. „Interea „*Reccam*, *Attilae* vxor, quae eius res domesticas curabat, nes etiam ad coenam inuiauiri. Ad eam vt erat „multis *Scythiae* principibus comitata, accedentes, „contigit nobis etiam humanitate frui. Illa vero nos „exceptis mellitis et iucundis confabulationibus et „magnifico epularum apparatu.“

114. *Actis* et infra v. 143.

Iam iam praemedians, quod post compleuerat
ACTIS.

115. *Hoc ubi iam primum Hagano cognouerat exul*
Nocte fugam molitur)

Conf. not. ad v. 131.

122. *Ospiru*) Quamquam a scriptoribus tantum *Cerca*, *Recca*, *Illico* inter vxores *Attilae* nomenclatur, nihilominus istam *Ospiru* reuera vxorem ipsius fuisse affirmandum videtur, quia *Iornandes* auctor est, ipsum innumerabiles habuisse vxores. *De reb. Ger.* p. 478. „Qui „(*Attila*) vt *Priscus* historicus refert, exirus sui tempore puellam *Illico* nomine decoram valde sibi in „matrimonium, post innumerabiles vxores, vt mos erat „gentis illius, socians.“

123. *Domino suggessit talia dicta*) Barbari mulierum consilia in rebus agendis sequuti sunt. *Tacit. de mor. Germ.* c. 8. „Inesse quin etiam sanctum aliquid et prouidum putant, nec aut consilia eorum aspernantur, aut „prospensa negligunt.“ *Id. Hist. L. V. c. 25. Polyaen. Strateg. L. VII. Plerumque de virt. mul. c. 6. Io. Xiphilin. epist. Dian. in vita Neron. L. VI. Flor. L. I. c. 10:* De Germanis in specie *Io. Heumann. in praefat. ad rem dipl. Augustar.* „Iam ex his omnibus abunde „cognoscitur, Augustae nomen non dignitatis tantum, „sed etiam potestatis esse. Regina scilicet modo in

„solemni imperii concione assidet, modo de tribunali „pronunciat, modo duxit exercitum; ipsius consilia ex- „quirat maritus, ipsius interuentu negotia publica tra- „stantur, ipsius auctoritatem colunt maxime rerum „Sacrarum antistes, ipsius largitate ac praefidio lactan- „tur religiosa delubra; haec filii regis tutelam, immo „totius reipubl. curam gerit, illa rebus mariti abentis „prouidet, illa sacramento fidei a regi subditis recipit.“ *Vita et passio S. Antidii Bifont. A. L. p. c. 6. 7. in P. II. Chifflet. Vespert. p. 77.* „Crocus enim Rex *Vandalorum* nequissimo inatris impias fratris consilio cum „*Suevis* et *Alanis*, de finibus suis egressus, *Gallias* „petens, omnia ferro, rapinis et igne, in quibus sua „praeualuit ferocia vastauit et ad perniciem vsque de- „leuit. Mater namque illius filium ad peruersiora in- „citans: si cupis, inquit, filii, nouae reiectum videri, „tibiique nomen omnium maximum adquirere, *Chri-* „*stianae* religionis esto destructor, cunctarumque eccle- „siarum eueritor: nil quoque vtilius peragere poteris, „quo nomen tuum cleues, quam si praecessorum tuo- „rum instituta adnihiles, ipsorumque aedificia proterras „et concules. Quibus incitamentis tyrannus nimio „furore succensus *Rheum* apud *Magontiam* transiens, „eandem urbem primum cum populo vastauit, plures „dehinc *Austrasiorum* ciuitates vallans, Metas perue- „nit, cuius murus nutu ruens diuino *Vandalorum* ad- „iuuu ingressum; viuersas posthac *Galliarum* vrbes „peruagans alias subfudione deleuit, alias incendio cre- „mauit: plures autem non solum pecuniis, sed etiam „populo praeiuit. — Nullus in *Barbaris* vesaniae mo- „dus, nullus indulgentiae locus, sed semper ad caeden- „dum continuus. Instabant creanti lictores, insatiabi- „les non solum de victarum gentium spoliis, sed de „patronorum insontium suppliciis.“ Cap. 7. pag. 78. „*Burgundionum* ergo inuadentes consilia sua nimis in- „ualecente infamia omnium fere ecclesiarum strauerunt „aedificia.“ Ochtus, qui et *Darius* nominabatur, Rex *Perlarum* vxorem potissimum in consilium adhibebat. *Ctesias Cnidius L. XIII. de reb. Pers. ap. Photium in Bibl.* Plura collegit vir in hac literarum genere facie

- „Prouideat caueatque, precor; solertia regis,
 125 „Ne vestri imperii labatur forte columna,
 „Hoc est, Vualtharius vester discedat amicus,
 „In quo magna potestatis vis exitit huius:
 „Nam vereor, ne fors fugiens Haganonem imitetur.
 „Idcircoque meam pendite nunc rationem;
 130 „Cum primum veniat, haec illi dicite verba:
 „Seruitio in nostro magnos plerumque labores
 „Passus eras, ideoque scias, quod gratia nostra
 „Prae cunctis temet nimium dilexit amicis,
 „Quod volo plus scelis te quam cognoscere dictis.
 135 „Elige de Satrapis nuptam tibi Pannoniarum,
 „Et non pauperiem propriam pendere cures.
 „Amplificabo quidem pariter te rure domique,
 „Nec quisquam, qui dat sponsum, post facta pudebit. —
 „Quod si completis, illum stabilire potestis.“
 140 Complacuit sermo regi, cepitque parare.
 Vualtharius venit, cui princeps talia pandit,
 Vxorem suadens sibi ducere. Sed tamen ipse,
 Iam tum praemeditans, quod post compleuerat actis,
 Inuestiganti his suggestibus obuius insit.
 145 „Vestra quidem pietas est quod modici famulatus
 „Causam conspicitis. Sed quod mea *Sergii* mentis

Princeps. Dreyer in Tom. II. *Differt. ad illust. Germ. iura et Ant.* p. 624 seq. et erudit. *Schäze in paragr.* ad mulieres ant. Germ. et septentr. § 7. p. 30 seqq. imprimis vero clariss. Buchninus in Comment. de Radwige Suen. Duce, p. 13—15.

131. *Seruitio in nostro* Obfides ruptis foederibus in seruitutem redigebantur. Gregor. Turon. Hist. I. III. c. 17. „Multi tunc filii senatorum in hac obfisione „dati sunt, sed orto iturum inter reges scandalo ad „seruitium publicum sunt additi.“

133. *Amici* Amicos appellabant Imperatores Rom. quos et Comites, qui scilicet in eorum Comitatu et in deliciis erant, quorum etiam opera in rebus gerendis utebantur. Vnde Comites et Amicos iure semper iungi aduocare est, vt in L. Cod. Theod. de Accusar. ap. Spartian. in Hadr. etc. atque inde fluxit, vt Reges Franciae, quando ad Magnates et primi ordinis proceres scribant, Amicos et Fideles, *Ames et Faux* appellent. In Vita Ludouici Imp. ad a. 837. „Egiddeo „dicitur Regalium primus Amicorum. Eginhardo, „inter omnes Amicos Regis primus.“ Car. de Can- ge Gloss. ad Scrip. Mediae et inf. Latinit. T. I. col. 386.

137. *Amplificabo quidem pariter te rure domique*

En hic speciem quandam largitatis Beneficiariae! Ergo feudorum usus etiam apud Hunnos inualuit. Conf. Andr. Hastedi Disquisitione, qua origines feudorum atque iuris feudalis non alias nisi Hunnicas esse probatur. Lipsiae 1772.

146. *Sed quod mea Sergiamensi intuitu fertis* Legendum: *Sed quod mei Sergiamensi intuitu fertis*. Id est: Sed quod meae remunerationis gratia asseritis. Verbum *Sergiammentum*, descendit a *Sergiente*. (Cuius synonyma *Serjens*, *Saryans*, Gall. *Sergens*.) quo scriptores barbarae latinitatis seruientem et armigerum denotant. *Étienne Pasquier Recherches de la France* L. VII. ch. 17. p. 999. 1000. Gabr. Daniel Hist. de la Milice Française L. III. Ch. VII. Tome I. pag. 93. suiv. Hinc Anglor. *Serjeants at the Law*. Seruientes ad Leges. Christi. Harim. Sam. Gazert de iure Communi Angliae § 16. p. 84. 85. et *Scrienderia* magna et parua, singularia feudorum genera. *Crag. de Riccardoun de feud. Scot. et Angl.* L. I. Tit. II. p. 117. 120. Bernh. Clem. Mettingb in libro de statu milit. Germ. ant. Sect. IV. § 2. p. 302 et 444. male *Saryantes* pedites esse credidit, cum potius armigeri fuerint, qui tam in equitatu quam in pediatu militabant. Io. Gr. Effor in Comment. de Ministerialibus C. VII. § 358. pag. 511. 512. Eundem

- „Intuitu fertis, nunquam meruisse valerem.
 „Sed precor, vt ferui capiat's verba fidelis:
 „Si nuptam accipiam Domini praecepta secundum,
 150 „Vincior in primis curis et amore puellae,
 „Atque a seruitio regis plerumque retardor.
 „Aedificare domos, cultumque intendere ruris
 „Cogor; et hoc oculis senioris adesse moratur,
 „Et solitam regno Hunorum impendere curam.
 155 „Namque voluptatem quisquis gustauerit, exin
 „Intolerabilius consuevit ferre labores,
 „Nil tam dulce mihi, quam semper inesse fideli
 „Obsequio Domini; quare, precor, absque iugali
 „Me vinco permitte meam iam ducere vitam.
 160 „Si fero aut mediae noctis mihi tempore mandas,
 „Ad quaecunque iubes, securus et ibo paratus.
 „In bellis nullae persuadent cedere curae,
 „Nec nati, aut coniunx retrahentque fugamque mouebunt.
 „Testor per propriam temet, pater optime, vitam,

errorem errauit Vit Summus C. Barth. in Comment. ad
 Britonis Philipp. L. VII. v. 731. p. 521.

Sed vt redeam ad interpretationem. Francogall. vocis
Sergent. istam *Wachter* exactor regius. Conf. *Fulda in*
Collect. Vocab. German. radical. § 150. p. 235. et inprimis
Christ. Gottl. Hattaus in Glossar. Germ. mediæ aevi col.
 1612. *Scherger*. Lat. *Seberiones*. Du Cange in *Gloss.*
 Tom. VI. col. 420. habet *Seruentagium Seruientagium*
Siruentagium, Seruientis feudum, beneficium, seu reditu
 propter eiusdem officium. *Sergia* ap. Columellam
 Oleum significat. Fischer.

Sed correctionem in *mei Sergiamenti* ideo ferendam
 non crediderim, quia penitus meteo, cuius non adeo
 incuriosus auctor fuisse videtur, repugnat. Legendum
 fortasse: *mea Sergiamenta*, vel *mea Sergia* (ita vt *Sergia*
 sit quod tu *Sergiamenta* explicas) n. utis. — Cacterum
 poeta, si hoc nomine dignus, adeo barbarus passim, vt
 saepe a me non intelligatur. Equidem ignoro, quid
 sit in vers. antec. *causam modici famulatus conspiciere*;
 quare apud me non constatur, quanam lectio vera sit:
 verum quod *adept*, an *est* quod. Sic et hoc loco nescio
 quidem, quid proprie auctor sibi velit; sed fortasse vo
 luit dicere: „quod curatis mea seruitia, animum atten
 ditis ad m. f., illa intruimini, et tantopere remunerare
 cupitis, nunq. mer. val.“ Hoc barbare exposuisti: „quod
 „mea Sergiamenta (seruitia) fertis intuitu, id est, ante
 „oculos habetis;“ f. „quod mea Sergia (seruitia) fertis in
 „uitu mentis, i. e. ante oculos mentis habetis.“ Bieffer.
 152. *Aedificare domos, cultumque intendere ruris*
 (Cogor)

En priscam morum simplicitatem, vbi ipsis principi
 bus agrorum cultu vacare necesse erat!

153. *Senioris* Domini.

Infra v. 543.

Obsecra, mi Senior, gladio mea colla secede.

Sidon. Apollin. L. VII. Ep. 12. „Putamus, charissimi,
 „quod digne quaerat illa anima et ita pulset, vt ei
 „aperiatur, quae ad seue praeceptum *Senioris* respon
 „dere praesumit et dicere: nunquid ferui vestri sumus?“
Barth. in Advers. L. XLVIII. c. 4. col. 3248. *Paulin.*
 L. IV. de S. Martin.

Ad dextram regis sancto venerabilis ore
 Confedit senior.

Conf. *Du Cange* Tom. VI. *Glossar.* col. 377.

158. *Obsequio domini* Obsequium sacpiissime est idem
 quod officium, functio, munus cuiuscunque generis,
 factum, ciuile, militare etc. Sic dicuntur in *Cod. Theod.*
 XVI. 2. 2. *obsequia diu.* XVI. 2. 3. *obsequia clericorum*
 et ciuilia. XII. 1. 12 et 24. VII. 1. 2. XIII. 3. 8.
Obsequia religiosa, curiarum, medicorum et militaria:
 denique VII. 1. 2. *Obsequia* spectaculorum h. e. nego
 tia scenica. coll. *Amm. Marcellin.* XXI. 6. Hoc autem
 sensu vox obsequii frequentari coepit ad exemplum
vulgatae, quae dicitur S. Scripturae interpretatio, quae
 aliquoties cam pro officio et ministerio adhibet: 2. Reg.
 V. 2. 2. Chron. XXIV. 17. *Wolf de latinit. eccles.* in
Cod. Theod. § 10 p. 32.

164. *Pater optime Virgil.* II. *Georg.* 7.

Huc Pater o Lenae veni.

VIII. *Aeneid.*

Tuque o Tybri tuo genitor cum flumine sancto.

165. „Atque per inuictam nunc gentem Pannoniarum,
„Vt non ulterius me cogas sumere taedas.“
His precibus victus, suavis rex deserit omnes,
Sperans Gualtharium fugiendo recedere nunquam.
Venerat interea Satrapae certissima fama:
170. Quandam, quae nuper superata, resistere gentem,
Ac bellum Hunis confestim inferre paratam.
Tunc ad Vualtharium conuertitur actio rerum;
Qui mox militiam percentuit ordine totam,
Et bellatorum confortat corda suorum,
175 Hortans: praeteritos semper memorare triumphos,
Promittensque: istos solita virtute tyrannos
Sternere, et externis terrorem impendere terris.
Nec mora, confurgit sequiturque exercitus omnis.
Ecce locum pugnae conspexerat, et numeratam.
180 Per latos aciem campos digessit et agros.
Iamque infra iactum teli congressus vterque
Constiterat cuneus; tunc undique clamor ad auras:
Tollitur, horrendam confundunt classica vocem,
Continuoque hastae volitant hinc indeque densae.
185 Fraxinus et cornus ludum miscebat in vnum;
Fulminis inque modum cuspidis vibrata micabat.
Ac, veluti Boreae sub tempore nix glomerata
Spargitur, haud aliter facuas iecere sagittas.
Postremum, cunctis utroque ex agmine pilis
190 Absumptis, manus ad mucronem vertitur omnis,
Fulmineos promunt enses, clypeosque reuoluunt.

III. Aeneid.

Da pater augurium.

Pater nomen dignitatis plerumque est. *Hadr. Turn. Aduers.* L. XIII. c. 3. col. 426. L. VI. c. 3. col. 180. L. XXI. c. 15. col. 722. *Euseb. L. B. de Spanheim in Obsequia ad Callimachi Hymn. in lou. v. 94 p. 72. et in Dian. v. 6. p. 163.*

Barth. Aduers. L. XIX. col. 985. *Heric. Altifod. v. 197.* „Pater auctorem, fundatorem principem designat. *Ad nostri poterunt praecordia currere patris.* „Sic Ennius Genitorem et Patrem, Romulum vocat „Romani populi.“

— — — o Romule, Romule, dic, o!

Qualem te patriae custodem Dii genuerunt?

Tu produxisti nos intra luminis oras,

O pater, o genitor, o sanguem diis oriundum!

Sic saepe alii. *Conf. Barth. L. XII. c. 12. col. 688.*
Da Cange in Gloss. Tom. V. col. 256.

174. *Confortat*) corroborat, firmat. *Pseudo Ouid. Lib. I.*

Sed quod sic fauces subundas impleat ut non
Confortetur eo sua virtus.

Iornand. de reb. Get. p. 477. „Interca Odoacer rex gentium omnem Italiam adeo subiugauit, ut terrorum suum Romanis indicaret, mox initio regni sui Brachiam comitem apud Rauennam occidit, regnoque suo „confortato pacem per XIV. annos — obtinuit.“
Consultatur ergo *Io. Iensius in purae et impurae latinis collect. Sect. IV. p. 82.*

185. *Cornus*) *Virgil. Georg. II.*

At myrthus validis hastilibus et bona bello
Cornus.

Servius: Apta est enim etiam cornus hastilibus.
191. *Clypeosque reuoluunt*) Et infra v. 200.

— Cuncti mox terga dederunt

Et versis sentis, laxisque feruntur habenis.

- Concurrunt acies demum, pugnamque reſtaurant.
Peſtoribus partim rumpunt peſtora equorum,
Sternitur et quaedam pars duro vmbone virorum.
- 195 Vualtharius ramen in medio furit agmine belli,
Obuia quaeque metens armis, ac limite pergens.
Hunc vbi conſpiciunt hoſtes tantas dare ſtrages,
Ac ſi praſentem metuebant cernere mortem,
Et quemcunque locum ſeu dextra ſive ſiniſtra
- 200 Vualtharius peteret, cunſti mox terga dederunt,
Et verſis ſcutis, laxisque ſeruntur habenis.
Tunc imitata ducem gens maxima Pannoniarum
Deiicit obſtantes, fugientes proterit, uſque
Dum caperet plenum belli ſub forte triumphum.
- 205 Tum ſuper occiſos ruit, et ſpoliauerat omnes,
Et tandem ductor recauo vocat agmina cornu.
Ac primus frontem feſta cum fronde reuinxit,
Viſtrici lauro cingens ſua tempora vulgo;

Optimi verſus ad illuſtrationem rei militaris Antiquorum. Hinc apparet, milites, cum res ad pugnam gladiorum peruenit eſſet, clypeos ſuos ad tergum verſiſſe, idque moris etiam in fuga fuiſſe.

194. *Sternitur et quaedam pars duro vmbone virorum*
Nam in conſultu et pugna cominus vtebantur vmbone ad impuſſum. *Juſt. Lips. de Miſit. Rom. L. III. Dial. 2.*
Opp. Tom. III. p. 127.

202. *Gens maxima Pannoniarum* Epitheton deſcriptioni, quam antiqui de Hunnis fecerunt, plene conueniens. *Claudian. L. I. in Ruſin. p. 34. Ed. Hartnacci.*

Eſt genus extremos Scythias vergentis in ortus
Trans gelidum Tanaim, quo non deformius vllum
Arctos alit; triſtes habitus obſcaenaque viſu
Corpora alit; mens duro nunquam ceſſura labori,
Praeda cibus, vitanda Ceres, fratremque ſecare
Ludus, et occiſos pulcrum iurare parentes.
Nec plus nubigenas duplex natura biformes
Cognatas aprauit equis; acerrima nullo
Ordine mobilitas, inſperatque recurſus.

Siden. Apoll. Panegy. Auth.

— Vix matre carens vt conſtitit infans
Mox praebet doſum ſonipes, cognata reare
Membra viris, ita ſemper equo ceu fixus adhaeret
Reſtor: cornipedum tergo gens altera fertur
Haec habitat.

Ammian. Marcell. L. XXXI. „Ad pedeſtres parum
accommodati ſunt pugnas, verum equis prope aſſixi
duris quidem ſed deſormibus et muliebribus uſdem.
nonnunquam inſidentes, ſunguntur muneribus con-
ſuetis: In iſtis quibus in hac natione perdiſus et per-
nox emit et vendit, cibumque ſumit et potum, et in-
clinatus ceruici anguſtae iumentis in altum ſoporem
ad vique varietatem eſſiſſunditur ſomniorum.“

Jornand. de reb. Get. p. 466. „Quorum (Hunorum)
natio ſaeva, vt *Prifcus* hiſtoricus reſert, in Mocotide
palude vltiorem ripam inſedit, generatione tantum
haec alio labore experta, niſi quod poſtquam creuiſſet
in populos fraudibus et rapinis vicinam gentem con-
turbauit.“

Pompon. Mela de Scythia quo ſecundum nouiſſimas
lucubrations Ampliſſ. *Deguignes* ab Antiquis, Hunno-
rum populi deſignantur. L. II. n. 104. „Interius habi-
tantium ritus aſterior et inſcultior regio eſt. Bella
cardesque amant, moxque eſt bellantibus, cruore
eius, quem primum intereperunt iſtis e vulneribus
bibere. Vt quiſque pluſque ingererit ita apud eos
habetur eximius. Ceterum capitem eſſe caedis in-
ter opprobria vel maximum eſt. Ne foedera quidem
inueniunt ſunt. Sauciant ſe qui pacifcuntur, exemptum
que ſanguinem, vbi perſiſſuere, deguſtant. Id pu-
tant manuſae fidei pignus certuſſimum. Inter epulas
quot quiſque interceſſerit reſerre, lactiſſima et fre-
quentiſſima mentio: binisque poculis, qui plurimos
terulere, perpotant. Is inter iocantes honos praeci-
pius eſt.“

204. *Sorte* In Mſto *Sorte*.

206. *Et tandem ductor recauo vocat agmina cornu*
De vſu cornuum in reuocando milite vid. poemata
Oſſiani plur. *Cambden in Hiſberniae deſcript.* „In bello
protuba, tibia vtricularis, in vſu eſt.“

207. *Ac primus frontem feſta cum fronde reuinxit,*

208. *Viſtrici lauro cingens ſua tempora vulgo*

Hoc loco docemur, etiam principes Barbarorum ſua
capita laureis coronis ornare conſueuiſſe, ſimulque ſin-
gularis hinc Gualtharii moeſtitia in coronando capite
cognoſcitur. Ceterum hoc Romani aetate in triumphali feſto
aureis coronis utebantur. *Demſter in Paral. ad Ruſin. p. 776.*

Si bene res vergant? tum demum forte requirunt.

Ille aliquid modicum narrañs intrauerat aulam;

Lassus enim fuerat, regisque cubile petebat.

Illic Hiltgundem solam offendit residentem;

220 Cui, post amplexus atque oscula dulcia, dixit:

„Ocius huc potum ferto, quam festus anhelo.“

Ille mero tallum compleuit mox pretiosum,

Porrexitque viro, qui signans accipiebat,

Virgineamque manum propria constrinxit; at illa

225 Astitit, et vultum reticens intendit herilem,

Gualthariusque bibens vacuum vas porrigit olli

Ambo etenim norant de se sponsalia facta.

Prouocat et tali caram sermone puellam:

„Exilium pariter patimur iam tempore tanto,

230 „Non ignorantes, quid nostri forte parentes

„Inter se nostra de re fecere futura.

„Quare diu tacito premimus haec ipsa palato.“

„suscipiunt, alii sellarum equitium madescentia sudoribus fulcra resupinant.“ *Nazarius in panegy. quem Constantino dixit:* „Tunc ire praecipites, labi reclines, semineces vacillare, aut moribundi sedilibus attereri.“

Paul. Warnefr. f. de Gest. Langob. Lib. V. cap. 10. „Vnus de exercitu Regis, nomine Amalongus, qui regium contum ferre erat solitus, quendam Gracculum eodem conto vtrisque manibus fortiter percutiens de sella, super quam equitabat, sustulit, eumque in aere super caput suum leauit.“ Hi ergo sellarum vsu non erubescant vt pisei Germani. *Iust. Coripp. Dithmar. in not. ad Tacit. de Mor. Germ. pag. 36.* *Du Cange Gloss. Tom. VI. col. 335.* Inprimis vero Hunni sellis utebantur. *Paul. Diacon. de Gest. Rom. L. XV. p. 364.* „Tunc Artila de vitae fiducia iam desperans, ex equitatoris ingentem pyram sellis construxit.“

218. *Regique cubile petebat.* Quod descripsit *Priscus* p. 66. *Du Cange in Gloss. Tom. II. col. 1203. v. Cubile.*

220. *Cui, post amplexus atque oscula dulcia, dixit.* Ex traditionibus Apostolorum Christiani se osculo salutare iubeantur, quod praecipuum Ecclesiae postea retinuit. *Innocent. Cironii Obseruat. Iuris Canon. Lib. I. C. XIV. p. 19. 20.* Fortasse auctor ad morem Barbarorum respexit, quem laudat *Priscus* p. 68. „Tum vnus, quibusc, qui aderant, surgens, Scythica conuitate poculum plenum nobis porrexit, et eum, qui hiberat, amplexus et osculatus, illud excepit.“

222. *Tallum.* Scil. pareram. Vox Celtica, quae proprie denotat assulam, et originem refert ad *teilen*, secare, quia pisea simplicitas assulis ex ligno fissis in mensa utebatur vt hodie pauperas. *Boxhorn. in Lex. ant. Brit. delis, allerculus, assula, hodie Teller. Iluecher in Gloss. Germ. col. 1670. Id. col. 1669. Teilen, diuidere secundo. Lat. talliare, Gall. tailler, Ital. tagliare, Lat.*

barb. talare, diuidere vastando. Inde tala, destructio, talator, vastator. Quae hodie perennant apud Hispanos, quibus talar, destruere, tala, destructio, talador destructor. *Fulda in Coll. Vocab. Germ. radical. p. 265.* Thül, thal, Beda, dal. 88. gadal, NT. hmb. Sch. del ulf. dail Ostr. dcil, Kero, teil, pars, diuisio. J. aug. fastio AS. delan Vlf. daijan. Sch. dela. taelj. N. S. partiti. Et p. 274. Teller, discus.

223. *Signant.* *Tertullian. L. II. ad vxor. c. 5.* „Cum lectulum cum corpusculum tuum signas.“ *Gregor. M. L. IV. Dial. c. 38.* „Respondit illi dicens: Volo me signare,“ id est, signum crucis digitis ac manu effingere. *Cangius Glossar. Tom. VI. col. 499.* *Coripp. African. de laud. Iustin. L. II. v. 300.* Signum S. Crucis intelligit, quo munire vult se, in aerem ante se figurato, verus Ecclesiae mos erat. *Pryden. Cathem. V.*

Fac, cum vocante somno, Cassum petis cubile, Frontem locumque cordis Crucis figura signes.

Thormod. Torfae. Hist. Norweg. P. II. L. V. c. 9. p. 219. „Iamque pocula in honorum decorum epotanda interuebantur. Quorum primum, Comes, solenni formula „Odino consecratum, Regi propinans, epotum iterumque repletum porrexit. Qui acceptum signaculo crucis, antequam ori adinueneret, manu superinducta adeo „Karium de Griningio commouit, vt protinus exclamaret: quorsum hoc, an adhuc etiam sacrificare recusas? Comes factum exultaturus, more omnium, qui propriis viribus roboreque confiderent: Thori craterem hunc dicasse, idque hac mallei nota, antequam biberet, indicasse.“

232. *Quare diu.* *Moslem. legit: Quamne diu.* Quod

- Virgo, per hyroniam meditans haec dicere sponsum,
Paulum conticuit, sed postea talia reddit:
- 235 „Quid lingua simulat, quod ab imo pectore damnas;
„Oreque persuades, toto quod corde refutas?
„Sit veluti talem pudor ingens ducere nuptam.“
Vir sapiens contra respondit et intulit ista:
„Absit, quod memoras! dextrorsum porrige sensum,
240 „Noris, me nihilum simulata mente locutum;
„Nec quicquam nebulæ vel falsi interfore crede.
„Nullus adest, nobis exceptis namque duobus.
„Si nosses, temet mihi promptam impendere mentem,
„Atque fidem votis servare per omnia cautis;
245 „Pandere cuncta tibi cordis misteria vellem.“
Tandem virgo, viri genibus curvata, profatur:
„Ad quaecunque vocas me, Domine, sequar studiose,
„Nec quicquam placitis malim praeponere iussis.“
Ille dehinc; piget exilii me denique nostri,
250 „Et patriae fines reminiscor saepe relictos;
„Ideircoque fugam cupio celerare latentem;
„Quod iam prae multis potuisssem forte diebus,
„Si non Hiltgundem solam remanere dolerem.“
Addidit has imo virguncula corde loquelas:
255 „Praecipiat Dominus, seu prospera siue sinistra,
„Eius amore pati toto sum pectore praesto.“
Vualtharius tandem sic virginis inquit in aurem:
„Publica custodem rebus te nempe potestas
„Fecerat, idcirco memor haec mea verba notato:
260 „Inprimis galeam regis tunicamque trilicem
„Asseto, lorica, fabrorum insigne ferentem
„Diripe, bina dehinc mediocria scrinia tolle.

recte, metri causa; et tunc interrogatio est: Quamne
diu t. pr. h. i. palato? Bießer.

233. *Hyroniam*) Ironiam, vid. nota ad v. 774.

260 261. *Trilicem* — *loricam*) *Hadr. Turneb. Aduers.*
L. XXIX. c. 35. col. 1143. Trilices loricae videntur ex
eo appellatae, quod cum essent hamis vel squamis fer-
reis confectae, praeterea tribus erant liciis ornatae per
eas currentibus. Apparet id ita esse e Marone sic scri-
bente V. *Aeneid.*

Loricam hinc hamis confectam auroque trilicem.
Iterum *Aen.* VII.

— clypeumque auroque trilicem
Loricam induitur.

Sil. Ital. L. II. v. 401.

Praeterea textam nodis auroque trilicem

Loricam, nulli regimen penetrabile telo.

Just. Lips. de milit. Rom. L. III. Dial. V. opp. Tom. III.
p. 150. De origine verbi *trilix* vid. *Abr. Wieling de*
furto per lancem et licium concepto C. III. § 1. p. 36.

261. *Affeto*) Mira locutio! Fischer. Num fort. *affert*?
Bießer.

262. *Tüllc*) *Aufen Barth. in Aduers. Lib. XXXVIII.*
c. 11. p. 1740. et in *Comment. ad Guili. Brit. Philipp.*
p. 83. 157 et 674.

263. *Da*) *Iulser.*

- „His armillarum tantum da Pannonicarum,
 „Donec vix vnum releues ad pectoris vnum.
 265 „Inde quater binum mihi fac de more coturnum,
 „Tantundemque tibi patrans imponito; vasis
 „Sic fors ad summum complentur scrinia labrum.
 „Insuper a fabris hamos clam posce retortos.
 „Nostra viatica sint pisces simul atque volucres.
 270 „Ipse ego piscator, sed et auceps esse conabor.
 „Haec intra epdomadem caute per singula comple.
 „Audisti, quid habere vianti forte necesse est;
 „Nec, quo more fugam valeamus inire, recludo.
 „Postquam septenos Phoebeus remeauerit orbes,
 275 „Regi, ac Reginae, Satrapis, Ducibus, famulisque

265. *Coturnum*) Regum et Heroum calciamenta antiquitus erant coturni. *Coripp. de laud. Iustin. Min.*
 Purpureo furas resonant fulgente coturno.
 Vt omitam graecos scriptores. Id veto indumentum eleganter describit *Sidon. Apollinar.*

Perpetuo stat planta solo, sed fascia primos
 Sistrur ad digitos; retinacula bina coruinus
 Mittit in aduersum vinclo de fornice pollex.
 Quae stringunt crepidas, vt concurrentibus ansis.
 Vinculorum pandas tendant per crura catenas.

Barth. Aduerf. L. XXXV. c. 19. col. 162a.

266. *Tantundemque tibi patrans*) Mulieres etiam coturnos gessisse apparet ex *Virgil. Ecl. VII. v. 35.*

Si proprium hoc fuerit, laeui de marmore tota
 Puniceo stabis furas euncta coturno.

Anecd. I. v. 333.

Virginibus Tytiis mos est gestare pharetram
 Purpureoque alte furas vincere coturno.

Her. Helper. de Theodrada FILIA Caroli M.

Clara Saphocleoque ornatur virgo coturno.

266. *Patrans*) Patrare, rem significat hñire, perficere.
 Eam vocem amant vsurpare Christiani scriptores, licet
 aliquid olim obseceni sonet, vt notarunt *Quintilian.*
Instit. Orat. L. VIII. c. 3. p. 589. et alii. Marius Victor:

— ille Dei monitus seruare libenter

Assuetus, captum propter mandata patrare.

Barth. Aduerf. L. XXXV. c. 4. col. 159a. Christ.
Notf. At. L. II. Obs. IX. p. 115. Guil. Brito Phil.
L. II. v. 634.

Hic requiem tibi Musa velis patrare secundam.

Et L. VI. v. 474. patratore, effector.

Qui tanti vellet sceleris patrare haberi.

Plura loca ex Scriptonibus patrae aetatis collegit
Ambros. Calepin. in Diction. XI. Linguar. p. 1035.

270. *Conabor*) In MS. coator.

273. *Recludo*) Claudio. § 7. *Inst. de legit. agnat. succell.* Conf. *Rad. Forner. rer. quolid. L. III. c. 15. pag. 105.*

275. *Satrapis*) quos *Ammian. Marcellin.* semper

optimates vocat, eos *Herodianus* Satrapas. L. I. c. 7.
 „Tibi autem expedit ingredi terras septentrionales
 „vsque ad oceanum, illas deuincere et captiuos abdu-
 „cere Reges et Satrapas barbaros.“

Beda Hist. Eccl. gent. Angl. L. V. c. 11. „Ebaldi
 „duo venientes in provinciam, intrauerunt hospitium
 „villici petieruntque ab eo, vt transmitterentur ad Sa-
 „trapam qui super eum erat. Non enim Regem habent
 „idem antiqui Saxones, sed Satrapas plurimos genti
 „suae praepositos, qui ingruente belli articulo emittunt
 „aequaliter fortes, et quemcumque fors ostenderit, hunc
 „tempore belli Duces omnes sequuntur, huic obtem-
 „perant; peracto autem bello rursus aequalis potentiae
 „omnes sunt Satrapae.“

Vita S. Swiberti ap. Leibnit. in Tom. II. Script. rer.
Brunswic. pag. 234. „Quibus Satrapa (vici Brunswik)

„ait —“ p. 236. „Nam post biennium veniens illustris

„Bruno magnus Satrapa Saxonum cum nobili comitru

„in provincia Borchtuariorum, pernoscansque in vico

„Ratingen ex nimia ebrietate orta dissensione magna

„inter ipsum et primicerium eiusdem vici de Ratingen

„— ipsum occidit cum duobus famulis: quibus per

„vicum dolenter patefactis, amici et affines occisorum

„ad arma conuolantes eundem nobilem Satrapam fere

„cum omnibus suis in vindictam trucidauerunt.“ Conf.

Guil. Lambardi Glossar. in Archaeologia, Cantabrigiae

1644. p. 228. Satrapae.

275. *Satrapis, Ducibus*) Hic Satrapae a Ducibus dis-

tinguuntur. Sunt enim reguli imperium Artillae vene-

rant; eeu *Ostrogothorum*, de quibus *Sernand. de reb.*

Ger. p. 478. „Quos constat morte Ermanarici regis fuis

„decessionem a Vefegothis diuisos, Hunnorum subditos

„ditioni in eadem patria remorasse, Vuinithario tamen

„Amale principatus sui insignia retinente. — Sed cum

„tali libertate vix anni spatio imperasset, non est passus

„Balimir rex Hunnorum, sed ascito ad se Sigismundo

„Hunnimundo magno filio, qui iuramenti sui et fidei

„memor cum ampla parte Gothorum Hunnorum im-

„perco subiacebat, renouato cum eo foedere, super

„Vuinitharium duxit exercitum. — Balamber sagitta

- „Sumtu permagno conuiuia laeta parabo,
 „Atque omni ingenio potu sepelire studebo,
 „Donec nullus erit, qui sentiat, hic quid agendum est,
 „Tu tamen interea mediocriter vtere vino,
 280 „Atque sitim vix ad mensam restringere cura;
 „Cum reliqui surgant, ad opuscula nota recurre.
 „Ast, vbi iam cunctos superat violentia potus,
 „Tum simul occiduas properemus quaerere partes.“
 Virgo memōr praecepta viri compleuit, et ecce
 285 Praefinita dies epularum venit, et ipse
 Vualtharius magnis instruxit sumtibus escas;
 Luxuria in media residebat denique mensa.
 Ingrediturque aulam velis rex vndique septam,

„missa, caput Vuinitharii faucibus, interemit: neptem-
 „que eius Vualadamarcm sibi in coniugio copulans,
 „iam omnem in pace Gothorum populum subactum
 „posse: ita tamen vt genti Gothorum semper vnus
 „proprie regulus, quamvis Hunnorum consilio, impe-
 „raret. — Ex quibus per successionem parentum
 „Vualamir in regnum conscendit, adhuc Hunnis eos
 „inter alias gentes generatiter obiectantibus. —
 „Ita tamen, vt saepe dictum est, imperabant, vt ipsi
 „Artilae Hunnorum regis imperio deferrent. Quibus
 „nec contra parentes Velethorhas licuisset recusare cer-
 „tamen, sed necessitas domini etiam si parricidium iubet,
 „implendum est. Nec aliter ab Hunnorum dominio
 „diuelli potuit gens aliqua Scythica, nisi operata cunctis
 „nationibus in commune, et Romanis moris Artilae
 „prouenerit.“ Poeta noster infra v. 571. Guntharium
 regem Francorum et v. 368. ipsam Artilam *Satrapas*
 nominauit. Quam multos reges Artila sub imperio suo
 tenuerit, miratus est *Jornand. de reb. Get. pag. 475.*
 „Eratque et Gepidarum agmine innumerabili rex ille
 „formidus et famosissimus Ardarius, qui ob nimiam
 „suam fidelitatem erga Artilam eius consilii intererat.
 „Nam perpendens Artila sagacitate suam, eum et
 „Vualamirem Ostrogothorum regem super cacteros reges
 „diligebat. — Reliqua autem, si dici fas est, turba re-
 „gum diuersarumque nationum duces ac si Satellites
 „nubibus Artilae attendebant, et vbi oculo annuisset,
 „absque aliqua murmuratione cum timore et tremore
 „vnusquisque adstabat, aut certe quod iussus fuerat,
 „exsequabatur. Sed solus Artila rex omnium regum
 „super omnes et pro omnibus sollicitus erat.“

275. *Famulique*) Famulicium aulicum *Spartianus* ap-
 pellat, famulos omnes Imperatores, quos *Iustin.* Mini-
 striales et hospites et palatii vocat. *Pyrrhus de Rom.*
Magistr. ap. Sebard. p. 381. Fer. Helperic. ap. Quercet.
 — conclamat turba pedestris
 Inque v cem proprio reuocatur pignore quisque
 Ad dominum, famulisque suum sequitur vocantem.

Seque suos inter famulos fert ductor opimum.

277. *Atque omni ingenio*) (i. e. arte) potu sepelire
 (nempe illos omnes, quos v. 275. dixerat) studebo.“
 Biester.

281. *Ad opuscula nota recurre*) Virgines olim pin-
 cernae officium exercebant.

Vita S. Bathild. Reginae c. 1. „Quam (Bath.) insti-
 „tuit, vt sibi in cubiculo pocula porrigeret, et vt pin-
 „cerna honestissima saepius praesens adstaret in mini-
 „sterio eius.“

Nennius c. 36. „In vna Chiula venit puella pulchra
 „valde atque decora, haec erat filia Hengisti. Post-
 „quam venissent Chiulae, fecit conuiuium Hengistus
 „Guotigerno regi, et militibus suis et interpreti suo,
 „qui vocabatur Cerdieselmer — Hengistus itaque pu-
 „ellam iussit ministrare illis vinum et siceram, qui in-
 „ebriati sunt nimis et saturati.“

Thorm. Torf. Hist. Noruag. P. II. p. 20. „Detrahta
 „deinde penulis anstata mero plena pocula per filiam
 „Hildiridem iis ministrari facit.“

288. *Ingrediturque aulam velis rex vndique septam*)
 Aedificiorum regalium formam, quae Artilae temporis
 fuit, accurate descripsit *Priscus in excerpt. p. 63.*
 „Postridie ad domus Artilae interiora septa me contuli,
 „dona ferens eius vxori, quae Cerca vocabatur. Ex ea
 „tres illi liberi. Senior iam tum Acariorum et reli-
 „quarum gentium qua Scythia ad Pontum patet, regno
 „potiebat. Intra illa septa erant multa aedificia,
 „partim ex tabulis sculptis, et elegantem compactis, par-
 „tim ex trabibus, opere puro et in rectitudinem assabre
 „dolatis et politis, quae erant interiectae, lignis ad
 „tornum elaboratis, exstructa et composita. Circuli au-
 „tem a solo incipientes, in altum assurgebant, certa
 „proportionem et mensura.“

Jornand. de reb. Get. p. 471. „Videres triclinia am-
 „bitu prolixiore dilata, porticusque in omni decore
 „dispositas. Area vero cortinis ingenti ambitu cinge-
 „batur, vt amplitudo ipsa regiam aulam ostenderet.“

Heros magnanimus, solito quem corde salutans
 290 Duxerat ad solium, quem compsit byssus et ostrum.
 Confedit, laterique duces hinc indeque binos
 Assedisse iubet. Reliquos locat ipse minister.
 Centenos simul accubitus iniere sodales.
 Diuersasque dapes libans conuiuia resudat;

290. *Duxerat ad solium, quem compsit byssus et ostrum*
Priscus p. 66. „Hic praeparata erant omnia sedilia,
 „circa parietes cubiculi ab utraque parte disposita: in
 „medio sedebat Atrilae, in lecto, e regione cuius erat
 „et alter Atrilae lectus, pone quem erant quidam gra-
 „ndus, qui ad eius cubile ferebant, *lincis candidis et*
stariis tapetibus, venustatis et ornatus gratia conestum,
 „simile cubilibus, quae Romani et Graeci nubentibus
 „adornare pro more habent.“ *Anna L. V. I. Alexiad.*
 „Vnus ex omnibus comitibus, nobilis, audaculus in sella
 „imperatoris sedit. Balduinus apprehensa eius manu
 „excitauit eum. Neque enim solemne est, vt Impera-
 „tores Romanorum subditos suos confessores habeant.“
Ditmar. Merseburg. L. IV. Ann. p. 357. „Imperator
 „(Otto III.) antiquum Romanorum consuetudinem iam
 „ex parte magna deleterat suis cupiens renouare tem-
 „poribus, multa faciebat quae diuersi diuersimode ac-
 „cipiebant. Solus ad mensam quasi semicirculum factam
 „alio caeteris eminentiori sedebat.“ Mos ille adhuc
 „hodie ab Imperatore Rom. in solennibus epulis seruatur.
 „Aliter tamen se reges Barbarorum gerebant, et propriis
 „sellis seu solius contenti subditos confessores habere
 „amabant.

290. *Solium* *Virgil. Aen. L. I. v. 498.*

— Solioque alte subnixus sedebat.

Seru. ad b. I. Solium proprie est annatum vno ligno
 factum, in quo reges sedebant propter tutelam corporis
 sui, dictum quasi solidum, abusu sellam regalem dicitur.
Pompei. Sabin. solium — dictum quasi solidum,
 sedebat enim ex praedura materia roboris. *Virgil. Aen.*
L. VII. v. 169.

— Solio medius confedit auro.

Barth. L. X. c. 16. col. 439. „Notauimus alibi apud
 „gentes Romanis non subiectas solium fuisse inter Regni
 „insignia. Ea res transiit post ad principes nouae
 „Romae, luxu Barbarico et fastu ipsos Orientis Tyrannos
 „longissime superantes.“ *Coripp. Afric. L. III.*
 „nos longissime superantes.“ *Virg. Aen. L. III.*
de laud. Iust. Vt laetus princeps solium conscendit in
 „altum, Membraque purpurea praecellus veste locauit.
 „Nimirum legatos Auarum audire non poterat Iustinus
 „nisi regio solio maiestatem Barbaris ipsis barbaram aux-
 „isset. Solium fuit thronus inter insignia regia. *Egesipp.*
in vita S. Sever. L. II. c. 1. „Quid enim sella aurea,
 „albatum diadema, nisi regni forent insignia, quo spi-
 „ritu praesumptis sedere super thronum Regum more
 „quodam et vsu imperatorum.“ *Conf. Balenger. de*
Imp. Rom. L. II. c. 29. p. 159. Barth. Ad. L. IX. col. 43.
 Quod noster poeta solium appellat, versus *Prisci*
Bulengeriana vocat lectum, melius vero *Canteclariana*
Regium thorum, Thronum.

290. *Quem* *Solius* in genere masculino praeter con-
 suetudinem dixit.

291. — *laterique duces hinc indeque binos*

292. *Assedisse iubet* Honor singularis prout in nota
 praecedenti vidimus. Nam etiam Rom. equites et Se-
 ratores ad regias epulas vocati infra mensam recubue-
 runt. *Seneca L. II. de Tranq. c. 15.* „Non accipere
 „sapienti contumeliam, si in conuiuio regis recumbere
 „infra mensam iubebitur.“ *Buleng. de Imp. Rom. L. II.*
c. 33. p. 172. Atramen isti Duces in singulis sellis a
 lecto Atrilae distinctis sedisse videntur. *Priscus in ex-*
cerpt. legat. p. 53. post verba supra citata, Bulengero
 vertente, pergit: „Onogesi enim in sella sedebat
 „dextram regii lecti. E regione Onogesi in sella sede-
 „bant duo filii Atrilae. Maior in eius lecto sedebat,
 „non prope sed in extremo, praereuerentia, quam patri
 „deferbat, terram spectans.“ Ordo conuiuium autem
 numerabatur a dextro laere Regis. *Priscus pag. 51.*
 „Et primum ordinem conuiuium existimabant eum,
 „qui esset ad dexteram Atrilae, secundum ad laeuam,
 „in quo nos (legati Romani) eramus, cum ante nos
 „sederet Richicus Scythia nobilis.“

292. *Reliquos locat ipse Minister* *Iornand. de reb.*
Get. p. 478. „Sequenti vero luce, quum magna pars
 „diei fuisset exempta, *ministri regii* triste aliqui suspi-
 „cantes post clamores maximos fores effringunt, inue-
 „niantque Atrilae sine vulnere necem sanguinis effu-
 „sione praestitam.“ Vid. nota ad v. 213.

293. *Centenos simul accubitus iniere sodales* Scilicet
 sodales inierunt simul centenos accubitus. Nam apud
 antiquos, singuli, trini aut quaterni simul accubebant.
Priscus in ex. legat. p. 67. — „*Mensae vero iuxta Atrilae*
mensam erant creatae, excipienda tribus aut quatuor, aut
etiam pluribus conuiuit idonea, quorum vnusquisque
poterat, minime transgressis sedium ordinibus cultello
exserculu, quod fidi libitum erat, desumere.“ Iam
 Taciti temporibus Germani separatis lectis accumbe-
 bant. *Iact. de Mor. Germ. c. 22.* „Separatae singulis
 „sedes et sua cuique mensa.“ Ideoque optima est ob-
 seruatio *Barthii* de conuiuio Atrilae L. XVI. *Aduers.*
c. 15. col. 2662. Inprimis vero, inquit, memorabile
 Atrilae conuiuio describitur, cui *Priscus* ipsemet in-
 terfuit; ex quo clarum insuper, plerosque magnatum
 ritus hodie vsu per Europam in conuiuiis frequentes,
 Barbarorum illis non valde absimiles esse, et forte ab-
 inde oriundos; Collocatio enim mensae, ordo conui-
 varum, poculorum praebitiones, salutationes, surrectio-
 nes bibentium, silus Regii praebitoria, serculorum
 illariones et positiones, Acroasmata et reliqua cum tem-
 poris huius moribus consonant plerisque.

295 His et sublati, aliae referuntur edendae;
Atque exquisitum feruebat *migma* per aurum,
Aurea byssino tantum stant gaufope vasa,

294. *Diversaque dapes libans conuiuia refudat,*

295. *His et sublati aliae referuntur edendae)*

Ordinem ferculorum in coena Artillae sic exposuit
Priscus in excerpt. p. 67. „Deinde primus in medium
„accessit Artillae minister, discum carnibus plenum ferens.
„Post ipsum qui reliquis ministrabant panem et opsonia
„mensis apposuerunt. Sed caeteris quidem barbaris et
„nobis coena omni eduliorum genere referta et in-
„structa praeparata erat, et in diciis argenteis reposita,
„Artillae in quadra lignea et nihil praeter carnes. —
„Vt opsonia primorum ferculorum fuere consumpta, sur-
„reximus — Tum noua fercula cuique mensae
„sunt illata, quae alia continebant esculenta, ex quibus
„vbi omnes quoad satis esset, comessissent, modo quo
„supra, in pedes erecti ebibito calice, sedes nostras re-
„petiimus. Adueniente vespere sublati epulis duo
„virj Scythae coram Artilla prodierunt.“

294. *Conuiuia* Conf. supra v. 291.

*Laterique duces binc indeque bins
Assedisse iuber.*

Varia est doctorum sententia de conuiuijs Regum bar-
barorum. Alii, (ex gr. celeb. *Du Cange* in Diss. II. ad
Joivill. p. 54 seq.) eos singulares aulae ministris fuisse
putant. Alii, quibus ex accedendo, saltem homines
melioris fortunae et magnae exhibitionis fuisse dicunt.
Interim cum non est nostrum tantam componere litem,
apponamus loca scriptorum ipsa. *Claudian.* in *Eutrop.*
Lib. II.

— Claro quod nobilis ortu
Conuiuia et Domini

Venant. *Fortunat.* Lib. VII. carm. 16.

Iussit et egregios inter residere potentes
Conuiuium reddens, proficiente gradu.

A. vitae S. Agilii cap. 1. „Fuit quidam ex primis
„Palatii optimatibus — nobilissimus natalibus oriundus,
„eiusdemque Regis conuiuia et consiliarius nomine
„Anohaldus.“

Ion. in *visa S. Columb.* c. 28. „Chaneriticus Thèode-
„berti Regis conuiuia.“

Auctor de SS. Wallensis c. 16. ap. *Spelman.* in *Gloss.*
Anglo-Sax. p. 385. „Decanus Ecclesiae visitauit curiam
„conuiuio Regali functus, sicut consuetudo erat tunc
„temporis per patriam; vltimo autem die conuiuii ante
„praedictum diem placitandi contra noctem, retraxit
„sextini dici placita.“

Lex Sal. Tit. XLIII § 6. Lex Burg. Tit. XXXVIII.

Certe participare regiam mensam honor rarissimus et
maximus. Sic de Ludouico Nithard. „Frates quoque
„adhuc tenera aetate, Drogonem Hugonem et Theo-
„doricum participes mensae effecit, quos et in palatio
„secum nutrire praecipit.“ Vides, ne fratres quidem
regios, puta consanguineos, ordinarium hunc honorem
habuisse. Sed de germanis: quasi nouam rem scribit
L. III. Carolo et Ludouico. „Nam conuiuia erant illis
„pene assidua et quodcumque pretium habebant, hoc

„alter alteri perhumane dabat. Vna domus erat illis
„conuiuii et vna summi.“

Barth. Aduers. L. XLV. c. 15. col. 2093. Egregia
sunt, quae dixit *Io. Jac. Moscu.* in *Comment. de ori-*
ginibus Officior. Aulicor. § 30 p. 28.

De Vertot Dissert. sur les moeurs des anciens François.
Tomo II. Mem. Paris. p. 581 582.

De Hirdsmannii conuiuijs Regum Daniae vid. *L. A.*
Gebhardi in *Historia genealogica ordinum Imperij Ger-*
manici. T. I. p. 53.

296. *Migma* Lege *Smigma*, Graece, *σμίγμα*, quod
Eruditiis. *Fulu. Vrsin.* in *Adpend. ad P. Ciacconii libr.*
de Triclinio. priscorum Rom. p. 371, 372. optime expli-
cauit. Erat enim massa quaedam ex variis confecta
odoramentis ad manus post conuiuium abstergeandas.
Veteres Franci vsi sunt hoc vnguentorum genere ca-
pillorum ornandorum gratia. *Agath. Schol. de reb.*
Iustin. L. I. „Neque vero quemadmodum Turcis et
„Barbaris impexa eis sordidaque est coma, vel compli-
„catione indecenter cirrata, sed *smigma* varia ipsi
„sibi adhibent, diligenterque curant.“ Quae vltima
verba Celeberimus. *Abb. Dubosii* in *sua Hist. Crit.*
conditae Monarchiae Francicae T. III p. 140. male ita
vertit: „Au contraire les Princes Francs ont grand soin
„de leur tête, et même ils frisent leurs cheveux par
„boucles.“

LECTIO mei Cod. MS. in *migma*, quod graecum ver-
bum *mixturem* significat, retinenda, et pro alia cibo-
rum specie interpretanda est: nam radix huius vocis m.
significat carnem, adipem, medullam, mel, lac, bytirim,
cibum, oleum et omne pingue. *Fulda* in *Collect. vocab.*
Germ. radical. § 79 et 80. p. 155, 138, 139. In specie
myge Hmb. lotium. meg. bemegen. d. finementum. *Conf.*
Io. Gr. Waechter in *Glossar. German.* col. 1078. v. *Mieg.*
Du Cange in *Glossar. ad script.* infimae aet. Tom. IV.
col. 734 et 735. v. *Migma*.

297. *Byssino* — *Gaufope* *Horat.* *Serm.* Lib. II. *Sas.*
VIII. v. 10.

— Puer alte cinctus acernam

Gaufope purpureo mentam perterisit.

Mart. Epigramm. L. XIV. n. 129.

— *Gaufope* vel *mantelo*

Verbum originetenus barbarum.

Glossae Vet. ap. Salmas. ad *Acl. Spart.* Tom. I. *Hist.*
Aug. p. 104. *Gaufope* *μαστωριον* *παλαιο.* *Salmas.* ad
Flau. Vopisc. in *Aurel.* p. 448. Manteria veteres ante
pectora ponere coenantes consueuerant, vt hodie sole-
mus illa linea, quae seruietiae nobis dicuntur, quas
ante pectora nostra ponimus cum mensae addidemus,
et quibus manus et labra tergimus. Verum aetate iam
Plinii mantelia non amplius in vsu erant *ante christum natum*,
sed integendis mensis feruebant — atque hoc tunc
temporis discrimen flaeuabat inter mappas et man-
telia: vt mantelia mensis operiendis, mappae manibus
tergendis vsum praebrent. Nam mappae erant breuia

Et pigmentatas crateres Bacchus adornat.
Illicit ad haustum species dulcedoque potus.

300 Vualtharius cunctos ad vinum hortatur et escas.

Postque epulis absumppta quies, mensaeque remotae.

Heros iam dictus Dominum laetanter adorfus

Inquit: „in hoc regno clarescat gratia vestra,

linter, quas quisque secum ad conuiuium ferebat, nec enim dominus eas subministrabat. Inueniebant quidem apud dominum conuiuii mensam manteli instratam, sed suam vnusquisque secum conuiuium mappam afferebat. lo. a Woueren annot. ad Petron. Satyr. p. 129. Pagenflecher de Barba p. 38, 39.

298. *Pigmentatae*) Pigmento ornatas. Hieron. ad Paul. „Totum flaccidum, molle, nitidum, atque formosum, quaesitis hinc odoribus pigmentatum.“ Coripp. African. L. V. n. 3.

Aurea purpuris apponunt fercula mensis,
Pondere gemmarum praegrandia, pictis vbique
Iustinianus erat; dominis pictura placebat
Gaudebantque sui genitoris imagine visa.

Pigmenta alias sunt vina, quibus aliquid specierum aut aromatum infusum est. Petr. Mauric. Vener. Stat. Cluniacens. Can. XI. in Barthii Aduers. L. LV. cap. 10. col. 2606. „Statutum est, vt ab omni mellis ac specierum cum vino confectio, quod vulgari nomine pigmentum vocatur, omnes Cluniacensis ordinis fratres abstinant.“

298. *Crateres*) *Athacn. L. II. Dipno-Sophist.* „Priscos, sana est atque homines cornibus olim bibisse boum.“ Liquet hoc ex eo, quod adhuc dum aqua vinum miscetur, craterem appellant *et tu neque quasi neque* quoniam in cornu potio fundatur; manet etiam nunc cornuum ad hunc vsum fabrica: quidam eiusmodi pocula rhyta vocant: poetarum quoque multi antiquos bibentes cornibus inducunt.“

299. *Illicit ad haustum species dulcedoque potus*) Aquitani lautissimi in epulis mundissimique. *Ammian. Marcell. L. XVI.* „Apud Aquitanos euenit, quod laetior fama vulgarat: Veterat quidam ad lautum conuiuium rogatus et mundum, qualia sunt in his regionibus plurima, cum vidisset linteorum torulorum par, duos clanos sibi lautissimos, vt sibi vicissim arte ministrantium cohaerent, mensamque operimentis acribus replet: anteriorem chlamydis partem vtraque manu vehens, intransitus structuram omnem vt amictus admauerat principales quaerens, patrimonium diues euerit.“

299. *Species*) Species sunt quaelibet res ad victum et vitam humanam necessariae, v. c. frumentum, oleum, panis, vinum, etc. *Cod. Theod. VIII. §. 48. XI. 1. 24.* Inprimis crebro memorantur *Species annuariae* XI. 15. a. XIII. §. 9. Hoc tenui *Species* patribus de Sacra Coena loquentibus faepe dicuntur panis et vinum. Hinc illud: *sub vtraque Species*, quod vulgo male intelligitur. *Wolf de latinis. Eccl. in Cod. Theod. p. 41. Fischer.*

Sed hic, procul dubio, *Species* est adfectus. Neimpe

Species, aspectus, et dulcedo, sapor, potus, id est, vini illicit ad haustum. Biefter.

300. *Vualtharius cunctos ad vinum hortatur*) Modum potandi in Hunnorum Conuiuiis optime demonstrat. *Priscus p. 66.* „Reueris nobis in tentorium, ecce ad nos Orestis pater, vos ambos, inquit, ad conuiuium inuitat Artilas. Fit vero illud ad nonam dici. Tempore condicio obseruato, vt venimus et vna quoque Romanorum occidentium legati, steterim in limine. Coenaculi coram Artila. Hic pincernae, vt mos est in illis regionibus, calicem tradiderunt, vt ante accubitionem vota faceremus. Quo facto et calice degustato, ipsa solia, in quibus nos sedentes coenare oportebat, ingressi sumus. — Omnibus ordine sedentibus, qui Artillae erat a poculis, ingrediens, pateram vini tradit. Hanc vbi suscepit, priorem ordine salutauit, salutatione honoratus surrexit, neque prius cum federe suas erat, quam merum degustans, aut etiam ebibens poculum pocillatori redderet. Sedenti autem Artillae, ex more, qui conuiuium intererat, pocula suscipientes, et post salutationem degulantes, honorem exhibebant. Vnicuique vero vnus pocillator aderat, quem pincerna Artillae excurrere, introire suo ordine oportuit. Secundo sedente, et reliquis deinceps ad hunc modum honore affectis, Artilas nos ex Thracum instituto, ad parium poculorum certamen prouocauit. Tum omnibus salutationis honore delato, pincernae recefferunt. — Vt opsonia primorum saeculorum fuere consumta, surreximus, neque prius quisquam nostrum ad sedem suam est reuersus, quam sibi traditam pateram vini plenam, seruato quem supra diximus ritu, Artilam saluum et incolumem precatus, ebibisset. Eo ad hunc modum cultu sedimus. — Modo, quo supra, in pedes erecti, ebibito calice, sedes nostras repetimus.“ Alium ritum potandi Auctor p. 68. recenset. „Tum vnusquisque eorum, qui aderant, surgens, Scythica comitate, poculum plenum nobis porrexit, et eum, qui biberat amplexus et oscularis illud excepit.“

301. *Postque epulis absumppta quies, mensaeque remotae*) Imitatio *Virgilii L. I. Aeneid. v. 715.*

Postquam prima quies epulis mensaeque remotae. Quo loco, vt bene notat *Servius*, Poeta Romanorum exequutus est morem, apud quos duae mensae erant, vna epularum, altera ponitorum.

303. *Gratia*) Gratia est idem quod beneficium, quo sensu baptismus dicitur *gratia diuina* in *Cod. Theod. XVI. 6. 1 et 5. Gratia communio* XVI. 7. 5. Sic apud patres saepe *gratia* et *gratia* de baptismo et sacra coena usurpantur, eo sensu, vt beneficium indicant.

- „Vt vos inprimis reliquos nunc laetificetis.“
 305 Et simul in verbo nappam dedit arte peractam,
 Ordine sculpturae referentem gesta piorum;
 Quam rex accipiens haustu vacuauerat vno,
 Confestimque iubet reliquos imitari omnes.
 Ocius accurrunt pincernae, moxque recurrunt;
 310 Pocula plena dabant, et inania suscipiebant.

quod docent synonyma *χαρις* et *munus diuinitatis*, hoc est, *diuinum*, pariter de Sacramentis dici solita, v. c. in *Cod. Theod.* XVI. §. 4. etc. Fluxit vero haec vocabuli *Gratia* notio e. N. T. in quo *χαρις* haud raro est beneficium e. gr. Rom. XII. 3. 2 Cor. I. 12. 15. Quibus in locis, cum inprimis munus Apostolicum ipsumque verbum Euangel. *χαρις* vocentur, factum est, vt patres quoque sacramenta, non minora quippe beneficia et salutis praesidia, *χαρις* et *gratiae* nomine insignirent. *Wolf de latin. eccl. in Cod. Theod. Sect. II. § 10 p. 30.*

303. *Nestra*) Moshem. *vestra*.

303. — In hoc regno clarescit *gratia nostra*

304. *Vt vos inprimis reliquos nunc laetificetis*)
Inf. Caes. Buleger. L. II. de Imperat. et Imp. Rom. c. 41. p. 195. Rarum fuit in epulis regis, vt rex alteri praebiberet, cui si tantum honoris a rege contigisset, is vero praelatae secum agi parabat. *Agath. Lib. II.* Vranium, philosophum inceptum, Cosroes tanti fecit, vt rex ipse prior pteram huic delibaret, quod vtique nondum in alios factitasset; ad regiam mensam adhibitis, libenter iniuriar, si quae a rege factae essent, ferendae erant. — *Herodot. L. I.* Imo vero tantum aberat, vt amicis suis praebiberet, vt eorum patientia, inter vina, indignissime abuteretur.

305. *In verbo*) Germanismus.

305. *Nappa*) *Wachter in Gloss. Germ. col. 1125.* v. *Napf*, olim calix et patera in omnibus dialectis. *Sommer. in Dict. Anglo-Sax. nappe, hnaeppe cyathus, Scyphus, patera, poculum. Gloss. Pez. crater napp. craterum nappo. Verel. in Ind. nap. poculum argenteum.*

Willeram. Cant. cap. VII. § 2. din nabelo isf gedreter napp, vimblicus tuus crater tornatilis. Similiter et Italis *nappo* est vas potorium, et Gallis *hanap* simile quid. Proprie significat vas cauum, siue porui siue aliis visibus interuiat. *Idem col. 1111. Gloss. Pez. modiolu napa. Idem Anglofax. nafa. Angl. et Belg. naue,* proprie est cauum vel cuitas. At *Erudicill. Frid. Car. Fulda in Collect. et generat. Vocab. Germ. radicalium p. 303.* vobum *napp* deduxit ab a. aqua. *Nava, naf, gl. mons. nappo, nap. pl. crater, patera.*

Alio sensu vox *nappa* occurrit in *Chartis Saec. XIV. Litt. de 1310. ap. Schannat. Client. Fuldens. num. 531.* Nos et conueniunt nosster recognoscimus, quod duas *nappas* cum domo et area adiacentibus, ab Abbate *Fuld.* in Feodum procedentes apud strethum virum *de Wilbrecht iusto et legitimo emptionis titulo com-*
parauimus; nos vero deuote postulant, vt praedicta
bona nobis et monasterio appropriaret, qui ex mera

liberalitate Nappas praedictas cum domo et area adiacentibus, nobis et Monasterio nostro appropriauit.
Conf. Du Fresnoy Tom. IV. Glossar. col. 1138 et 1139.
v. Napa, Naparia, Nappa.

306. *Ordine sculpturae referentem gesta piorum*)
Virgil. L. I. Aeneid. v. 632.

— caelataeque in auro

Fortia facta patrum, series longissima rerum
 Per tot ducta viros antiquae ab origine gentis.

Coripp. African. L. V. v. 3.

Ipse triumphorum per singula vasa suorum
 Barbarico historiam fieri mandauerat auro.

Conf. nota ad v. 298.

306. *Piorum*) Id est, heroum, qui in campis Elysiis seu in Wallhalla vitam debebant. *Martial. Lib. XII. Ep. 52.*

Accipient olim cum te loca laeta piorum
 Non erit in Stygia notior vmbra domo.

Corn. Severi Aetna v. 641.

Nec sanctos iuuenes attingunt sordida fata,
 Sed vere cessere domus et iura Piorum.

Vid. Theod. Gorrall. in not. p. 176. de origine vocis pius. Idem ad C. Ped. Albinou. Eleg. I. v. 5. et in cur. secund.

Ita etiam beati homines eleganter auctoribus pro divitiis, et quini laura reuerantur, ponuntur; cumque hodie sere vox haec de salute animae soleat usurari, veteres eam etiam in describendis bonis fortunae, adhibuerunt. *Glab. Cuper. in Obseru. L. III. c. 1. p. 263.*

Notandum, maiores nostros in pagana superstitione viuentes sepulchra, sancta, et quoslibet mortuos sibi finxisse sanctos, omnique igitur pietatis cultu prosequendos, putasse, quod ex indiculo supersit. et *paganiarum apud Baluz. Tom. I. p. 151.* dicere licet. In lingua vernaculi vox *Irannu*, quae hodie significat pios, antiquis sensum habebat, Fortis, strenui. *Wachter in Gloss. Germ. col. 494 495. Lectio Cl. Moshemii est priorum. Fischer.*

Sed an omnia haec quadrent in *Hunnos*, vix crediderim. Fort. *Moshemii* correctura in *priorum* recte se habet; vt sit: *maiorum.* Biefter.

309. *Ocius accurrunt pincernae*) *Priscus pag. 53.* Vnicuique aderat pocillator vnus quem oportebat ordine ingredi, exeunte Attilae pincerna.

310. *Pocula plena dabant, et inania suscipiebant*) *Priscus c. I.* „Nec ante sedere ei fas, priusquam, gustato aut hausto vino, poculum pincernae reddidit. Eodem modo assidentem cum reliqui conuiuae honorarunt accipientes calices.“

Hospitis ac regis certant hortatibus omnes.

Ebrietas feruens tota dominatur in aula.

Balbutiit madido facundia fusa palato.

Heroas validos plantis titubare videres.

315 Taliter in feram produxit bachica noctem

Munera Vualtharius, retrahitque redire volentes;

Donec, vi potus pressi somnoque graui,

Passim porticibus sternuntur humo tenus omnes.

Et licet ignicremis vellet dare moenia flammis,

311. *Hospitis ac regis certant hortatibus omnes*) *Corn. Graph. ex Ol. Magno L. XIII. c. 4.* „Religiosum ducunt, stando pro reuerentia numinum ac principum bibere, et quasi in agone per sudorem contendere, quos vno vel altero vel multiplicato haultu, amphoram vacuet capitolinam.“

Priscus p. 66. „Attilas nos ex Thracum instruto ad parium poculorum certamen prouocauit.“

312. *Ebrietas feruens tota dominatur in Aula*) Hac intemperantia paene omnes Barbarorum species male audiunt. *Tacit. de Mor. Germ. c. 22.* „Diem noctemque continuare potando nulli probrum.“ *Vid. Dithmar. in not. p. 134.* De Thracibus *Alex. ab Alex. Gen. dier. L. V. c. 21. fol. 297.* De Lithuanis, Moschouitis et Tartarorum gente *Mattias a Micob. in Sarmatia Europaea L. II. cap. 3.*

„Potentes cum conuiuari coeperint sedent a meridie in medium noctis, continuo cibo et potu sese opellendo, et a mensa, quoties natura propellit, assurgendo et egrediendo iterum atque iterum, vocant, vsque ad vomitum et amissionem discretionis et sensus, tuncque inuicinis et capitis, quae sint discrimina, nesciunt: estque illa consuetudo perniciofa in Lithuania et Moschouia

„magis vero et absque rubore in Tartaria.“ *De Persis Lips. ad Tac. Germ. p. 557.* *Iul. Caes. Bulerger. de Imp. L. II. c. 41. p. 193 seq.* et qui hos male exscripsit *Franc. Ferd. Schreutter in Diatr. de Iurisprud. Vet. Persar. Sect. V. c. 6.* De Attilas conuiuiis in specie *Priscus*

„noctem ferunt, minime diuini nobis computationi indulgendum esse diximus, sed frequentes exiuimus.“

319. *Et licet ignicremis vellet dare moenia flammis*) Nihil in antiqua Germanorum historia frequentius, quam procuratui inimicorum viuicomburium, in propriis ipsorum aedibus. *Vt ex centenis exemplis saltem vnum alterumque producam. Vid. Thorm. Torfaei Hist. Norueg. P. I. L. IV. c. 9. p. 183. c. 12. p. 188. P. II. L. II. c. 15. p. 134.* De *Pistorius in Diss. de Dissidationibus Vet. Germ. seu in append. Berlingii sui.* Eadem consuetudo apud Perlas obtinuisse videtur. *Corn. Nep. in Alcibi. c. 10.* „Missi clam vicinarii, in qua tum Alcibiades erat, dant negotium, vt eum interficerent. Illi, cum eum ferro aggredi non auderent, noctu ligna conulerunt circa castrum eam, in qua quiescebat, eamque succenderunt, vt incendio conficerent, quem manu superari posse diffidebant. Ille autem vestitus flammis ei excitatus, etsi gladius ei erat subductus,

„familiaris sui subalare telum eripuit. Namque etiam cum eo quidam ex Arcadia hospes, qui nunquam discedere voluerat. Hunc sequi se iubet, et id, quod in praesentia vestimentorum fuit, arripuit. His in ignem cecidit, flammae vim transiit. Quem vt barbari incendium effugisse eminus viderunt, telis missis interfecerunt, caputque eius ad Pharnabazum retulerunt.“

319. *Ignicremis*) Scilicet igne cremantibus. *Du Cange in Gloss. Vol. V. col. 1306.*

320. *Remansit*) *Pastus Leg. Salicae t. 19. de incendiis.* „Si quis causam quamlibet, intrus dormientibus hominibus, incenderit. . . si aliqui ibidem remanserint. . . Sol. C. culpabilis iudicetur.“ *Conf. Du Cange T. V. Gloss. col. 1311.*

Lubet hic ex antiquissima et rarissima Legis Salicae editione, quam infra ad v. 948. nominauimus, locum adponere, quo aliae omnes carent. p. 123. in fine Decreti Child. R. „Explicuius legis Salicae libri III. quam Chlodoueus rex Francorum statuit, et postea vna cum Francis pertractauit, vt ad titulos aliqui amplius adderet, sic vt a primo vsque ad LXXVIII. perduxit. Inde vero Childeberrus post multum tempus tractauit, vt quicquid inuenire potuerit, ibi cum Francis adderet: hoc est, à LXXVIII. vsque ad LXXXIII. quicquid inuenit digne, ibidem imposuisse dignoscitur. Iterum cum hos titulos Chlotharius a germano suo seniore graterant excepit, sic et ipse similiter cum regni sui sapientibus inuenit, vt à LXXXIII. adderet. Et ita perfectum. Et inde quae ipse inuenit, ad fratrem suum rescipra direxit. Et ita inter se firmauerunt, vt ista omnia, quae constituerunt, inuolabiliter, omni tempore, conseruata fuissent.“ Fragmentum mendosissimum quod *Clas. Eccardus ad Leg. Sal. p. 139. ex Cod. Guelferbyano* exscripsit, nunc illustratur. „Primus rex Francorum statuit a primo vsque LXII. disposuit iudicare: post modo autem tempus cum obit, matris suae LXIII. titulum vsque ad LXXVIII. addedit. Sic vero Childebrandus rex, post multum autem tempus pertractauit, quid addere debuit, ita à LXXVIII. vsque ad LXXXVIII. peruenit, quod ibidem digne imposuisse noscuntur et sic fratri suo Chlothario haec scripta transmissit. Post haec vero Chlotharius cum hos titulos a germano suo seniore graterant accepit, sic postea cum regnum suum pertractauit, vt quid addere debuit ibidem, quid amplius debuit conseruare, ab

- 320 Nullus, qui causam potuisset scire, remansit.
Inde dilectam vocat ad semet mulierem,
Praecipiens, causas citius deferre paratas.
Ipseque de stabulis victorem duxit equorum,
Quem ob virtutem vocitauerat ille leonem.
- 325 Stas sonipes, ac fraena ferox spumantia mandit.
Hunc postquam phaleris solito circumdedit, ecce,
Serinia plena gazae lateri suspendit utrique,
Atque iteri longo modicella cibaria ponit,
Loraque virgineae mandat fluitantia dextrae.
- 330 Ipseque, lorica vestitus more gigantis,
Imposuit capiti rubras cum casside cristas,
Ingentesque ocreis furas complectitur aureis;
Et laeum femur ancipiti praecinxerat ense,

"LXXXVIII. titulos ad LXLIII. Statuit permanere et sic postea fratre suo rescripta direxit, et ita inter eis conveniunt, ut ista omnia sicut anteriore constructa starent." "

321. *Inde dilectam* — Claudicat versus. Leg. *Iam nunc dilectam* — Biefter.

324. *Quem ob virtutem vocitauerat ille leonem*) Et infra v. 757.

Quem spadix gestabat equus.

Ossian in Kingal. c. l. "Before the right side of the car is seen the snorting horse. The high-maned, broad-breasted, prond, high-leaping, strong steed of the hill. Load and rebounding is his hoof; the spreading of his mane above is like that stream of smoke on the hearth. Bright are the sides of the steed, and his name is Sulin-Sitadda. On the left side of the car is seen the snorting horse. The dark-maned, high-headed, strong-hoofed, steed, bounding (on of the hill; his name is Dufonnal amongst the stormy sons of the sword." Homeri Iliad. T. v. 399.

Σπέρδαλον δ' ἱπποῖσι κεκλιτο πῆρ' αὖτο
ἔσθ' αὖτε καὶ βαλὺς, τῆλελυτο τίκτυ Πολύργη,
Ἄλλος δὲ φραζέσθ' αὐτοῖσι φήμα
Ἀφ' Ἀσάνου ἐς ἔμλον. —

335. *Stas Sonipes, ac fraena ferox spumantia mandit*) Notus versus a Virgilio L. IV. v. 135. mutuo sumptus.

336. *Hunc postquam phaleris solito circumdedit*) Just. Lips. de Milit. Rom. L. II. Dial. 12. p. 109. Tacit. de Mor. Germ. c. 15. "Electi equi, magna arma, phalerae torquesque." Fer. Helfer.

Hic phaleratus equus, grauidus auroque metallis,
Terga receperunt regem in sua gaudet.

Io. Ge. Esfor in Observ. Iur. Feud. Obs. LXII. pag. 52. Equi pariter tegebantur coopertoriis, ut vocantur ferriis, vel veste e ferreis circulis contexta. Ut plurimum vero caput tantum et pectus equi ambiabant laminae ferreae vel coriaca. Tunc equum dicebant phaleratum,

cheval hardé, qualis conspicitur in fronte *origen. Iur. publ. Hoff.*

Gabr. Daniel in Hist. Mil. Franc. Tom. I. L. VI. c. 2. p. 292 seq.

330. *Ipseque lorica vestitus more gigantis*) Conf. infra v. 449—453.

Esfor in Observ. Iur. feud. obs. 73. p. 56. 57. 330. *Lorica*) Diodor. Sicul. in Bibl. L. V. pag. 420.

"Thoraces induunt (Galli) ferreos et hamatos." 331. *Imposuit capiti rubras cum casside cristas*) Virgil.

— Cristaeque regit galea aurea rubra

— Cristasque rubentes

Excipiam fortis

— purpureis cristis iuvenens.

Lips. de Milit. Rom. L. III. Dial. V. p. 141. De rubra cristis apud varios populos lo. Jac. Witter in Diss. de galeis Vet. C. III. p. 21. Caeterum Germanorum galeas descriptis Esfor, in Observ. Iur. feud. LVI. LVII. p. 49. 50. Daniel Hist. de la Milice Française, Tome I. p. 283 suu. Gallorum vero Diodor. Sicul. L. V. p. 307. Cimbrozum Plutarch. in Mar. p. 420.

333. *Ingentesque ocreis furas complectitur aureis*) Montefalcon. in disquis. de re vesti. Vet. Franc. reg. § 8. p. 39.

Quod calceos spectat, non multum illi differunt ab hodiernis. Reges eodem pene modo calceati sunt, paucis exceptis, ut Chlodoveo, cuius superna pedis superficies aperta est, nec tegitur calceo, et Carolo Caluo, qui in tabella quadam depicta singulari prorsus modo calceatus est. Conf. not. ad v. 365.

333. *Et laeum femur ancipiti praecinxerat ense*) Id etiam antiquissimis temporibus Franci facere solebant. Agatb. L. II. E contra reliqui Germanorum Spathas dextro appendebant lateri, *Distimar. in not. ad Taciti Germ. c. 6. p. 32.* Quod etiam principes Romani facere consueverunt esse docet Godesch. Steuch. in Comment. ad Flau. Veget. de re milit. L. I. p. 64. "Et

Atque alio dextrum pro ritu Pannoniarum,

„quibus figuris etiam illud observabam, libera Republica
„ac florente imperio, minores Romanis gladios fuisse,
„gestatosque a dextra, qui declinante imperio, maiores
„suerunt pendentes a sinistra. Qui etiam hodie gladii
„gestandi mos permanet. Illi rei etiam plura testimonia
„suppetant; ducis causis, vnum tantum recitabo ex
„Polybii fragmentis L. VI. — Horat. Epod. Ode VII.
„v. 1. 2. Sed valde dubitat Clariss. Lipsius in L. III.
„milit. Rom. Dial. III. p. 130. et hanc in re variatum esse
„putat. Nec nodum satis extricavit v. Barb. in
„Advers. L. XXXII. c. 22 col. 1501. quia Alcim. Avit.
„et Sidon. Apollin. saltem ex sui ævi moribus loquuti
„sunt. Citatus Lipsius alio loco in L. I. Comment. in
„Tacit. Ann. p. 51—54. plane negat, Romanos vnum
„dextro latere gladios gestasse, imo hunc locum pugionis
„fuisse affirmat. Denique doctissimus Claud. Salmaf. in
„not. ad Spartiani Seuer. T. I. Hist. Augustae pag. 600.
„rem ita exposuit: quae (verba Dionis) notanda sunt ob
„id solum, quod indicant, praetorianos milites non cete-
„rorum militum more laevo latere acinctos enses ha-
„buisse, sed dextro, quod nescio an alibi legatur: ut me-
„moriam nunc mea se habet, non recordor legisse. Poly-
„bius militem Romanum fux aetate, dextro latere cin-
„ctum ensim gestasse scribit. — Postea, ut videtur, et
„sub imperatoribus soli praetoriani milites ita cincti,
„reliqui vero finitimos enses habere. Hinc est, quod in
„columna Traiani et Antonini milites videntur ad dex-
„trum femur gladio cincti. Praetorianos eos esse liquet,
„quibus enses ad dextrum alligati; quod nisi nos docu-
„isset hic Ioannis Antiochenus locus, aeternum fortasse
„ignoraremus.

333. Femur — praecinxerat Polyb. fragm. L. VI.
„Vna cum scuto gladium imperant, quem fert ad dex-
„trum femur.“

Agathias Hist. L. II. de Francis. „Ensis a femore —
„dependet.“ Quod etiam monumentis in Tom. I.
„Montefalconii Tab. X. XI. XII. existentibus probatur.
„Procop. L. II. de Bello Goth. auctor est, nulitem fran-
„cicum gladii, cuius capulus esset brevissimus, scuto et vna
„securi armari solitum. Conf. cit. Monum.

333. Ancipiti — ense Omnibus monumentis con-
„stat, antiquos gladios Germanorum duplicis aciei fuisse.
„Coniectura igitur Gabr. Danielis in Hist. Milit. Fran-
„cor. Tom. I. p. 299. eos tantum vnius aciei fuisse, male
„se habet. „Jecrois, inquit, que les épées d'alors, même les
„ordinaires étoient tranchantes que d'un côté; car outre
„que faites de cette manière, elles étoient beaucoup
„plus fortes et plus propres pour fracasser les armes
„défensives, c'est qu'un passage de Rigord me le fait
„conjecturer. Il dit qu'à la Bataille de Bovines quel-
„ques-uns des Ennemis avoient, au lieu de glaives ou
„d'épées ou de lances, pro gladiis, de petites couteaux,
„coutelets, qu'il n'appelle pas ainsi, parcequ'ils étoient
„couteurs; il dit au contraire, qu'ils étoient longs, lon-
„gos, mais parce-qu'ils étoient fort menus, grâces,
„tranchans, dit-il, des deux côtés et depuis la pointe
„jusqu'à la poignée. Il dit, qu'on n'en avoit jamais
„vu de cette sorte: Genre armorum admirabili et ha-

„stenus inaudito. Ce qui semble supposer ce que je
„dis, que les épées, dont on se servoit à la Guerre
„n'étoient tranchantes, que d'un côté.“

Plures errores Auctor hic commisit. Nam cultri vel
„cultelli sunt quidam gladii breviores quos tam Germani
„quam Francigenae dextro latere gerebant, prout de his
„testatur Guilielm. Brio Philipp. L. VIII. v. 353.

Hastis nil agitur, gladius, solusque cutellus
„Mortifer astringunt aeternis agmina plagis.

Id. L. XI.

Ille autem pedes in medio vestigia firmat,
„Seque habet inter eos irati more Leonis
„Nunc cultro nunc ense furens.

Nec Rigordus morem Germanorum cultros accipites
„portandi miratur est, sed potius TRIACVTAS eorum format,
„quolibet acumine indifferenter secantes, ipsi stuporem
„excusserunt. Habebant (sunt verba ipsius p. 219) cul-
„tellos longos, graciles, TRIACVTOS, QVOLIBET ACU-
„MINE INDIFFERENTER SECANTES, a cuspidē ad manu-
„brium, quibus utebantur pro gladiis.

Iam antiquissimos Gallici originis populos, gladios
„accipites habuisse, testis est Suidas: „Celtiberi, inquit,
„paratura gladiatorum longe aliis antecellunt. Nam et
„mucronem validum habent, et itum potentem ex
„utraque parte. Quare et Romani vitaros et patrios
„gladios deponentes a temporibus Annibalis istos Hi-
„spanorum assumpserunt. Et Germani quidem assu-
„munt, ipsam vero bonitatem ferri et aliam accu-
„rationem nequaquam imitari potuerunt.“ Diodor. Sic.
„in Bibl. L. VI. „Gladios ferant ancipites et vtrunque
„incidentes, ferro praestantissimos factos.“

Nec apud Germanos longiorum cultellorum usus tam
„recens fuit, vti Gabr. Daniel. ex male intellecto Ri-
„gordi loco coniecit. Wittingind. enim Corbei.
„Ann. L. I. p. 5. dixit. „Erāt illis diebus Saxonibus
„longiorum cultellorum usus, quibus vsque hodie Angli
„vntunt, morem gentis antiquae secantes. Cultelli
„autem nostra lingua Saks dicuntur: ideoque aiunt
„quidam Saxones appellatos.“ Et Diddor. Sipul. cit. L.
„Habentes et gladiolos XII. digitorum adiunctos, qui-
„bus vntunt iuncta pugna et in complexu.“

Gobell. Persona Cosmogr. Aet. V. c. 11. p. 159. „Et
„erant (Sax.) vestiti desuper longis sagis, longas haltas
„per scuta parua portabant, et cultellos latos ad renes
„gerebant, ac per scapulas longa diffusa caesaria ince-
„debant, ita quod Francis propter habitum peregrinum
„et ferocitatem miracula fuerunt.“

Per locum Matthaei Paris. „Ipse Otho cum gladio,
„quem tenebat, ad modum sicut ex vna parte acutum,
„hostibus ictus importabiles hinc inde iunctis, manibus
„imprimens, quoscunque attingebat, vel attonitos rade-
„bat, vel sessoris cum ipsis equis solentem prosterne-
„bat.“ Extra dubium ponitur, gladios duplicis,
„sicas vero et cultros regulariter saltem vnius aciei fuisse.

334. Atque alio dextrum Ceu Galli conuectuerant.
„Diodor. Sicul. Bibl. I. V. p. 307. „Loco gladii spathas
„habent oblongas ferreis siue aereis catenis dependen-
„tes ad latus dextrum.“

- 335 Is tamen ex vna dat tantum vulnera parte.
Tunc hastam dextra rapiens, clipeumque sinistra;
Ceperat inuisa trepidus decedere terra.
Foemina duxit equum, nonnulla talenta gerentem;
In manibusque simul virgam tenet ipse columnam,
340 In qua piscator hamum transponit in vndam,
Vt cupiens pastum piscis degluciat vncum.
Namque Vualtarius erat vir maximus vndique telis,
Suspectamque habuit cuncto sibi tempore pugnam.
Omni nocte quidem properabant currere; sed, cum
345 Prima rubens terris ostendit lumina Phoebus,
In siluis latitare student, et opaca requirunt,
Sollicitatque metus, vel per loca tuta fatigans;
In tantumque timor muliebria pectora pulsata,
Horreat vt cunctos aurae ventique susurros,
350 Formidans volucres, collisos siue racemos.
Hinc odium exilii, patriaeque amor incubat inde;
Vicis diffugiunt, speciosa noualia linquunt,
Montibus insonsis cursus ambage recuruos
Sectantes; tremulos variant per deua gressus.
355 Ast vrbis populus, somno vinoque sepultus,
Ad medium lucis siluit recubando sequentis.
Sed, postquam surgunt, ductorem quique requirunt,
Vt grates faciant, ac festa laude saluent.
Attila, nempe manu caput amplexatus vtraque,
360 Egreditur thalamo rex, Vualthariumque dolendo
Aduocat, vt proprium quereretur forte dolorem.
Respondent ipsi, se non potuisse, ministri,
Inuenisse virum; sed princeps sperat, eundem
Haestenus in somno tentum recubare quietum,
365 Occulumque locum sibi delegisse sopori.

334. — pro ritu Pannoniarum,

335. *Is tamen ex vna dat tantum vulnera parte*
Egregius versus quo supra citata opinio R. P. Danielis
plenissime redutatur. Nam ex eo apparet, Hunnorum tan-
tum singularem morem fuisse, gladios vnus aciei habere.

Leges Piraticae Halls Regis ap. Thorm. Torf. Hist. Norueg. P. I. p. 136. „Gladii vnica tantum acie supe-
rius crassi tubo lato ictibus aggrauandis idonei.“

342. *Namque Vualtarius erat vir maximus vndique telis*

Metrum falsum est. Leg. aut: Namque Vualtar erat

v. m. v. t. aut: Namque Vualtharius vir m. v. t. aut
denique: Nam Vualtharus erat v. m. v. t. Bießer.

359. *Attila nempe manu caput amplexatus vtraque*
360. *Egreditur*

Priscus quidem Attilae frugalitatem insigniter laudibus
extollit, alto loco tamen ipsius vinolentiam confutur.
Jorn. p. 478. „eiusque in nuptiis nimia hilaritate reso-
„lurus, vino somnoque grauatus resupinus iacebat, re-
„dundansque sanguis, qui ei solite de naribus effluebat,
„dum conuictis meatibus impetitur, itinere serali fau-
„cibus illapsus eum exinxit. Ita gloriolo per bella
„regi temulentia pudendum exitum dedit.“

- Ospiru, Hiltgundem postquam cognouit abesse,
Noc iuxta morem vestes deferre suetum,
Tristior immensis satrapae clamoribus inquit:
370 „O detestandas, quas heri sumpsimus escas!
„O vinum, quod Pannonias destruxerat omnes!
„Quod Domino regi iam dudum praescia dixi,
„Approbat iste dies, quem nos superare nequimus.
„En hodie imperii nostri cecidisse columna,
375 „Noscitur, en robur præcul iuit, et inclita virtus.
„Vualtharius lux Pannoniae discesserat inde.
„Hiltgundem quoque mi caram deduxit alumnam.“
Iam princeps nimia succenditur efferus ira,
Mutant laetitiam moerentia corda priorem.
380 Ex humeris *trabeam* discindit ad infima totam;
Et nunc huc animum tristem, nunc diuidit illuc.
Ac vii Aeolicis turbatur harena procellis,
Sic intestinis rex fluctuat vndique curis;
Et varium pectus vario simul ore imitatur,
385 Prodidit externe quicquid tolerauerat intus.

380. *Trabeam* Coripp. L. IV. n. 2.

Conscendit princeps, trabea succinctus aurica,
Regalem dicans Augusta fronte coronam

Ibid. n. 3.

Iple autem sacro diademate fulgens.

Ornatus trabea, gemisque osteoque nitetab.

Venans. Fortun. L. XII.

Alter palmarum, trabeae nitet, alter honore.

Pingit et ornatum gemma aurum purpura byssus.

Vid. Jul. Caes. Bulerger. de Imperat. L. I. c. 16. p. 38

seq. Thom. Demster. in paralipom. ad L. X. cap. 29.

Ant. Rom. Rosini p. 780.

Præstat hic locum de re vestitaria priscorum Franco-
rum regum adponere. *Montefalcon. in Disquis. præcænia*

ad Tom. I. Mæmum. Monarchie Franc. § 8. pag. 37.

„Chlamys in vfu Romanis erat, qui illam, dum rure

versarentur, gestabant. Ea in re tantum chlamys a

„toga Romana differbat, quod longe breuior esset, et

„quod humero dextro fibula annexeretur, sicque orae

„chlamydis iungeretur, ita, vt dextrum brachium

„omnino liberum esset, cum contra sinistrum sub chla-

„myde lateret, quam vt libere agere posset, ipso brachio

„consulatus ab Anastasio Imp. accepisset, inquit, Gre-

„gor. Iaron. tunicam blatream induit et chlamydem,

„quam ab illo tempore gestauit. Cum chlamyde visitur

„in ostio Ecclesiae nostrae; successores quoque illius

„Reges illam gestarunt. Nescitur porro an illa in ce-

„remonis tantum et solennitatibus amiceretur, an

„vtrius quotidiani esset. Certum etiam est, Reges, a

„præfatis temporibus ad infima vsque saecula in Monu-

„mentis saepe conspici cum pallio anterieus aperto.

„quale gestabatur a nationibus Germanicis et Septen-

„trionalibus, vt deprehenditur in columnis Traiana et

„Antonina, quale etiam prisco gestabatur a Graecis.

„Quidam ex regibus illis prisco, qui nimbo ornantur,

„huiusmodi pallia gestant, hodiernis affinia. Attamen

„mos, gestandi chlamydem humero dextro annexam, ho-

„dicque seruatur in Regum consecrationibus. Tunica,

„vestis interior, Romae prisco vius erat: Chlodouaeus

„in Caerimonia consularis sui tunicam sub chlamyde

„induit — Tunicae priscorum Regum, quae in ostio

„Sangermanensi videntur, admodum longae sunt et ad

„terram vsque desiliunt. Ea erat, vt puto, caerimoniae

„vestis: neque enim verisimile est, illos in venatu, in

„bello, in aliisque exercitationibus, tam incommoda

„veste vfos esse. In musae opere Romano Carolus M.

„cum tunica repraesentatur, quae ad genu vix pertin-

„git. Hoc genus vestis plurimas in sequenti admisit

„varietates, vt obseruabitur.“ Conf. *Caroli Du Fresne*

Diff. I. ad Iuinvilam, recens in P. I. Pistorii Amoenis.

Iuvid. Poli.

382. *Ac vii* *Ac ficut.* Biefter.

384. *Et varium pectus vario simul ore imitatur,*

385. *Prodidit externe, quicquid tolerauerat intus)*

Scip. Claramont. Cefenat. de consuetud. cuiusque mori-

bis et latitudinis animi affect. L. IX. c. 12. pag. 314.

Quantam diligentiam antiquissimi scriptores rerum Ger-

manicarum, in describendis animi affectuum externis

signis, adhibuerint, saltem vnicui exemplo demonstrare

libet.

Therm. Torf. Hist. Norweg. P. II. pag. 166. „Eigill

- Iraque sermonem permisit promere nullum.
 Ipso quippe die potum fastidit et escam.
 Nec placitam membris poterat dare cura quietem;
 Namque, vbi iam rebus nox dempserat atra colores;
 390 Decidit in lectum; verum nec lumina clausit.
 Nunc latus in dextrum fultus, nunc inque sinistrum,
 Et veluti iaculo pectus transfixum acuto,
 Palpitat, atque caput huc, et mox iacitatur illuc,
 Et modo subreclus fulcro confederat amens.
 395 Nec iuuat, hinc demum surgens discurret in urbem,
 Atque thorum veniens simul attigit atque reliquit.
 Taliter insomnem consumserat Attila noctem.
 Ae profugi comites, per amica silentia cuntes,
 Suspectam properant post terga relinquere terram.
 400 Vix tamen erupit cras rex patribusque vocatis
 Dixerat: „o si quis mihi Waltharium fugientem
 „Afferat euinctum, ceu nequam forte liciscam.
 „Hunc ego mox auro vestirem saepe reocto,
 „Et tellure quidem stante hinc atque inde onerarem;
 405 „Atque viam penitus clausissem vino talentis.“
 Sed nullus fuit in tanta regione tyrannus,

igitur, ut erat galeatus, aliquid, subtratoque pedibus
 „Clypeo, gladium vagina conditum genibus imposuit.
 „Quem mediocriter per vices, vel eduxit, vel condidit.
 „Ipse in sede erectus, facie valde pallida; truce vul-
 „tum species reliqua exasperavit; insitae buccae et
 „tumidae; magna seque inuicem attingentia supercilia,
 „papillae oculique nigri, nasus brevis et admodum
 „crassus; eadem mento forma, labra praegrandia, mul-
 „tum barbae fundamen, crassa ceruix, frons lata, lati
 „umeri, capillus lupino colore, statura ingens; emi-
 „cabat ex ore, quoties ira incaluit, ferocia. Is talis,
 „ira simul et moerore aestuans interdum supercilia in-
 „genam demisit, interdum in frontem ad radices vsque
 „capillorum eleuauit. Pocula, quae propinabantur
 „recusauit. Hos, turbidexieratque animi motus anim-
 „aduertens Rex etc.“

392. Et veluti iaculo pectus transfixum acuto)
 Leg. (transfixum metri causa. Bießer.

396. Reliquid) Sic infra v. 1056. Alpheides morere,
 1807. D. De commutatione literarum D. et T. vid.

Rad. Forner. rer. Quotid. L. I. c. 10. p. 12.

402. Liciscam) Infra v. 1229.

— Ecce latebrae

Protenus absistunt, ex quibus de more Liciscae
 Dentibus infrendens rapidis latrare solebat.
 Virgil. Eclog. III. v. 18.

Non egote vidi Damonis, pessime, caprum
 Excipere insidius, multum lacitante Lycisca?

Serv. ad h. l. Lyciscae sunt, ut etiam Plinius dicit, canes nati ex lupo et canibus, cum inter se forte miscerentur. Fischer.

Nunquam mihi persuaderis, hanc esse veram lectionem: ceu nequam forte liciscam. Optauerim, videre ipse Codicem. Forte in vicina voce lateret *liciscar*. Etiam inloquentes versus, 403 et 405, indigent interpretatione, haud scio an et emendatione. Pro *aure*, v. 403. leg. *astro*, i. e. purpura. A v. 402—405. incl. locus est mendosus. Bießer.

405. *Vivo*) Vox Celtica uti in hoc carmine plures.

406. *Tyrannus*) Reguli Barbarorum a scriptoribus infimae aetatis saepius tyranni vocantur. *Crisipp. de laud. Iulian.* L. III.

Sub quo Wandalici ceciderunt strage tyranni.
 Noster v. 176.

Promittens istos solita virtute tyrannos
 Sternere.

Cornel. Nepos in *Vita Miltiad.* c. 8. „Nam Chersonesi omnes illos, quos habitarat annos, perpetuam obtinuerat dominationem, tyrannusque fuerat appellatus, sed insulsus. Non erat enim vi consecutus, sed suorum voluntate; eamque potestatem bonitate retinuerat. Omnes autem ei habentur et dicuntur tyranni, qui potestate sunt perpetui in ea ciuitate, quae libertate usa est.“

Antiquissimi Graecorum Tyranni, erant principes legitimae et perpetuae potestatis in libera ciuitate. Ipsa

- Vel Dux, suae comes, seu miles, seu minister,
 Qui, quamvis cuperet proprias ostendere vires,
 Ac virtute sua laudem captare perennem,
 410 Ambiretque simul gazam infarcire crumenis,
 * Waltharium tamen iratum praesumerit armis
 Insequer, strictoque virum mucrone videre.
 Nota equidem virtus, experti sunt quoque, quantos
 Incolumes dederit strages sine vulnere victor,
 415 Nec potis est vllum rex persuadere virorum,
 Qui promissa velit hac conditione talenta.
 Waltharius fugiens, ut dixi, noctibus ibat,
 Atque die saltus arbustaque densa requirens,
 Arte accersitas pariter capit arte volucres,
 420 Nec fallens visco, nec fisco denique ligno:
 Ast, ubi peruenit, quo flumina curia fluebant,
 Immittens hamum rapuit sub gurgite praedam,
 Atque famis pestem pepulit, tolerando laborem.
 Namque fugae toto se tempore virginis vsu
 425 Continuit vir Waltharius, laudabilis Heros.
 Ecce quaterdenos sol circumflexerat orbes,
 Ex quo Pannonica fuerat digressus ab Vrbe;
 Ipso quippe die, numerum qui clauserat istum,
 Venerat ad fluvien iam vespere tum mediante,
 430 Scilicet ad Rhenum, qui cursum tendit ad urbem
 , Nomine Vuormociam, regali sede nitentem.

vob Linguae Graecae aegre accommodari potest, et a
 Celtis murata videtur, quibus *Tyrn rex, tyrnas re-*
gnum, teyrnassa regnare, quas voces etiamnum custo-

diunt *Walli* in Britannia teste *Pezron. in Antiqu. Celt.*
 p. 419. cui hanc tyranni etymologiam debemus. Extat
 et *mechdeyrn* pro summo imperatore, apud *Bosborn. in*
Lex. ant. Brit. *Wachter in Glossar. Germ.* col. 1732.
De Cange Tom. VI. col. 1365.

407. *Miles*: *Aviti* Epist. XLI. Edit. *Sirm.* pag. 94.

Quod apud Dominum meum (Gondebaldum) suae quin-

dem gentis (Burgundionum) regem, sed *Militem* ve-

strum obtinuisse me suggero. Nihil quippe est, in

quo servire non potest. De singulari significatione

verbi *miles* Seculo V. usitata ampla extat dissertatio

ap. *Dubos. in Hist. crit. Monarch. Franc.* Tom. II.

pag. 518 seqq.

424. Namque fugae 1210 se tempore virginis vsu

425. Continuit vir Waltharius laudabilis heros)

Auctor Monachus se moribus Christianis applicavit, nam

alias Barbari hac in re tanta temperantia vti non sunt.

Vid. *Dissert. mea de noctibus praesumptivis puellarum*

in *Germania*. (Von den Probenachten der teutschen

Bauernmaechen. Berlin und Leipzig bey Decker 1780.)

Willb. Malmesbr. in Vita S. Wulfani Ep. Wigorn. in

Anglia sacra. Vol. II. p. 258. „Ab his Wulfstanus mo-

rem vetustissimum fultulit, qui sic animis eorum oc-

calluerat, ut nec Dei amor, nec Regis Wilhelmi,

hactenus eum abolere potuissent. Homines enim ex

omni Anglia coemptos maioris spe questus in Hiberni-

am distrahebant, ancillasque prius ludibrio lecti habi-

tas iamque praegnantem venum dabant.“

* Hic Mltum meum alia manu, attamen coeuea,

Saeculi scil. XIII. inguntis, continuatur.

431. *Vuormociam*) *Wormatia*. Antiquitus celtica voce

Borbetonagus nominata. *Io. Dan. Schoepflin in Alsar.*

illustr. Tom. I. § 28. p. 48. Saec. V. autem *Wormatia*.

Libell. prou. Galliae ap. Caesare. ad Tac. Germ. p. 169.

„Ciu. Vangionum, hoc est, *Wormatia*.“ *Geograph. Ra-*

vennat. L. IV. § 26. „Item iuxta suprascriptum *Rhe-*

num sunt ciuitates, id est, *Gormetia*.“ Sub *Francis*

semper *Vuormacia* vocatur. *Aimois. L. I. c. 4. de Gest.*

Franc. „*Brunichildis* in *Vuormacia* residens, eius audis

- Illic pro nautico pisces dedit antea captos,
 Et mox transpositus graditur properanter anhelus.
 Orta dies postquam tenebras discusserat atras,
 435 Portitor exsurgens praefaram venit in urbem,
 Regalique coco (reliquorum quippe magistro)
 Detulerat pisces, quos vir dedit ille viator.
 Hos cum pigmentis condisset et apposuisset
 Regi Gunthario, miratus fatur ab alto:
 440 „Istiuscemodi nunquam mihi Francia pisces
 „Ostendit, reor externis a finibus illos.
 „Dic mihi quanto ocus, cuias huc detulit illos?“
 Ipseque respondens narrat, quod nauta dedisset,
 Accersire hominem princeps praecepit eundem.
 445 Qui, cum venisset, de re quaesitus eadem,
 Talia dicta dedit, causamque ex ordine pandit:
 „Vespere praeterito residebam littore Rheni,
 „Conspexique viatorem propere venientem,
 „Et veluti pugnae certum per membra paratum;
 450 „Aere etenim penitus fuerat, Rex inclite! cinctus.
 „Gesserat et scutum gradiens hastamque coruscantem.
 „Namque viro forti similis fuit, et licet ingens
 „Asportaret onus, gressum tamen extulit acrem,
 „Hunc in credibili forma decorata puella
 455 „Asssequitur, calcemque terit iam calce natore;
 „Ipsaque robustum rexit per lora caualium,
 „Scrinia bina quidem dorso, non parua, ferentem;
 „Quae, dum cervicem sonipes discusserat altam,
 „Atque superba cupit glomerare volumina crurum,

„aduentu, ad eum dirigit, obtestans, ut deregno Theodorici, quod filiis reliquerat, secederet.“

Io. Fried. Moriz. in *Hist. diplom. de origine Civitat. Imperial. speciatim de libera civitate Wormat.* p. 97 et 101. Io. Nicol. Her. in *Notit. Germ. ant.* P. I. c. 1. § 5. Tom. II. opp. p. 10. Mon. Ord. S. Bened. Gallia Christiana Vol. V. p. 660.

431. Regali (sede nitentem) Vormatia Francis semper subiecta fuit. Mutius de Germ. prima origine L. IX. in *Pistorii Script.* rer. Germ. T. III. p. 688. Moriz. cit. l. p. 114.

436. Coco Coquo. Ebrard. Betun. in *Gracismo* c. 9. Praefentat Rapifer epulas, Cecus excoquit illas, Estque senecallus, cuius sit sub Duce iussus.

436. Regalique coco reliquorum quippe magistro)

En hic primam mentionem Archidapiferi in aula Regum Francorum! et lege *Cong.* in Glossar.

Io. Christ. Wagenf. de S. R. I. summis Officialibus, et Subofficial. c. 12. § 3. p. 135.

Masce. de originibus officior. aulic. § 30. p. 28. 29. *Essor.* de Ministerialib. c. 1. § 35. p. 48.

449. Et veluti pugnae certum per membra paratum
 450. Aere etenim penitus fuerat)

Inira v. 536.

Paulatim rigidus ferro vestierat artus.

455. Calcemque terit iam calce)

Virgil. Aeneid. L. V. v. 324.

— Calcemque terit iam calce Diore.

455. Natore) Vox Celtica, cuius significatum ignoro.

456. Caualium) Pro Caballum. Ita scribitur vsque ad Saec. XI. Vid. *Du Cange in Glossar.* Vol. II. col. §. 6.

- 460 „Dant sonitum, ceu quis geminis illiserat aurum.
 „Hic mihi praesentes dederat pro munere pisces.“
 Hs Hagano auditis, ad mensam quippe refedit,
 Lactior in medium promsit de pectore verbum:
 „Congaudete mihi, quaeso, quia talia noui,
 465 „Waltharius collega meus remeavit ab Hinnis.“
 Vociferatur, et omnis ei mox aula reclamat.
 Guntharius princeps ex hac ratione superbus,
 „Congaudete mihi iubeo, quia talia vixi.
 „Gazam quam Gibicho regi transmisit eoo,
 470 „Hanc nunc cunctipotens huc in mea regna remisit.“
 Haec ait, et mensam pede pertulit, exiliensque
 Ducere equum iubet, et sella componere sculpta,
 Atque omni de plebe viros secum duodenos,
 Viribus insignes, annis plerumque probatos
 475 Legerat, inter quos simul ire Haganona iubebat,
 Qui memor antiquae fidei, focique prioris,
 Nititur a ceptis dominum transuerrere rebus.
 Rex tamen e contra nihilominus instat et infit:
 „Ne tardate viri, praecingite corpora ferro
 480 „Fortia, squamosus thorax iam terga recondat.
 „Hic tantum Francis gazae deduxit ab horis?“
 Instructi telis, (nam iussio regis adurger)
 Exibant portis, te Waltharius cupientes

460. *Geminis* Gemina peristromata in Glossis *Isidori* ap. *Du Fresno Glossar.* Tom. III. col. 858.

Clariss. Dom. de *Mosheim* legit *Geminis*, et tum veritas illustratur ex *Sulpicii Severi* Dial. III. § 24. „Testatur „Arboreus ex praefecto vidisse se Martini manum sacris „ficium offerentis, vestitam quodammodo nobilissimam „geminis, luce micare purpurea, et ad motum dexterae „collisaram inter se fragorem audisse gemmarum.“ Fischer.

Equidem crediderim: *geminis*, scil. *manibus*. Gradus equi concutit scrinia auro plena; portitor ait, sonum esse aequalem illi qui provenit, si quis in pugno duplicato (*geminis*) concutit aurum. Biesler.

468. *Congaudete mihi iubeo, quia talia vixi* Quid est, quia talia vixi? fort. *vici*, id est, lucratus sum, lucror. Biesler.

Sensus huius phraeos germanizantis esse videtur: Ihr sollt euch mit mir freuen, daß ich das erlebt habe. Fischer.

471. *Pertulit Perculit.* Biesler.

472. *Ducere equum iubet, et sella componere sculpta* Jamque Francorum proceres equitatu gaudebant et ephippionum ornata. Quare de Carolo M. optime narrat *Einhard.* cap. 19. „Alidae exercebatur equi-

tando ac venando, quod illi gentilitium erat, quia via villa in terris natio invenitur, quae in hac parte Francorum possit aequare.“ Locus autem *Agathiae Schol.* Lib. II. *Hist.* „Equis nisi paucis admodum non videntur, auito „more et educatione ad pedestrem pugnam exerciti.“ saltem de plebe intelligendus est, ceu ex *Procop. Gotth.* L. II. apparet, ubi Theodebertum equites perpaucos circa se habuisse dicit.

480. *Squamosus thorax iam terga recondat* Non adeo bene novit *Agath. Schol.* Francorum armaturam, cum L. II. *Gotth. Hist.* dixit: „Loricas et tibialia „plane ignorant.“ At auctor confitetur, se saltem ex aliorum narratione scripsisse: „Parabilis est, inquit, „quantum intelligo, gentis illius armatura.“ praeterquamque Alemannorum mores sibi ob oculos posuisse. *Bure. Gotth. Stru.* in *Not. Suevicae ant.* § 58. p. 39. De omnibus German. populis iam *Sacius* c. 6. affirmavit, ipsos loricas gestasse, cui adtipulatur *Sil. Ital.* Lib. V. *Dithmar.* ad Tacit. p. 35. *Plutarch.* in *Mario* p. 420. de Cimbris „Loricis erant exculti ferreis.“

481. *Horis* Oris. Litera H. apud Scriptores antiquos saepius abundat. Conf. *Rad. Forner. rer. quolid.* L. I. c. 10. p. 12.

- Cernere, et imbellem lucris fraudare putantes.
 485 Sed tamen omnimodis Hagano prohibere studebat.
 At rex infelix, ceptis respiscere non vult.
 Interea vir magnanimus de flumine pergens
 Venerat in saltum iam tum Vofagus vocitatum.
 Nam nemo est ingens, spatiosum, lustra ferarum
 490 Plurima habens, luctum canibus resonare tubisque,
 Sunt in secessu bini montesque propinqui,
 Inter quos, licet angustum, specus extat amoenum,
 Non tellure caua factum sed vertice ruptum.
 Apra quidem statio latronibus illa cruentis.
 495 Angulus hic virides ac vefcas gesserat herbas.
 Hunc mox ut vidit iuuenis: „huc (inquit) eamus,
 „His iuuat in castris fessum componere corpus.“
 Nam postquam fugiens Auarum discesserat horis,
 Non aliter requiem somni gustauerat idem,
 500 Quam super innixus clypeo: vix clauserat orbem.
 Bellica tum demum deponens pondera, dixit,
 Virginis in gremium fusus: circumspice caute,
 „Hiltgund; et, nebulam si tolli videris atram,
 „Attactu blando me surgere communitato;
 505 „Et licet ingentem conspexeris ire cateruam
 „Ne subito excutias somno, mi cara, caueto.
 „Nam procul hinc acies potis es transmittere puras.
 „Instantem cunctam circa explora regionem.“
 Haec ait, atque oculos concluderat ipse nitentes.
 510 Iamque diu satis optata fruitor requiete,
 Ast ubi Guntharius vestigia in puluere vidit,
 Cornipedem rapidum saeuus calcaribus vrget;
 Exultansque animis frustra; sic satur ad auras:
 „Accelerate viri, iam nunc capietis eundem;
 515 „Nunquam hodie effugiet, furata talenta relinquet.“
 Inclitus at Hagano contra mox reddidit ista:
 „Si tociens tu Vualtarium pugnasse videres,

495. *Angulus hic virides ac vefcas gesserat herbas*
 Sic vefcas Salicium frondes *Virgil.* dixit, id est, minu-
 ras, III et IV. *Georg.* Vescum papauer, quod male in-
 terpretatur *Servius*, quo veicimur. Vescum corpus
Plinio L. VI. c. 20. i. tenue, ut telae araneorum vefcae
 vocantur, et vefcus *Isidorus*, *Isidorus*. *Gloss.* vef. qui
 modico cibo vititur et paucis contentus est. Hac ra-
 tione Vefci Dei sunt, qui minuti et Patellarii a *Plauto*,

in *Cistell.* facete, quae in Vella desinebant, confuso hoc
 nomine iuuocabantur. *Iac. Guther. de iure Manium*
 L. I. c. 4. p. 27.

507. *Potis est* Potes, hinc (scil. e monte, v. v. 530.)
 acies oculorum puras transmittere, distinguere omnia vi-
 dere. *Biester.*

513. *Auras* Aures. *Biester.*

- „Vnum dico tibi, regum fortissime, tantum,
 „Atque noua tociens, quociens ego, cede furentem;
 520 „Nunquam tam facile spoliandum forte putares.
 „Vidi Pannonias acies, cum bella cierent,
 „Contra Aquilonares, siue Australes regiones;
 „Illic Waltharius, propria virtute coruscans,
 „Hostibus inuisus, sociis mirandus obibat,
 525 „Quisquis ei congressus erat, mox tartara vidit.
 „O Rex et comites experto credite, quantus
 „In clypeum surgat, quanta vi torqueat hastam.
 Sed dum Guntarius male sana mente grauius
 Necquicquam flecti posset, castris propiabant.
 530 At procul aspiciens Hiltgunt de vertice montis,
 Puluere sublato venientes sensit, et ipsum
 Waltharium placido tactu vigilare monebat.
 Qui, caput attollens, scrutatur, si quis adiret.
 Eminus, illa refert, quandam volitare phalangem.
 535 Ipse oculos terfos somni glaucomate purgans,
 Paulatim rigidos ferro vestiuerat artus,
 Atque grauem rursus parmam collegit et hastam.
 Et saliens vacuas ferro transuerberat auras:
 Et celer ad pugnam telis praelusit amaram.
 540 Cominus ecce coruscantes mulier videt hastas,
 Ac stupefacta nimis: „Hunos hic, inquit, habemus.“
 In terramque cadens effatur talia tristis.
 „Obsecro, mi senior, gladio mea colla secede,
 „Vt, quae non merui pacto thalamo sociari,
 545 „Nullius vltius patiar consortia carnis.“

519. *Cede*) Coede.

529. *Castris*) Infra v. 538.

Quae — In *Castrum* venit.

529. *Propiabant*) Infra v. 535.

— Interdum *auscultans* *vallo propianis*:
Mosheim, properabant.

534. *Eminus*) *Mosheim*. Et *nunc*.

Eminus recte se habet; nempe cum *phal. volar.* Et
 huic respondet *cominus* v. 540. *Bieltar.*

543. *Obsecro, mi Senior! gladio mea colla secede,*

544. *Vt quae non merui pacto thalamo sociari,*

545. *Nullius vltius patiar consortia carnis)*

Sponsae et *uxores Germanorum* post mortem *sponsorum*
 vel *maritorum* vitam finiuerunt, ne victorum libidini
 proficerentur. *For.* L. III. c. 3. *Plutarch.* pag. 421.
Caesar. L. I. c. 51. *Tacit. de Mor. Germ.* c. 7. 8. *Oros.* L. VI.

c. 27. *Flor.* L. IV. cap. 12: § 5. *Xiphilin.* in *Exc. Dion.* L.
 LXXII. p. 303.

Cleffel, Sch. Antiqui. Septentr. c. 1. § 8. „His modis

„si nullam uxorem sibi conciliare possent, abductionem
 „tentabant; nihil enim honestius aut gloriosius habi-
 „tum, quam aut certamine, aut rapto uxorem sibi iun-
 „gere.“ *Stiernbök de iure Sæcon. et Gotb. vet.* L. II. c. 1.

Thorm. Torf. Hist. Noyag. L. VI. c. 3. § 1. p. 298.

„Hiltidanus — urbem ingreditur: praecessit eum VII-
 „kell, adque aedes palatinas Ingigerdis se contulit.

„Illa, ne victoriam ad suam suarumque iniuriam verteret,

„supplex orauit, clementiam quam severitatem erga

„sexum imbecilliorum, praesertim Virgines — exercere

„mauit, seque ad marem ducere dignaretur. Vlkell

„bono eam animo esse iussit.“ *Id.* cit. l. P. II. pag. 26.

„Captivae tamen feruorum iure censitae sunt, nec liberi

„ex eis suscepti legitimi; causae autem captiuitatis ratio

Dum iuuenis: „cruor an nocuus me tinxerit?“ inquit

„Aut, quo forte modo gladius potis est, inimicos

„Sternere, tam fidae si nunc non parcat amicae?

„Absit quod rogitas, mentis depone pauorem.

550 „Qui me de variis eduxit saepe periculis,

„Hic valet, hic hostes, credo, confundere nostros.“

Haec ait, atque oculos tollens effatur ad ipsam:

„Non assunt Aures hic, sed Franci nebulones

„Cultores regionis — “ (et en, galeam Haganonis

555 „Aspicit, et noscens, iniunxit talia ridens)

„Et meus hic socius Hagano collega veternus.“

Hoc heros dicto introitum stationis adibit,

Inferius stanti sic praedicens mulieri:

„Hac coram porta verbum modo iacto superbum:

560 „Hinc nullus rediens vxori dicere Francus

„Praesumer, se impune gazae aliquid (tolluisse) *nostrae*.“

Nec dum sermonem compleuit, humotenus ecce

Corruit, et veniam petit, quia talia dixit.

Postquam surrexit contemplans cautius omnes:

565 „Horum quos video nullum, Haganone remoto,

„Suspicio; namque ille meos per proelia mores

„nulla habita est, vi et inuria quaecumque ius praec-
scribente.“

543. *Mi Senior*) Vid. not. ad v. 153.

546. *Dum*) Tum. Apud Latinos scriptores literas
D. et T. promiscue plerumque confundi, cum multa
testantur, tum praefortim varii pandectarum Flor. loci,
in quibus adqum, apuT. eD. quiT. inquit. quodL. et
alia eiusmodi non pauca legentibus passim occurrunt.
Radulph. Forner. rer. quotidian. L. I. c. 10. p. 12.

546. *Cruor an nocuus —*) *Mosheim*. innocuus. Quod
omnino rectum. *Biesler*.

Seneca in Medea.

— Nullus innocuum cruor.

Contaminauit.

553. *Franci nebulones*) Partim ob desideratam in eis
fidem pactorum; *Procop.* L. II. de bello Goth. eos dicit:
nationem mortalium perdidissimam. *Saluan.* L. IV. de *Ga-
bernac.* *Del.* „Si peccet Francus, quid noui faceret? qui
„perituriu ipsi sermonis genus putant, non criminis.“
Id. L. VII. Franci mendaces, sed hospitales. *Flau. Vopisc.*
in Proculo, inter script. Hist. Aug. p. 762. „Hunc tamen
„Probus fugatum usque ad vltimas terras et cupientem
„in Francorum auxilium venire, a quibus originem se
„trahere ipse dicebat, ipsis prodentibus Francis, quibus
„familiare est ridendo fidem frangere, vicit et interemit.“
partim ob vitam delicatorem tanquam cultores regionis.

554. *Cultores regionis*) *Claudian.* de laud. *Stilicon.* L. I.

— Rhenunqque minacem

Corribus infrastris adeo mitescere cogis,

— Ut Salius iam rura colat, flexosque Sicambri

In salcem curuent gladios, geminasque viator

Adspiciens rivas, quae sit romana requirat.

Oros. L. VII. c. 28. „Post hoc quoque continuo Bar-
„beri, execrati gladios suos, ad aratra conuersi sunt, resi-
„duosque Romanos ut socios et amicos fouent.“

A priscis Galliae et Germaniae populi agriculturae
studium semper despiciebatur. Vid. *Historia mea* in
lingua Vernacula conscripta de *Success.* *German. heredi-
taria* Tom. I. c. 4. p. 52. 53. *Dithmar.* in not. ad
Tac. Germ. p. 91. *Herm. Conring.* de habitu corpor.

German. cautis. p. 86.

561. *Tolluisse*) *Mosheim*. tollere.

561. *nostrae*) In Glossa interlin. *tantae.* *Fischer.*

Sed videtur necesse, praetereitum sit; quia *rediens*
Francus id dicat. An fortasse *terulisse*, aut *tollisse*?

quod, utrumque veteres dixerunt. Versus sic constaret:

Praesumer, se impune gazae aliquid terulisse
(*l. tollisse*.)

omisso *tu nostrae*, quod glossema videtur, sicut illud al-
terum *tantae*. — Aliter sic foret legendum:

Praef. *se impune gazae quid tollere nostrae* (*l. tantae*).
In nostro versu vltima *tu impune* produciunt, contra
auctoritatem; hic prima *tu gazae* corripitur, eodem

iure, vel potius eadem iniuria. *Biesler*.

565. *Horum, quos video, nullum Haganone remoto*

566. *suspicio*) *Coripp.* de laud. *Iustin.* L. III.

- „Iam didicit, tepet hic etiam sat callidus artem;
 „Quam si forte volente Deo intercepero solam —“
 Tunc ait: „ex pugna tibi, Hiltgund sponsa, referuor.“
 570 Ast vbi Waltharium tali statione receptum
 Confspexit Hagano, satrapae mox ista superbo
 Suggestit: o senior! desiste lacescere bello
 „Hunc hominem! pergant primum, qui cuncta requirant,
 „Et genus, et patriam, nomenque, locumque relictum.
 575 „Vel, si forte petat pacem, sine sanguine praebens
 „Thesaurum, per responsum cognoscere humorem
 „Possumus; et, si Waltarius remoratur ibidem,
 „Est sapiens, forsan nostro concedet honori.“
 Praecipit ire virum cognomine rex Kamelonem,
 580 Inclita Metensi quem Francia miserat urbi
 Praefectum, qui dona ferens deuenerat illo
 Anteriore die, quam Princeps nouerat ista.

Ter gazis suspexit Anar, ter poplite flexo
 Pronus adorauit, terraeque assisus adhaesit.

Corn. Nep. in Dione. c. 1. „Hunc a Dionysio missum
 „Carthaginiensis suspexerat, ut reminem vquam
 „Graeca lingua loquentem magis sine admirati.“ Seneca
Hercul. furens p. 16.
 Detrahit spoliū nobile corpori

Victorem posito suspiciens genu. Fischer.

Num fortasse lectio fuit: *excepto*, quod ferri potest?
 primum scriptum fuit *recepto*, quod tu postea mutasti
 in *remoto*. Biefler.

569. Tunc, ait, ex pugna tibi, Hiltgunt, sponsa referuor
 Plerique priuscorum Germanorum matrimonia per duella
 inierant. Thorm. Torf. P. I. c. 7. pag. 201. 202. Hilt.
 Noruag. Inprimis vero P. II. p. 234. „Erat Ario vxor
 „nomine Ingibjorg, viri primarii lit — filia; quam
 „Athleta quidam Bjornus — a marito sibi dari postu-
 „lare firmatis, vt fortioribus omnia paterent, ad singu-
 „larem certamen in insula parua Suinadali — post tri-
 „dium prouocauit. Arius dedecori tum suo, tum vxor-
 „is contumeliae, ceratamen — praetulit, honestamque
 „mortem victus oppetiuit. Cum igitur belli tanquam
 „multi iure, Bjornus vxorem agrosque eius et possessiones
 „suas secum videretur, Gisilus Ario frater, cui alias
 „vltro incumbat — iniuriam a fratria propulandam
 „vltus, congregati cum eo decreuit.“

Cleffeli Ant. Septentr. Sel. cap. 1. § 7. Altera ratio
 acquirendi vxores, erat certamine, non minus frequens
 inter maiores, quod tamen variis modis fiebat. Primum
 enim monomachia sapies vxores sibi conciliabat, ea
 lege, vt is qui e duello superites saluque aduersario
 inierempro euaserat, coniugem aut filiam tanquam
 victoriae praemium, acciperet. — Interdum cum aemu-

lis certandum erat, puella autem cedebat in victoriae
 praemium. — Interdum et cum aliis quam acemulis
 pugnae, aut alia ratione, virtutis aequae fortitudinis
 suae aliquid singulare documentum edere, tenebantur,
 quo feliciter confecto amatae suae amplexibus fruebantur
 — Interdum et bellis bene gestis virtutem mon-
 strare cogebantur. — Reliquae difficultates, quae
 procis superandae erant, innumerae sunt, plerumque
 tamen bestias immanes procis opponebant, ad gynecaeum
 religatas, quarum saeuicia deterriti, ab incepto
 desisterent. — Canes aut vrsos immanes procis
 oppositos passim docent exempla.

V. 576. Quid est *humorem*? sine dubio legendum:
humatum, aut *homonem*, v. v. 931. barbarice ab *hym*,
homonis, sed *homonem* falsum est. Biefler.

578. Concedet Mosheim. concedere. Concedet recte se
 habet. Biefler.

580. Inclita Metensi, quem Francia miserat urbi

581. Praefectum, qui dona ferens deuenerat illo

582. Anteriore die, quam princeps nouerat ista)

Agarb. Schol. de rebus Isst. L. I. „Sunt Franci Italii
 „accolae et conseruini, olim dicti Germani, quod satis
 „quidem constat. Nam circa Rhenum fluvium habitant
 „et continentem ei adiacentem; maximamque Galliarum
 „partem occupant, non quidem iam olim ab ipsis pos-
 „sessam, sed posterius adquisitam: Massiliam quidem vr-
 „bem retinent Ionum Coloniam. Patria enim administra-
 „tione ab ecclia imperantium legibus vtuntur. Videtur
 „vero etiam hodie non admodum pristina incolarum
 „dignitate inferior. Sunt enim Franci non campetres,
 „vti fere plerique Barbarorum, sed et politia plerumque
 „vtuntur Romana et legis iisdem. Eandem etiam
 „tenent. Habent et magistratus in vrribus et sacerdo-
 „tes. Festa etiam perinde ac nos celebrant, et pro

- Qui dans fraena volat, rapidoque similimus Euro?
Transcurrit spatium campi, iuvenique propinquit,
585 Ac sic obstantem compellat: „Dic, homo, quisnam
„Sis? aut unde venis, et quonam pergere tendis?“
Heros magnanimus respondit, talia dicens:
„Sponte tua venias, an huc te miserit vllus,
„Scire velim?“ Kamelo tum reddidit ore superbo:
590 „Noris Guntarium regem tellure potentem
„Me misisse, tuas quaesitum pergere causas,
His auscultatis suggesterat haec adolescens:
„Ignoro penitus, quid opus sit, forte vianis
„Scrutari causas; sed promere non trepidamus.
595 „Waltharius vocor, ex Aquitanis sum generatus.
„A genitore meo modicus puer, obsidis ergo,
„Sum datus ad Hunos; ibi vixi; nuncque recessi,
„Concupiens patriam dulcemque reuise gentem.“
Missus ad haec: „tibi iam dictus per me iubet heros,
600 „Vt cum scriniolis equitem des atque puellam;
„Quodsi promptus agis, vitam concedet et arcem.“

„barbara natione valde mihi videntur ciuiles et viriani
„nihiloque a nobis differre, quam solum modo Barba-
„rico vestitu et linguae proprietate.“

Ex superioribus versibus simul perspicitur, Saeculo V.
incente fines Francorum regni ultra Rheni ripas sese
extendisse, quam Galliarum partem postea Actius ipsis
ademerit.

Cassiodor. in Chron. „Felix et Taurus. His Cass.
„Actius multis Francis caesis, quam occupauerant, pro-
„pinquam Rheno partem recipit Galliarum.“

581. *Qui dona ferens deuenerat illo* Vid. nota ad v. 24.

586. *Et quonam* In Mito vel quonam. Fischer.

Vel melius se habet quam et, ob metrum. Biefter.

599. *Misus* Fuit de genere eorum, qui nominaban-
tur *Missi discurrentes*, quorum munus erat, mandata
principis per provincias deferre. Alii missi autem, qui
Dominici et Regii dicebantur, in Episcoporum, Abba-
tum, Comitum administrationem inquirebant, gesto-
rum, omisurumque rationes exigebant, conuentus iu-
ridicos per provincias agebant, desideria et questibus
provincialium, praefertim viduarum, pupillorumque
satisfaciebant, etc. *Hert. in Notis. Vet. Francor. regni*,
c. 5. § 25.

600. *Vt cum Scriniolis equitem des atque puellam*
Duella prisci ad captandas opes et pro possessione semi-
narum saepius inibant. *Homer. Il. v. v. 69.*

Αὐτὰρ ἢ ἐν μέσῳ καὶ ἀριζήλῳ Μισλῶν
Συμβαλ. ὁ ἀμ. Ἐλινῶν καὶ κτημασι πασι μαχέσθαι.
Ὅππότερος δὲ καὶ νικῶσι, κρείσσον τὴ γένεται,
Κτημαδ' ἔλινῶν ἐν παντὶ, γυναικὶ τε, οὐκὰν ἀγέσθαι.

Qui idem versus occurrunt infra, v. 90 seqq.
l. v. 328.

Δουδὴκα δὲ εὐν ἡμεῖς πολέας ἀπὸ τῶν ἀνδραγαθῶν,
Πεζὲς δ' ἑλθὲν φημι, κατὰ Τριγῶν ἐριθύνων.
Ταῦν ἐν παντὶ κτημασι πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
ἔξισμεν. —

Thorm. Torfaei Hist. Norweg. L. VI. c. 3. § 1. p. 298.

„Illa, ne victoriam ad suam iniuriam rerreret supplex ora-
„vit, clementiam quam seueritatem erga sexum imbecillio-
„rem praefertim virgines tutela omni—deditutas, exerce-
„re malit; seque ad matrem ducere dignaretur. Vlt kell
„bono eam amico esse iussit, aperiret modo thesauros
„fideique et beneuolentia sibi se obstringeret, cuius
„fructum voracissimum cum mater cum ipsa essent repus-
„taturae. Illa — apertis scissimis, quicquid in thesauris
„erat, depromsit.“

Id. cit. l. P. l. p. 219. „Bellum cum configere aut
„bonis cedere iubet.“

600. *Equitem* Non potest intelligi, nisi de equo
ipso. Sic iam supra v. 214. vbi equidem legerim *equi-
temque*, non *equitque*, et interpretaretur de equo Waltha-
rii, sicut et h. l. Nempe poeta noster studiose imita-
tur Virgilium, de quo et rotos versus mutuos fuisse;
imo interdum aliquanto putidius. Atqui Virgilio *equi-
tem*, dici pro equo, certe contenderunt veteres Gram-
matici, *Gell. XVIII. c. Macrob. Sat. VII. 9.* licet re-
centissimus idemque doctissimus Virgilii interpret, *Hey-
nins*, id neget; quem conf. ad *Georg. III. 116.* Biefter.

Waltharius contra fidenter protulit ista:

- „Scultius effatum me non audisse Sophistam
 „Arbitror. En memoras, quid princeps, nescio vel quis,
 605 „Promittat, quod non retinet, nec fors retinebit.
 „An Deus est, ut iure mihi concedere vitam
 „Possit? num manibus tetigit, num carcere trusit,
 „Vel post terga meas torfit per vincula palmas?
 „Attamen ausculta: si me certamine laxat,
 610 „(Aspicio, ferratus adest, ad praelia venit),
 „Armillas centum, de rubro quippe metallo
 „Factas, transmittam, quo nomen regis honorem.“
 Tali responso discesserat ille recepto.
 Principibus narrat, quid protulit atque resumfit.
 615 Tunc Hagano ad regem: „Porrectam suscipe gazam,
 „Hac potis es decorare, pater, te concomitantes;
 „Et modo de pugna palmam reuocare memento.
 „Ignotus tibi Waltharius, et maxima virtus.
 „Ut mihi praeterita portendit visio nocte,
 620 „Non, si conferimus, nos prospera cuncta sequentur.
 „Visum quippe mihi, te colluctarier vrsio,
 „Qui post conflictus longos, tibi mordicus vnum
 „Crus cum poplite ad usque femur decerpserat omne,
 „Et mox auxilio subeuntem et tela ferentem
 625 „Me petit, atque oculum cum dentibus eruit vnum.“
 His autem aduersis clamat rex ille superbus:
 „Ut video, genitorem imitaris Agacien ipse.
 „Hic quoque perpauidam gelido sub pectore mentem
 „Gesserat, et multis fastidiit praelia verbis.“
 630 Tunc heros magnam iuste conceperat iram.
 Si tamen in Dominum licitum est irascier vllum.
 „Hic, (ait) in vestris consistant omnia telis.
 „Est in conspectu quem vultis. Dimicet omnis.
 „Cominus astatis, nec iam timor impedit vllum.
 635 „Euentum videam, nec consors sim spoliorum.“
 Dixerat; et collem petiit mox ipse propinquum,
 Descendensque ab equo consedit, et aspicit illos.
 Post haec Guntarius Kameloni praecipit aiens:
 „Perge et thesaurum reddi mihi praecipe totum.

- 640 „Quodli cunctetur, scio tu vir fortis et audax,
 „Congredere, et bello deuictum mox spoliato.“
 Ibat Metensis Kamelo Metropolitanus,
 Vertice fulua micat cassis, de pectore torax,
 Et procui acclamans: „heus audi (dixit) amice!
 645 „Regi Francorum totum trans mitte metallum,
 „Si vis ulterius vitam vel habere salutem.“
 Conticuit paulum verbo fortissimus heros,
 Opperiens propius hostem aduentare ferocem.
 Aduolitans missus vocem repetiuerat istam:
 650 „Regi Francorum totum trans mitte metallum!“
 Tum iuuenis constans responsum protulit istud:
 „Quid quaeris? vel quid reddi, importune, coartas?
 „Nunquid Cuntario furabar talia Regi?
 „Aut mihi pro lucro quicquam donauerat ille?
 655 „Vt merito vsuram me cogat soluere tantam.
 „Num pergens ego damna tui vestrae regioni,
 „Vt vel hinc iuste videas spoliari a te?
 „Si tantam inuidiam cunctis gens exhibet ista,
 „Ecce, viam mercor, Regi trans mitto ducentas
 660 „Armillas; pacem donet, modo bella remittens.“
 Haec postquam Kamelo percepit, corde ferino:
 „Amplificabis, (ait,) domum, dum serinia pandis.
 „Consummare etenim sermones nunc volo cunctos;
 „Aut quaesita dabis, aut vitam sanguine fundes.“
 665 Sic ait; et triplicem clypeum collegit in vnam,
 Et, crispans hastile micans, vi nititur omni,
 Ac iacit. At iuuenis deuicit cautior ictum.
 Hasta volans casto tellurem vulnere mordet.
 Waltharius tandem: „si sic placet (inquit) agamus.“
 670 Et simul in dictis hastam trans misit. At illa
 Per laeuum latus vmbonis transiuit, et ecce
 Palmam, qua Kamelo mucronem educere coepit,
 Confixit, femori, transpungens terga cauali.
 Nec mora; dum vulnus sensit sonipes, furit, atque
 675 Executiens dorsum sessorem sternere tentat,
 Et forsan faceret, ni lancea fixa teneret.

640. Quodli cunctetur scio tu vir fortis et audax)
 Scio sensu carere videtur. Leg. scis. Biesler.

642. Metensis — Metropolitanus) Id. v. 580. Al-
 sensu vrbi praefectus vocatur.
 654. Ille) Ille. Biesler.

- Interea parmam Kamelo dimisit, et hastam
Complexus laeua, satagit diuellere dextra,
Quod dum perspicies currit celeberrimus heros,
680 Et pede compresso capulotenus ingerit ensen,
Quem simul educens hastam de vulnere traxit.
Tunc equus et Dominus hora cecidere sub vna.
At dum forte nepos conspexerat hoc Kamelonis,
Filius ipsius, Kimo cognomine, fratris,
685 Quem referunt quidam Scaramundum nomine dictum;
Ingemit, et lacrimis compellat tristior omnes:
„Hic me prae cunctis heu respicit actio rerum.

679. Quod dum) Lect. Moshem. Rectius: At tum, s. At tum. Biester.

685. Quem referunt quidam) Hic apparet poetam vel ex traditione, vel ex actis antiquioribus, historiam concinnasse. Vid. infra not. ad v. 1039. Saeculo adhuc XIV: carmina popularia de rebus gestis magni istius Theodorici, Gothorum regis, in Germania extabant.

Chron. Vniuersal. Argentor. Mss. „Doch seid Dietherich von Bern, von dem die Pauren viel singent und singent, der ist ein Künig gewesen über ein teil des vorgeanten Volcks, darum wil ich erwas von im sagen, das in der Geschriift bewert ist. — — dise vorgeschriebene red schreibet Eusebius von Zesarea in seiner Coronica. Aber wie Dietherich von Bern vnd sein Meister Hiltibrant vil Würrn und Tracken erschlugen vnd wie er mit Ecken dem rifen streit, das schreibet kein meister von, darum ist es abetteur — — Etlich lobent den Dietherich gar vast.“

687. Hic me prae cunctis, heu! respicit actio rerum) Tacit. de mor. Germ. c. 21. „Suspicere tam inimicitias seu patris, seu propinqui, quam amicitias necesse est.“ In causa homicidii omnes agnati ad vindictam obligati erant. 1a. Gottl. Heinze. in Elem. iur. Germ. Lib. II. Tit. XXVI. § 248. Christ. Vfr. Crupen de Vxor Theod. c. 5. § 11. p. 245 seqq. Io. Leonb. Hauschild de re Germ. indicaria, § 31. p. 97 et 102. Dietmar. ad Tacit. p. 130. 131. Inprimis vero Mater Antecessor Tubingensis pererudit. in Hist. homicidii apud German. § 3. p. 6. Hos vero ipsos in mutuos societatis amplexus, commune, quo parentibus adstricti fuerint, vinculum, commune, quo venerabantur, imperium, communis, quem ex eodeni repetebant fonte, sanguis; et quum praecipue in primaeva vitae simplicitate ex ipsorum numero et salute familia suam acciperet robur, singulorum quoque interfuit, vt omnibus ex familia bene sit. Vno igitur laeso non mirum et alterum perpressum fuisse iniuriam. Ita parentes et liberi, ita vniuersum familiae corpus, tot raris artibus quisque suis continebatur vinculis ac compagibus, vt inter omnes non minus, quam singulos, extiterit altissima vitae communitio, vt quocunque bono vai alterius subnato et reliqui haberint, de quo sibi congratulentur, vt ex quacunque iniuria vni illata, actu quasi in singulos re-

perculso, ad vniuersos penetrauerit dolor et damnum. Vltra vero commune damnum et alia singulis propria superuere naturae incitamenta, quibus alii ex amore, ex pietate alii, alii tandem ex vnitrate sanguinis, ad communis iniuriae vindictam prouocabantur. Quanta mala istae a tota gente susceptae vitiones intrulerint ex hoc vltimo exemplo satis cognoscere licet. Vita S. Swibertii ap. Leibnis. inter script. rer. Brunswic. Tom. II. p. 236. „Nam post biennium veniens illustris Bruno, magnus Satrapa Saxonum, cum nobili comitatu in prouinciam Boructuariorum, pernoscansque in vico Ratingen, ex nimia ebrietate orta disensione magna inter ipsum et primicerium eiusdem vici de Ratingen — — ipsum occidit cum duobus famulis: quibus per vicum dolenter patefactis, amici et affines occisorum ad arma conuolantes eundem nobilem Satrapam fere cum omnibus suis in vindictam trucidauerunt. Fama vero per Saxoniam increbescente veridica, Saxones irati nimis, intrantes potenter Boructuariorum fines, multos in ore gladii occidentes, maxima damna ipsis intulerunt, vicuque Ratingen funditus liuore perinacati destruxerunt. E contra Boructuarii, et praecipue amici occisorum, aggregata magna potentia armigerorum, multas villas et munitiones Saxonum igni et ferro demoliti sunt. Sicque vicissim cum diu committerent, magnae depopulationis excidium, Boructuarii — — perpendentes, et quod Saxonum potentiae et insolentiae resistere non possent, coacti iniungunt in exteris prouinciis. Interea attendens S. Swibertus, gloriosus Pontifex, gregem suum hac illaque dispersum et quod nullum fructum, nullasque inducias inter vtrasque partes cum suis propter saeva Saxonum corda facere posset — —“

Sub Dagoberto Sadregisili Ducis Aquitanorum filii, Francorum iudicio, hereditate paterna indigni pronuntiati ob inultam necem parentis

Aimoin. L. IV. cap. 28. „A. XXIII. regnante Dagoberto, Sadregisilus Dux Aquitanorum, a quibusdam hominibus, gladiatorio aduersus eum animo insurgentibus, trucidatur, cuius filii cum vltore potiusse fieri essili sanguinis; patrum, maluerunt viuere desides ac otiosi, quam perurgendo armis homicidas cruore exigere interfecit: idcirco in publico Francorum con-

- „Nunc aut commoriar, vel carum vlciscar amicum.“
 Namque angusta loci solum concurrere soli
 690 Cogebant, nec quisquam olli succurrere quivuit.
 Aduolar infelix Scaramundus iam moriturus,
 Bina manu lato crispans hastilia ferro.
 Qui dum Waltharium nullo terrore videret
 Permotum, fixumque loco consistere in ipso,
 695 Sic ait infrendens, et equinam vertice caudam
 Concutiens: „In quo fidis? vel quid tua spes est?
 „Non ego iam gazam, vel rerum quidque tuarum
 „Appeto, sed vitam cognati quaero perempti.“
 Ille dehinc: „si conuincar, quod praelia primus
 700 „Temptarim, seu quod merui, quod talia possim
 „lure pati; absque mora tua me transuerberet hasta.“
 Necdum sermonem concluderat hunc Scaramundus

„venit a quibusdam proceribus secundum leges Romanas, quae faciunt a paterno eos decidere hereditate debere, qui noluerunt interfecti necem vindicare, omnibus paternis expoliati sunt bonis atque inanes relicti“

683. *Amicum*) Hic amicus ponitur pro agnato, et germanifimus, vel passim in carmine plures occurrunt, esse videtur, nam *Freund*, amicus, in lingua vernacula saepius significat *Vetter*, agnatum. *Vita S. Swibertii in Tom. II. Leibnitii scripti. rer. Brunsvic. pag. 236.* „E contra Boructuarii, et praecipue amici (agnati) occisores, aggregata magna potentia armigerorum, multas villas et munitiones Saxonum igni et ferro demoliti sunt.“ Conf. *Du Frene Tom. I. Glossar. col. 386. Amici propinquo.*

695. *Equinam vertice caudam Concutiens*) Prisci saepissime iubas ac fetas equinas galeis imposuerunt. *Virgil. Aeneid. X. 869.*

Aere caput fulgens, cristaeque hirsuta equina.

Vid. Io. Jac. Witter. Specimen philolog. de Galat. Veterum, c. 3. p. 19.

697. *Non ego iam gazam vel rerum quidque tuarum*

698. *Appeto, sed vitam cognati quaero perempti*) En hic sanguinis vindictam ab victore damni longe diversam! quam ab illa optime distinguit *Ioann. Christ. Maier in Hist. tur. Germ. antiquiss. circa homicidium, § 11. p. 22.* „Verum enim vero hanc ipsam sanguinis vindictam — quo propius gens a simplicitate naturae adfuerit, eo severius in ea ab occisi familia fuisse exercitata, antiquissimorum temporum annales fatis perspicue docent. Damni ex caede propinqui, familiae ex aborti, vindictam eam non fuisse, et nomen, et ultionis finis abunde commanstrant. Ex nec enim, quae petitur, quid lucri facturus vindex illatum damnum compensaverit? vel an vngnam damni huius reparandi vindicti in vindicando sanguine mens fuit? Sancto

potius sibi ducebant hanc vindictam honori, eiusque iure, quasi natura competente, accepto lytro se addicare pro summo multae gentes habebant dedecore. „*Michaelis Diff. de poena homicidii, § 24.* Hinc credo et Germanos morum simplicitate quam maxime conspiciuos, et vi deinceps videbimus, ad introducendam compositionem ipsam quoque sanguinis vindictam abhorrentem necessitate magis quam lucri inde faciendi cupiditate adactos, antiquissimis temporibus hanc vindictam pecunia redimi vix passos fuisse, praesertim cum ultra turpitudinis notam ipsa gentis indeoles bellicosa quam maxime sit lytro adueria.“

Gregor. Thron. Hist. L. IX. c. 19. „Sicharius cum post intersectionem parentum Chramisindi, magnam cum eo amicitiam patrauisset, et in tantum se charitate mutua diligenter, ut plerumque simul cibum caperent, ac in vno pariter strato recumberent: quadam die coenam sub nocturno tempore praeparat Chramisindus, inuitans Sicharium ad epulum suum. Quo veniente, residens pariter ad conuiuium. Cumque Sicharius crapulatus a vino, multa iactaret in Chramisindum, ad extremum dixisse fertur: magnas mihi debes referre grates, o dulcissime frater, eo quod interfecerim parentes tuos, de quibus accepta compositione, aurum argentumque superabundant in domo tua: et nudus nunc esses et egens, nisi haec te causa paululum roborasset: haec ille audiens, amaro suscepio animo dicta Sicharii, dixitque in corde suo: nisi vlciscar interitum parentum meorum, amittere nomen viri debeo, et mulier infirma vocari: et statim exstinctis luminaribus caput Sicharii sica diuidit.“

699. *Si conuincar, quod proelia primus*

700. *Temptarim*) Occisor violenti aggressoris non solum a compositione immunis, sed et, ut ex hoc loco patet, sanguinis vindictae obnoxius non erat. *Maier in hist. homicid. § 19. p. 42. et § 27. p. 63.*

- Vnum de binis hastile retorfit in illum;
 Confestimque aliud; quorum celeberrimus heros
 705 Vnum deuittat, quatit ex vmbone secundum,
 Tunc aciem gladii promens Scaramundus acuti,
 Proruit in iuuenem, cupiens praescindere frontem;
 Effrenique in equo propius deuectus ad illum,
 Non valuit capiti libitum insindere vulous.
 710 Sed capulum galcae impegit, dedit illa resulfans
 Tinnitus, ignemque simul transfudit ad auras.
 Sed non cornipedem potuit girare superbum;
 Donec Waltharius sub mentum cuspidis ictum
 Fixerat, et sella moribundum sustulit alta.
 715 Qui caput orantis proprio mucrone recidens,
 Fecit cognatum pariter fluitare cruorem.
 Hunc ubi Cuntarius conspexit obire superbus,
 Hortatur socios pugnam renouare furentes.
 „Aggrediamur eum, nec respirare sinamus,
 720 „Donec deficiens labefcat, et inde reuinctus
 „Thesauros reddet, luet et pro sanguine poenas.“

715. *Orantis*) Fort. *Quantis*, i. e. gloriantis, superbi.
 Bieffer.

721. *Luet et pro sanguine poenas*) Quamuis autem in *legibus antiquissimis*, quas quidem reformauit, interpolauit et confirmauit regum Francorum auctoritas, rarissima poenae capitalis homicidii irrogandae supersint vestigia: eorundem regum *Capitulorum*, quae vim legis sustinuerunt, tam clare ac perspicue docent contrariam sententiam, ut insignem inde factam iuris circa homicidia catastrophem quasi palpare liceat. *Maier Hist. Jur. Germ. circa homicid.* § 26. p. 60. *Decret. Childeberti R.* § 6. „de homicidiis vero ita iussimus obseruari, ut quicumque casu temerario alium sine causa occiderit, vitae periculo feriat et nullo precio se redimere nunquam valeat. Et si conuenerit, ut ad compositionem quis descendat, nullus de parentibus, aut de amicis ei quicquam adiuet. Quisquis fecerit, suum Weregildum omnino componat, quia debitum est, ut qui inultus nouit occidere debeat iuste mori.“ Ita legitur in antiquo libro formae 16. qui absque die et consule, inscribitur: „Libelli seu decreta a Clodouaeo, et Childeberto, et Clothario prius aedicta ac postremum a Carolo lucide emendata auctaque plurimum, in quibus haec habentur.“

„Capitula ex lisdori iunioris Hispalensis episcopi Ety-
 mologiarum, L. V.“

„Pactum pro tenore pacis D. D. Childeberti et Clo-
 tharii regum.“

„Decretum Clotharii regis.“

„Sententiae de septem septenis.“

„Lex Salica.“

„Decretum Childeberti regis.“

„Recapitulatio legis Salicae.“

Volumini, cuius possessor est Dominus L. B. de *Me-
 heim*, annexa sunt:

„Vetus lex Saxonum.“

(Lex Angl. et Werin. vacat)

„Lex Alamannorum.“

„Antiquae Burgundionum leges.“

„Ripuariorum leges a Theodorico Rege Francorum
 „latae.“

„Antiqua Baiuvariorum lex.“

Editio praesertim quoad legem Salicam ab omnibus
 adhuc cognitis diuersa et insignis. Conf. *Senckenberg
 in Visum de Collect. Legum German.* c. 1. § 5. p. 11.

Sed iam in viam redimus. *Lex Burgund.* Tit. II. n. 1.

„Si quis hominem ingenuum ex populo nostro cuius-
 „libet nationis aut seruum Regis natione duntaxat bar-
 „barum occidere damnabili ausu aut temeritate prae-
 „sumserit, non aliter admissum crimen, quam sanguinis
 „sui effusione componat.“ n. 7. „hoc specialiter in
 „huiusmodi causa vniuersitas nouerit obseruandum, ut
 „interfecti parentes nullum nisi homicidam persequen-
 „dum esse cognoscant: quia sicut criminis iudicium
 „extingui, ita nihil molestiae sustinere patimur inno-
 „centem.“ Praecipuus locus de iure regio circa homi-
 „cidium petitur ex supra citato exemplo Chramisindi ap.
 „Greg. Tur. L. IX. c. 19. qui trucidato Sichario, glorioso
 „obtrektatore, statim ad regem adfensio ipsius oculi equo
 „perrexisse, legitur, ingressisque Ecclesiam ad pedes
 „prostratus fuisse regis, dicens: *visam peto, o gloriose
 Rex, eo quod occiderim hominem.*

- Tertius en Werhardus abít, bellumque laceffit.
 Quamlibet ex longa generatus stirpe nepotum,
 O vir clare! tuus cognatus, et arcis amator,
 725 Pandare, qui quondam, iussus confundere foedus,
 In medios telum torsisti primus Achivos!
 Hic, spernens hastam, pharetram gestavit et arcum.
 Eminus emissis haud æquo Marte sagittis
 Waltharium turbans. Contra tamen ille virilis
 730 Constitit, opponens clypei septemplex orbem,
 Saepius eludens venientes providus ictus.
 Nam modo dissiluit, parmam modo vergit in austrum,
 Telaque discussit, nullum tamen attigit illum.
 Postquam Pandarides se consumsisse sagittas
 735 Incassum videt, iratus mox exerit ensen,
 Et demum aduolitans, has iactitat ore loquelás:
 „O si ventosos lufisti callide iactus,
 „Forsan vibrantis dextrae iam percipis ictum.“
 Illi Waltharius ridenti pectore adorsus:
 740 „Iamque diu fatis expecto, certamina iusto
 „Pondere agi. Festina! In me mora non erit vlla.“
 Dixerat; et toto connixus pectore ferrum
 Coniicit. Hasta volans pectus referavit equinum;
 Tollit se arrectum quadrupes, et calcibus auras
 745 Verberat, effundensque equitem, cecidit super illum.
 Accurrit inuenis, et ei vi diripit ensen.
 Casside discussa, crines complectitur albos;
 Multiplicesque preces neſtenti dixerat heros:
 „Talia non ludum iactabas dicta per auras.“
 750 Haec ait, et truncum secta ceruice reliquit.
 Sed non dementem tria víſa cadauera terrent
 Cuntarium, iubet ad mortem properare vicissim.
 En a Saxonícis horis Ekewrid generatus,

724. O vir clare, tuus cognatus et arcis amator

725. Pandare, qui quondam iussus confundere foedus

726. In medios telum torsisti primus Achivos)

Primi rerum Francicarum scriptores originem gentis a Troianis deducere consuevit Virgilium tanquam primum Historicum adducunt. *Fredegar.* c. 2. vid. supra not. ad v. 23. Ideoque etiam Poeta noster saepius integros Virgilianos versus in suum poema transcripsit, ut nunc *Aeneid.* V. 496.

— tuus, o clarissime, frater

Pandare, qui quondam iussus confundere foedus

In medios telum torsisti primus Achivos.

Conf. Abb. *Dukos in Hist. Crit. conditae Monarch.*

Franc. Tom. I. p. 417. 418.

724. Arcis) Artis. Bieſter.

745. Verberat, effundensque equitem cecidit super illum)

Leg. Verberat, effundens equitemque, cadit super ipsum.

Bieſter.

749. Talia non ludum) Dudum. Bieſter.

753. A Saxonícis horis) Saxones antiquissimis tem-

- Qua reus temptauit bellum, qui pro nece facta
 755 Cuiusdam Primatis eo dissegerat exul,
 Quem spadix gestabat equus, maculis variatus.
 Hunc ut Waltharius promptum videt esse duello;
 „Dic (ait,) an corpus vegetet tractabile temet,
 „Siue per aërias fallas, maledictæ, figuras“
 760 „Saltibus affuetus Faunus mihi quippe videris.“
 Illeque sublato dedit hæc responsa cachinno:
 „Celtica lingua probat, te ex illa gente creatum,
 „Cui natura dedit, reliquos ludendo præire,

poribus litora Oceani Germanici inhabitasse ex omnibus monumentis patet. *Io. Nicol. Hert. in Notis. Vet. Germaniæ populorum*, P. III. c. 3. § 5. Tom. II. opp. P. 74-75.

Cæterum constat, veteres Germanorum reges in suo seruitio vasallos ex omni gente habuisse, nec semper propriis ciuibus in expeditionibus viros fuisse. *P. Diacon. de gest. Langob. L. II. c. 26*. „Certum est tunc Alboin multos secum ex diuersis, quas vel alii Reges vel ipse ceperat gentibus, ad Italiam adduxisse; unde vsque hodie eorum, in quibus habitant, vicos, Gepidos, Bulgares, Sarmatas, Panonios, Sueuos, Noricos siue valis huiuscemodi nominibus appellamus.“ *Muratori Antiquit. Ital. mediæ æui*, Tom. I. Diss. I. col. 13. 14.

754. Qua reus temptauit bellum, qui pro nece facta
 755. Cuiusdam primatis eo dissegerat exul)

Ergo inter causas detrectandi duelli etiam fuit reatus delicti in provocatore, quam Doctores hucusque ignorarunt. *Vid. Heineccii Elem. Iur. Germ. L. III. Tit. VI. § 245. Epbr. Gebhardi de iudicio duell. cap. 3. § 11. Hauschild de re Germ. iudiciaria*, p. 71. Fischer.

Sed sine dubio lectio falsa. Qua reus repugnat sensui et metro. *Temptare, tentare*, non est detrectare; neque detrectat duellum hic Saxo. Proximum fuerit emendare in: *Quærent, aliquo pleonasmo: quærens bellum, tentauit bellum*. Biesler.

754. Bellum) Mox v. 758. duellum.

Hadr. Turneb. Aduers. L. XV. c. 5. col. 492. Ut ex duello bellum factum est, e duelliis bellii: ita quoque bellus duellus ab antiquis dicebatur: *Titiinus ap. Non. Lenti calido, duella rapula, romice*. Nam duella rapula quid aliud est, quam rapula bella? *Conf. Wachter in Glossar. Germ. col. 316. Duell.*

760. Saltibus affuetus Faunus mihi quippe videris)

Antiqui Saxones propter morum feritatem et asperum vitæ cultum omnibus horribiles erant.

Salman. Massif. de Gubern. Dei. L. VII. Saxones crudelitate efferi. Id. L. IV. Saxorum gens fera est. Eandem gentem, qualis olim fuit, *Sidon. Apoll. L. VIII. Ep. VI.* vocat, hostem omni hoste truculentiorum: quia piraticam exercere et decimum quemque captiui Nepruno ex voto sacrificare soliti fuerint. *Sic Emnod. in vita S. Anton. Lerin.* „Iam Franci, Heruli, Saxones, multiplices crudelitatum species belluarum

more peragebant. Quæ nationum diuersitas superstitionis mancipata culturis Deos suos humana credebant, caede mulceri.“ *Gildas*: „Ferocissimos et infandi nominis, Diis hominibusque inuisos, vocat.“ *Zosim. L. III. hist.* „Profecto Saxones omnes eas regiones incolentium Barbarorum, et animi et corporum viribus, et laborum in praeliis tolerantia sunt fortissimi.“ *Paul. Oros. L. VII. c. 32*. „Gentem Saxonum virtute et agilitate terribilem“ dixit. *Ammian. Marcellin. Lib. XXVIII. c. 2*. „Præ cæteris hostibus Saxones timebatur, ut repentinum.“ *Ad. Bremenf. in Hist. Eccles. L. I.* „Erant enim (Saxones) iniqui nimis et finitimorum sedibus infesti, domi vero pacati et ciuium utilitatis placida benignitate consules. Generis quoque ac mobilitatis suæ prouidissimam curam habentes, nec facile vllis aliarum gentium, vel sibi inferiorum conubiis inflecti propriam et sinceram, tantumque sibi similem gentem facere conati sunt. Unde habitus quoque ac magnitudo corporum comarumque color, sicut in tanto numero hominum idem pæne omnibus.“ *Iuuet. in Miscell. ad Symmach. Hert. in Notis. Vet. Germ. popul. P. III. c. 4. § 8. p. 77. Dubos Histoire de l'Établissement de la Monarchie Française*, Tom. I. p. 196.

762. Celtica lingua probat) Hinc apparet, Aquitanos adhuc Sæculo V. celtice loquutos, nec linguam Rusticam vbique receptam fuisse.

Sidonius Apoll. L. III. Ep. III. „Tuæque personæ quondam debitum, quod sermonis Celtici squammam deposcitur nobilitas, nunc oratorio stylo, nunc etiam camoenalibus modis imbebur.“

Salpicius Sever. Dial. I. § 20. p. 527. „Sed dum cogito, me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat vestras nimium vrbanas aures sermo rustici.“ — Tu vero, inquit *Posthumiæ*, „nus, vel Celtice, aut si mauis, Gallice loquere, dummodo iam Martinum loquaris.“

Ant. Dadin. Alteserra rer. Aquitan. Lib. II. cap. 6. pag. 130. 131.

763. Cui natura dedit reliquos ludendo præire)
 Multi Gallis leuitatem et mobilitatem animi exprobrauerunt. *Sik. Ital. de bello Pun. L. VII.*

Vaniloquum Celtæ genus ac mutabile mentis

Respectare domos.
Cæsar de bello Gall. L. III. cap. 8. „Sunt Gallorum

- „At, si te propius venientem dextera nostra
 765 „Attingat, post Saxonibus memorare valebis,
 „Te nunc in Vosago Fauni fantasma videre.
 „Attentabo quidem, quid sis?“ Ekeurid ait; et mox
 Ferratam cornum grauitur iacit. Illa retorto
 Emicat amento, quam durus fregerat umbo.
 770 Waltharius contra respondit cuspidē missa:
 „Haec tibi Siluanus transpondit munera Faunus.
 „Aspice, num mage sit telum penetrabile nostrum.“
 Lancea taurino contextum tergo lignum
 Diffidit, ac tunicam scindens pulmone refedit.
 775 Voluitur infelix Ekeurid, riuumque cruoris
 Euomit, en mortem fugiens incurrit eandem;
 Cuius equum iuuenis post tergum in gramen abegit
 Tunc a Gunthario clipeum sibi postulat ipsum
 Quintus ab inflato Hadawartus pectore lusus.
 780 Qui, pergens, hastam focius dimisit habendam,
 Audax in solum confusus inaniter ense.
 Qui dum conspiceret, deiecta cadauera totam
 Conclussisse viam, nec equum transire valere,
 Dissiliens parat ire pedes. Petit ac in armis
 785 Waltharius, laudatque virum, qui praebuit aequum

„subita et repentina consilia. c. 19. Nam vt ad bella
 „suscipienda Gallorum alacer ac promptus est animus,
 „ille mollis ac minime resistens ad calamitates perferen-
 „das mens eorum est.“ L. IV. cap. 5. „His de rebus
 „Caesar certior factus et infirmitatem Gallorum veritus,
 „quod sunt in consiliis capiendis mobiles et nouis ple-
 „rumque rebus student, nihil his committendum exi-
 „stimaui.“

Trebell. Pollio in Posthum. „Galli nouarum rerum
 „semper cupidi.“

Alex. ab Alexandro Gen. dier. L. IV. c. 13. fol. 214.
 If. Casaubon. ad Lamprid. Alex. Seuer. T. I. Histor.
 Aug. p. 1026.

De Aquitanis in specie Ammian. Marcellin. L. XV.
 „Horum omnium apud veteres Belgae dicebantur esse
 „fortissimi, ea propter quod ab humaniore cultu longe
 „discreti, nec aduentitiis effeminati deliciis, diu cum
 „Transrhenanis certauere Germanis. Aquitani enim
 „ad quorum litora, vt proxima placidaque merces ad-
 „uentitiae conuehantur, moribus ad molliciem lapsis
 „facile in ditionem venere Romanam.“

Salutan. Massil. L. VII. de Gubern. Dei. „Tales igitur
 „etiam omnes absque dubio Aquitani esse debuerunt,
 „et quidem vt diximus specialius tales, quia specialia
 „Dei munera possidebant, et quid posthac omnia quod
 „secundum est, quid nisi cuncta quae et diuerso sunt,

„in omnibus quippe Gallis sicut diuitiis primi fuere,
 „sic vitiiis nusquam enim improbius voluptas, nusquam
 „inquinatio vita, nusquam corruptior disciplina. — —
 „Apud Aquitanicas vero, quae ciuitas in locupletissima
 „ac nobilissima sui parte non quasi lupanar fuit. — —
 „Cumque ob impurissimam vitam traditi a Deo barbaris
 „fuerint; impuritates tamen ipsas etiam inter Barbaros
 „non relinquunt, esse inter Gothos non licet Scottato-
 „nem Gothum, soli inter eos praedictio nationis ac
 „nominis permittuntur impuri esse Romani et miramur
 „si terrae vel Aquitanorum, vel nostrorum omnium a
 „Deo barbaris datae sunt, cum eas quas Romani pollue-
 „runt fornicatione nunc mudent barbari castitate.“
 Adreuald. L. I. de miracul. S. Benedicti, c. 38. „Faciles
 „Aquitanorum animi ad noua quaeque leuiter molenda.“

Hariger. Abb. in vita S. Remaci, c. 43. „Est autem
 „Aquitania voluptatum omnium prae cunctis provinciis
 „luxuriae fracta, ac viris efficitatos mores habentibus,
 „bellicosa pariter et iniqua.“ Plura loca script. se-
 „quioris aevi vide ap. Alfeserram rer. Aquit. L. II. c. 4.
 p. 123. 124. et c. 5. p. 126. 1

771. Haec tibi Siluanus transpondit munera, Faune!
 Quem iam v. 760 dixerat Faunum, etiam h. l. seipsum
 contra Siluanum. Transpondis a pondo, zuwägen.
 Bistler.

- Pugnandi fortem. Hadawartus dixit ad illum:
 „O versute dolis, et fraudis conscie serpens!
 „Occultare artem squamoso tegmine suctus,
 „Ac veluti coluber girum collectus in vnum,
 790 „Tela tot euitas, tenui sine vulneris ictu?
 „Atque venenatas ludis sine more sagittas?
 „Numquid et iste, putas, astu vitabitur ictus,
 „Quem propius stantis certo libramine mittit
 „Dextra manus? nec enim is teli seu vulneris auctor?
 795 „Audi consilium, parmam deponito pictam.
 „Hanc mea fors quaerit, regis quoque sponsio patrat.
 „Nolo quidem laedas, oculis quod complacet istis;
 „Sin alias; licet et lucem mihi demperis almam,
 Assunt hic plures focii, carnisque propinqui,
 800 „Qui, quamvis volucrem simules, pentasque capeffas,
 „Te tamen immunem nunquam patiantur abire.“
 Belliger at contra nil territus intulit ista:
 „De reliquis taceo; clypeum defendere curo.
 „Pro meritis, mihi crede, bonis sum debitor illi.
 805 „Hostibus ipse meis se obponere saepe solebat,
 „Et pro vulneribus suscepit vulnera nostris.
 „Quam sit oportunus hodie mihi, cernis, et ipse
 „Non cum Walthario loquereris, forsitan abesset.—“
 „Viribus o summis hostem depellere cures,
 810 „Dextera ne rapiat tibi propugnacula muri,
 „Tu clium vmbonis studeas retinere sinistrum,
 „Atque ebori digitos circumfer glutine fixos.—“
 „Istic deponas pondus, quod tanta viarum
 „Portasti spatia, ex Auarum nam sedibus altis.“
 815 Ille dehinc: „inuitus agis, si sponte recusas.
 „Nec solum parmam, sed equum cum virgine et auro
 „Reddes, tum demum scelerum cruciamine pendes.“
 Haec ait, et notum vagina diripit ensen.
 Inter se, variis terrarum partibus orti,
 820 Concurrent. Stupuit Vofagus haec fulmina: et, ecce

797. *Nolo quidem LAEDAS*) *Reddas* (scil. scrinia.)
 Biefter.

804. *Pro MERITIS*) *Multis* verum credo. Biefter.

809—814. Videtur esse dialogus inter Waltharium et
 Miltgundam. Illa ipsi dicit:

Viribus o summis — fixos.

Vt magis eum exciter ad fortiter pugnandum.

Ille ipsi praecipit contra:

Istic deponas — altis.

Ille v. 815. est Hadawartus. Biefter.

817. *Cruciamine*) *Cruciarina*. Biefter.

- Ambo sublimes animis ac grandibus armis,
 Hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,
 Inter se multa ac valida vi praelia miscent.
 Non sic nigra sonat percussa securibus ilex,
 825 Vt dant tinnitus galeae, clypeique resulant.
 Mirantur Franci, quod non lassesceret heros
 Waltharius, cui nulla quies spatiumue dabatur.
 Emicat hic, impune putans, iam Wormationis
 Alte, et sublato consurgit feruidus ense;
 830 Hic ictu memorans semet finire duellum.
 Prouidus ac iuuenis ferientem cuspide adacta
 Intercepit, et ignarum dimittere ferrum
 Cogebat. Procul in dumis resplenduit ensis.
 Hic, ubi se gladio spoliatum vidit amico,
 835 Accelerare fugam fruticesque volebat adire.
 Alphonides, fretus pedibus viridique iuuenta,
 Insequitur, dicens: „Quoniam fugis? Accipe scutum.“
 Sic ait, atque hastam manibus leuat ocius ambis,
 Et ferit. Ille cadit, clypeus superintonat ingens.
 840 Nec tardat iuuenis; pede collum pressit, et hasta
 Diuellens parmam, telluri infixerat illum.
 Ipse oculos vertens, animam sufflauit in auras.
 Sextus erat Patavrid: soror hunc germana Haganonis
 Protulit ad lucem. Quem, dum procedere vidit,
 845 Vocibus et precibus conatur auunculus inde
 Flectere, proclamans: „quoniam ruis? aspice mortem,
 „Qualiter aridet! Desiste. En! vltima Parcae
 „Fila legunt, O care nepos! Te mens tua fallit.
 „Desine! Waltharii tu denique viribus impar.“
 850 Infelix tamen ille means haec omnia spreuit.
 Arsit enim iuuenis, laudem captare cupiscens;

822. Hic gladio fidens hic acer et arduus hasta)
 Ille. Biefter.

839. Clypeus superintonat ingens) Virgil. Aeneid.
 IX. 709.

— et clypeus superintonat ingens.

840. Pede collum pressit) Infra v. 976.

Et super assistens pectus conculcat.

Apud Barbaros erat solenne, eorum, quos deuicerant,
 colla, pedibus conculcare. Claudian. VI. Conf. Honor.

Colla triumphati proculcat Honorius litri.

Tzetzes Grammat. Chil. 2

Michael Glycas, L. IV. Annal. „Sed o casum infeli-
 cem, in hostium denique potestatem venit, et victus
 ad Sultatum deducitur. Ille vero ipso suo Vesiliens,
 pro mare calcata Diogenis ceruice, mox eum de terra
 erigit et amancer complexus, Formidinis, inquit, ex-
 pers esto Imperator.“ Eodem alludit vltimo aetho
 Gerbert. Ep. XVIII. „Qui regulam S. Benedicti professi
 uestis et pastorem doloremque abiecitis, colla tyrannis-
 „sponte subdidistis.“ Et hunc etiam Romanorum mo-
 rem nummi nos docent. Barib. in Aduers. L. III. c. 14.
 col. 136. et L. XVIII. c. 2. col. 894. 895. In Comment.
 ad Guil. Briton. Philipp. L. I. p. 24. et L. II. p. 122.

- Tristatusque Hagano suspiria pectore longa
 Traxit, et has imo fudit de corde loquelas:
 „O vortex mundi, fames insatiatus habendi,
 855 „Gurges auaritiae, cunctorum fibra malorum!
 „O, vtinam solum glutires, dira, metallum
 „Diuitiasque alias, homines impune remittens.
 „Sed tu nunc homines peruerso numine perflass
 „Incendis, nullique suum iam sufficit. Ecce
 860 „Non trepidant, mortem, pro lucro, incurrere turpem.
 „Quanto plus retinent, tanto sitis ardet habendi.
 „Extremis modo vi, modo furtiue potiuntur;
 „Et, quod plus renouat gemitus, lacrimasque ciebit,
 „Coeligenas animas Erebi fornace retrudunt.
 865 „Ecce, ego dilectum nequeo reuocare nepotem;
 „Instimulatus enim de te est, o saeua cupido!
 „En coecus mortem properat gustare nefandam,
 „Et vili pro laude cupit descendere ad vmbras.
 „Heu mihi! care nepos, matri quid perditte mandas?
 870 „Quis nuper ductam refouebit, care, maritam,
 „Cui nec raptae spei pueri ludicrum dedisti?
 „Quis tibi nam furor est? vnde haec dementia venit?“
 Sic ait, et gremium lacrimis conspersit obortis,
 Et: „longum, formose, vale!“ singultibus edit.
 875 Waltharius licet a longe socium fore moestum
 Attendit, clamorque simul peruenit ad aures
 Vnum incurfantem sic est affatus equestrem:
 „Accipe consilium, iuuenis fortissime, nostrum,
 „Et te conseruans, melioribus vttere fati.
 880 „Desine; nam tua te feruens fiducia fallit.
 „Heroum tot cerne neces, et cede duello.
 „Ne, suprema videns, hostes facias mihi plures.“
 „Quid de morte mea curas,“ ait ille, „tiranne?
 „Est modo pugnandum tibimet, non fermocinandum.“
 885 Dixit, et in verbo nodosam destinat hastam,

869. Heu mihi! care nepos! Heu mi care nepos!
 Biefter.

871. Cui nec raptae spei pueri ludicrum dedisti?
 Fort. Cui nec grata ex spe pueri ludicra dedisti? Biefter.

874. Et: longum, formose, vale! singultibus edit!
 Jo. Kirchmann. de Fener. Roman. L. III. p. 247.

Iac. Guther. de Iure Manium, L. I. cap. 12. pag. 74.
 Fische.

Virgil. Bucol. III. 79.

Et: longum, formose, vale, vale, inquit, Iola.

Claudian. rapt. Proserp. v. 234.

Sis memor, o longumque vale. Biefter.

877. Vnum illum. Biefter.

882. Ne, suprema videns, hostes facias mihi plures!

Propter vindictam sanguinis a tota gente suscipiendam.
 Vid. not. ad v. 685.

- Cuspide quam propria diuertens transtulit heros,
 Quae subuecta choris, ac viribus acta furentis
 In castrum venit, atque pedes stetit ante puellae.
 Ipsa metu percussa, sonum promisit muliebre.
- 890 At, postquam tenuis redit in praecordia virtus,
 Paulum suspiciens, spectat, num viueret heros.
 Tunc quoque vir fortis Francum decedere bello
 Iussit. At ille furens gladium nudauit, et ipsum
 Incurrere petiit, vulnusque a vertice librat.
- 895 Alphearides parmam demum concusserat aptam,
 Et spumantis apri frendens de more tacebat.
 Ille ferire volens, se prior omnis ad ictum
 Exposuit; sed Waltharius sub regmine flexus
 Delituit, corpusque suum contexit, et ecce
- 900 Vulnere delusus iuuenis recidebat ineptus.
 Finis erat; nisi quod genibus tellure refixis
 Belliger accubuit, calibemque sub orbe cauebat.
 Hic dum consurgit, pariter se subrigit ille,
 Ac citius scutum trepidus sibi praetulit, atque
- 905 Frustra certamen renouare parabat. At illum
 Alphearides fixa gladio petit ocus hasta
 Et mediam clypei dempsit vasto impete partem;
 Armatam refecans lorica, atque ilia nudans,
 Labitur infelix Patavrid sua viscera cernens,
- 910 Siluestrique ferae corpus, animam dedit orco.
 Hunc sese vlturum spondens, Gerwitus adiuit;
 Et fortis, subuectus equo, suprauolat omnem
 Stragem, quae angustam concluderat obuia callem.
 Et, dum bellipotens refecaret colla iacentis,
- 915 Venit, et ancipitem vibrauit in ora bipennem.

886. *Chor. i.* Aciebus. *Seru. ad Virgil. Aeneid.*
 L. V. v. 580.

Diductis soluere choris.

914. *Bellipotens Waltharius dum refecabat colla iacentis*
Patavridi, in eo tempore aduenit Gerwitus, et, etc.
Bießer.

915. *Et ancipitem vibrauit in ora bipennem*)

Sidon. Apollin. Carm. V.

Excussisse vultum per inane bipennes —
 Ludus.

Et L. IV. Ep. 20. eos appellat:

„Secures nulliles.“

Procop. de bello Goth. L. II. c. 25. „Gestant enses,
 „clypeum et securini, cuius scutum crassum est, et vtrin-
 „que acutum. Haec Franci secutim in primo ipso con-
 „gressu iacere in hostem consueverunt eo impetu, ut
 „scuta perfrangerent, et ipsos simul interimerent.“

Agath. Scholast. L. II. Hist. „Arcus, fundas, et quae
 „alia eminus feriunt, non habent, sed ancipites secures.“

Gregor. Turon. L. II. c. 27. „Neque hasta, neque gla-
 „dius, neque bipennis est utilis.“

Forma videre est ap. *Gabr. Daniel Hist. de la Milice*
Françoise Tome I p. 4. Planche II. Du Cange in Gloss.
Vol. III. col. 682. v. Francica.

- Istiusque modi Francis tunc arma fuere.
 Vir celer obiecit peltam, frustra vit et ictum;
 Ac retro saliens, hastam rapiebat amicam,
 Sanguineum vltima viridi dimiserat ensom.
- 920 Hic vero metuenda virum tum bella videres.
 Sermo quidem nullus fuit inter inertia tela;
 Sic erat aduerso mens horum intenta duello.
 Is furit, vt caecos mundet vindicta sodales;
 Ille studet, vitam toto defendere nifu.
- 925 Et si fors dederit, palmam retinere triumphi.
 Hic ferit, ille cauet, petit ille, reflectitur iste;
 Ad studium fors et virtus miscentur in vnum.
 Longa tamen cuspis breviori depulit hostem
 Armatum telo, girat sed et ille cauallo.
- 930 Atque fatigatum cupiebat fallere Homonem,
 Iam magis atque magis irarum mole grauatus.
 Waltherius clipeum Gerwiti sustulit vnum,
 Transmissumque femur penetrauerat inguine ferrum.
 Qui, post terga tuens, clamorem prodidit atrum.
- 935 Exitumque dolens, pulsabat calcibus arum.
 Hunc etiam truncum caesa ceruice reliquit.
 Hic in Wormatiae campis eomes exitit ante.
 Tum primum Franci ceperunt forte morari,
 Et magnis precibus Dominum decedere pugna
- 940 Deposcunt. Furit ille miser, coecusque profatur:
 „Ne fors vel cuicumque metum, sed conferat iram.
 „Quid mihi, si Vosago sic sic inglorius ibo,
 „Mentem quippé meam sibi vendicet: en ego partus
 „Ante mori sum, Wormatiam quam talibus actis
- 945 „Ingrediar. Petat hic patriam sine sanguine victor?
 „Hactenus arstis, hominem spoliare metallis;
 „Nunc ardete, viri, fusum mundare cruorem,
 „Vt mors abstergat mortem, sanguis quoque sanguem,
 „Soleturque necem sociorum plaga necantis.“

916. *Istiusque modi Francis tunc arma fuere*)
 Docemur, in fine Saeculi VI. Francos secures gestare
 desisse.

932. *Vanni*) Leg. *incum.* Bistler.

937. *Hic in Wormatiae campis eomes exitit ante*)
 Ergo sententia Eruditissimi Morizii, Wormatiam ciuitatem
 regalem semper fuisse et nunquam alicuius Co-

mitis aut Episcopi potestati subiectam omnino comprobatur.

945. — *Petat hic patriam sine sanguine victor?*

946. *Hactenus arstis hominem spoliare metallis.*

947. *Nunc ardete viri fusum mundare cruorem.*

948. *Vi mors abstergat mortem, sanguis quoque sanguem,*

949. *Soleturque necem sociorum plaga necantis*)

- 950 His alium dictis demens incendit, et omnes
 Cecerat immemores vitae, simul atque salutis.
 Ac, vti in ludis, alium praecurrere quisque
 Ad mortem studuit, sed semita, vt. antea dixi,
 Cogebat binos bello decedere solos.
- 955 Vir tamen illustis, dum cunctari videt illos,
 Vertice distractas suspendit in arbore cristas,
 Et, ventum captans, sudorem terfit anhelus.
 Ecce, repentino Randolff athleta caballo,
 Praeuertens reliquos, huc importunus adiuit;
- 960 Et mox ferrato petiit sub pectore conto.
 Et nisi duratis Vuelfandia fabrica giris
 Obstaret, spisso penetrasset illa ligno.
 Ille tamen, subito stupefactus corda pauore,
 Munimen clypei obiecit, mentemque recepit;
- 965 Nec tamen et galeam fuerat summisle faculas,
 Francus at emissâ gladium nudauerat hasta;
 Et feriens, binos Aquitani vertice crines
 Abrahit, sed forte cutem praestringere summam
 Non licuit; rursusque alium vibrauerat ictum,
- 970 Et praeceps animi directo obstamine scuti
 Impegit calibem, nec quiuisset viribus vllum
 Elicere. Alphasides retro se, sulminis instar,
 Excursiens, Francum valida vi fudit ad aruum,
 Et, super assistens, pectus conculcat, et inquit:
- 975 „En pro caluitio capitis te vertice fraudo,
 „Ne fiat ista tuae de me iactantia sponsae.“

Omnia, quae ad v. 684. 696. 700. 722 dixi, hic plenissime probantur. Conf. Guil. Lambardi *Glossar. in Archæconomia*, p. 217. v. Capitales inimicitias.

952. Ac vti) Ac, velut. Bistler.

961. Vuelfandia fabrica) Supra v. 261.

— lorica fabrorum insignis ferentem

Diripe.

968. Sed forte cutem praestringere summam

969. Non licuit) Supra v. 947. dixit rex Guntharius:

— Petat hic patriam sine sanguine victor?

Fuit ergo maximus in duellis honor, absque minina: propriae sanguinis effusione victoriam obtinere.

Aliam rationem adiecit *Thorn. Torfacus in Histor.*

Norwag. P. II. p. 192. „Legibus monomachiae, inquit,

„constitutum erat, vt qui vulnus acciperet, se pretio

„ad arbitrium victoris redimeret; victor autem in occisi

„vniuersa bona succederet.“

976. Ne fiat ista tuae de me iactantia sponsae)

Conf. supra v. 469.

Tunc, ait, ex pugna tibi, Hilsgund, sponsa restitutor.
 Feminae Germanorum iudices in re bellica faciunt.
Carol. Du Frene, Diss. VII. ad Joivill. Edit. Piffertii,
 p. 1334. 1335. Guil. Briss Philipp. v. 143.

Nunc quisque suae memor esto puellae.
 More, fortitudinem in pectus retocandi, Heroibus maximis celebrato, qui non minus ciuiles atque perfecti formosarum puellarum ministri haberi volebant, quam strenui armorum cultores. *Barthius in Comment. ad Briton.* p. 687.

Cleffel. Aus. Sel. Septentr. c. 1. § 3. In viris virtus plurimum valebat spectataque fortitudo. *Saxo. L. V. p. 69.* „Nulli quondam illultrum seminarum conuubiis idonei censebantur, nisi qui ingens famae pretium gestarum insigniter rerum fulgore struissent. Summum nam proco virtum desidia fuit. Nihil magis in superbum petitorum quam claritatis inopia damnabatur. Sola

- Vix haec effatus, truncavit colla precantis.
 At nonus pugnae Helmnod successit, et ipse
 Insertum triplici gestabat fune tridentem,
 980 Quem post terga quidem stantes socii tenuerunt;
 Consiliumque fuit, dum cuspes missa sederet
 In clypeo, cuncti pariter traxisse studerent,
 Ut vel sic hominem deiecissent furibundum,
 Atque sub hac certum sibi spe posuere triumphum.
 985 Nec mora; Dux, totas fundens in brachia vires,
 Misit in aduersum magna cum voce tridentem,
 Et dicens: „Finis ferro tibi, calve, sub isto.“
 Qui, ventos penetrans, iaculorum more coruscet;
 Quod genus aspidis ex alta sese arbore, tanto
 990 Turbine demittit, quo cuncta obstantia vincat.
 Quid moror? Vmbonem scindit, peltaque resultat.
 Clamorem Franci tollunt, saltusque resultant;
 Obnixique trahunt restim simul atque vicissim,
 Nec dubitat princeps, tali se aptare labori.
 995 Manarunt cunctis sudoris flumina membris,
 Sed tamen hic intra velut Escilus astitit heros,
 Qui non plus petit astra comis, quam tartara fibris,

„gloriae virtus ceterarum armorum opulentiam exhibebat; puellae quoque non tam procastitiam se formas, quam edita speciose tacinura mirabantur.“

Saxo. L. VII. p. 124. „Apud eam (Syngem) enim maximum contentum eius (Hildigiski) obsequitas pepererat, quod fortitudine vacuus aliena probitate fortunam instruere videretur. Praecipue eandem in Haemonis amorem magnatum eius spectata deservit opinio. Quippe maiorem sortium quam imbellium respectum agebat, nec formam sed operum insignia mirabatur, scilicet omne decoris blandimentum sola virtutis aedificatione forsescere, nec aequa illi lance confecti.“

979. Insertum triplici gestabat fune tridentem,
 980. Quem post terga quidem stantes socii tenuerunt).
 Vocalatur angos. Suidas: „Angones, parva iacula apud Francos.“ Eustath. „Angos, genus hilaee Francicae neque longae admodum, neque magnae, quae plurima ferro tegitur.“ Agath. L. II. „Sunt angones hastae neque magnae omnino, neque nimium exiguae, tales ut et iaci possent, et si confecta manu pugnantium sit, inculsu validae. Pars horum maxima ferro obducta est, vis viri facile appareat, et id, quae terrae minaguntur. In summo ad cuspidis latera spicula prominent, hamorum in modum ad inferna se inflectentia.“ Hinc Apollin. L. IV. Ep. XX. „hanc aruncatam“ appellavit, et Poeta noster: tridentem. Figura videtur esse ap. Daniel c. I. Tom. I. p. 4. Tab. II.

981. Consiliumque fuit, dum cuspes missa sederet,

982. In clypeo, cuncti pariter traxisse studerent,
 983. Ut vel sic hominem deiecissent furibundum)
 Infra v. 1001.

Certabant hostes, hortabanturque viritum,
 Ut si requirent ipsam decedere ad aram
 Munimen clypei saltim extorquere staderent.

Huiusmodi genus pugnae optime descripsit Agath. Hist. L. II. „Non tenere inter pugnandum angonein, emittit Francus. Si corpus intraverit, penetrat cuspis, nec facile se ea liberauerit, qui vulnus accepit; prohibent enim vinci inhaerentes cani, tantosque occiderant cruciatus, ut etiam si ceterum lethalis ictus non sit, dolor ad interitum satis sit. Quod si impactus sit clypeo, dependet, et cum eo circumagitur, parte proxima solum verteret, neque potest, qui impedius est, aut euellere hastam si ictus retinensibus aut gladio abscindere. quod ad lignum perungere nequeat, ferro intercedente. Id simul conspexit Francus partem angonis infumam, insilans ac preuens pede praegrauatum adducit clypeum, ita ut feracis cedat manus, caput, quae eius et pectus nuderet. Sic patebrem nactus, nullo negotio interfecit, aut securi in frontem adalant aut alia hasta gulam transuerberans.“

991. Peltaque resultat) Peltamque resultat, id est, resillire facit. Bieker.

996. Sed tamen hic intra velut escilus astitit heros,

997. Qui non plus petit astra comis, quam tartara fibris

- Contemnens omnes ventorum, imnota, fragores.
 Certabant hostes, hortabanturque virum;
 1000 Ut, si nequirent ipsum detrudere ad aram,
 Munimen clipei saltem extorquere studerent;
 Quo demto viuis facile caperetur ab ipsis.
 Nomina, quae restant, edicam; iamque trahentum
 Nonus Eleuter erat, Helmnod cognomine dictus.
 1005 Argentina quidem, decimum dant opida Trogunt;
 Extulit vndecimum pollens vrbs Spira Tanastum;
 Absque Haganone, locum suppleuit Rex duodenum,
 Quatuor hi aduersum summis conatibus vnum
 Contendunt periter, multo varioque tumultu.
 1010 Interea Alpharidi vanus labor intulit iram.
 Qui, quia iam pridem nudauit casside frontem,
 In framea tunicaque simul confusus aena,
 Obmisit partem, primumque inuasit Eleutrim,
 Huic, galeam findens, cerebrum distudit, et, ipsam
 1015 Cervicem resecaus, pectus patefecit; at aegrum
 Cor pulsans animam liquerat mox atque calorem,
 Inde petiit Trogunt herentem in fure nefando.
 Qui subita attonitus recidentis morte sodalis,
 Horribilique hostis conspectu, ceperat acrem
 1020 Necquicquam temptare fugam, voluitque relicta
 Arma recolligere, ut rursus repararet agonem.
 Nam cuncti funem tracturi, deposuerunt
 Hastas cum clipeis. Sed, quanto maximus heros
 Fortior extiterat, tanto fuit ocior olli,
 1025 Et cursu capto furas mucrone recidit,

998. *Contemnens omnes ventorum, immota, fragores)*
 Elegans imitatio Homeri *Iliad.* m. v. 132.

Ετασαν, ὅς ἦεν τῇ θύρᾳ καὶ τὸν ὄψιμα κεραιῶν,
 Αἱ τ' ἰσχυρὰ μὴ μὴ καὶ ὅτεν κρατὶ παττα,
 Πύρρον μετὰ τῇ θυρεῖ καὶ ἀντιπύρρον.

Virgil. Georg. l. II. v. 290.

Altior ac penitus terra defigitur arbos
 Aesculus inprimis: quae, quantum vertice ad auras
 Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
 Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
 Conuellunt, immota manet, multosque nepotes
 Multa virum volens durando saecula vincit.

Silius Ital. Punice. l. V. v. 430.

Annosa excelsis tendebat in aethera ramos,
 Aesculus, vmbrosam magnas super ardua silvas
 Nubibus insertans altis caput, instar (aperto

Si staret campo) nemoris, lateque tenebat
 Irondosi nigra tellurem roboris umbra.

1006. *Vrbs Spira)* Excerpta ex libello Gall. prouinc. ap.
 Conring. ad Tacit. Germ. p. 169. „Ciuitas Nemeten-
 „sium, hoc est, Spira.“

Guido de Rauenna in *Geograph.* l. IV. § 26. „Sphira“
 Conf. Galliae Christianae, Vol. V. *Mon. Ord. S. Be-*
ned. Paris 1731. p. 713.

1012. *In framea — confusus)* Tacit. de Mor. Germ.
 c. 6. „Hastas, vel ipsorum vocabulo, *frames*, gerunt,
 „angusto et breui ferro, sed ita acri et ad vsum belli
 „habili, ut eodem telo, prout ratio poscit, vel comi-
 „tus, vel minus pugnent.“ Verbum descendit a
frumen mittere, prout demonstrat celeberr. *Wachter*
 in *Glossar.* v. *Carcia et Pranca*: col. 243 et 471.

1024. *Tanto fuit ocior olli)* Ill. Biester.

- Ac sic tardatum praeuenit et abstulit eius
 Scutum. Sed Trogus, quamuis de vulnere laesus,
 Mente tamen feruens, saxum circumspicit ingens,
 Quod rapiens, subito obnixum contorsit in hostem,
 1030 Et proprium a summo clipeum fide vsque deorsum.
 Sed retinet fractum pellis superaddita lignum.
 Moxque genu posito, viridem vacauerat edem;
 Atque ardens animis vibratas terruit auras.
 Quasi non quiuuit virtutem ostendere factis,
 1035 Corde tantum habitum patefecit, et ore virilem.
 Nec manes ridere videns, audaciter insit:
 „O, mihi si clipeus, vel si modo adesset amicus!
 „Fors tibi victoriam de me, non inclita virtus
 „Contulit, ad scutum mucronem tollito nostrum!“
 1040 Tum quoque subridens: „venio iam“ dixerat heros,
 Et, cursu aduolitans, dextram ferientis ademit.
 Sed, cum athleta ictum libraret ab aure sedentem,
 Pergentique animae valuas aperire studeret;
 Ecce, Tanastus adest, telum cum rege resumptis,
 1045 Et focium obiecta protexit vulnere pelta.
 Hinc indignatus iram conuertit ad ipsum
 Waktarius, humerumque eius de cardine vellit,
 Postque latus ducto suffudit viscera ferro.
 Alte procumbens submurmurat ore Tanastus.
 1050 Quo recidente preces contempsit promere Trogus,
 Conuiciisque suis victorem incendit amaris;
 Seu virtute animi, seu desperauerat. Exin
 Alphasides: „morere,“ inquit, „et haec sub tartara transfer,
 „Enarrans focii, quod tu sis vltus eosdem.“
 1055 His dictis, torquem collo circumdedit aureum.

1032. *Edem.* In Glossa interlinearī coeuae manus: *Heroicorum praebere. Conf. Ossan. in Carmin. et Trogill. Arkiel. in Gentilismo Cimbr. Fischer.*
vaginam. Fischer.
 1033. *Agitur aut est vox celtica; aut scriptum loco vs ad em.*
 et hoc positum pro *vagina*, quasi ea esset *domus, aedes*
 ensis. *Biefter.*

1034. *Quasi Quodsi, siue Etsi. Biefter.*
 1035. *Corde tantum Corde ramen. Biefter.*

1036. *Nec manes videre videns* Quamquam Poeta
 noster Christianus sit, et saepius carmini proprias cogi-
 tationes, vitam mopachalem facis olentes, interspercit,
 interdum ramen etiam loquendi formulis vitur gentili-
 bus; quod probare videtur, scriptorem poema suum ex an-
 tiquioribus monumentis pepigisse; nam apud maiores
 nostros gentiles credebatur, manes se testes factorum

Heroicorum praebere. Conf. Ossan. in Carmin. et Trogill. Arkiel. in Gentilismo Cimbr. Fischer.
 Sed haud dubie, lectio falsa. *Coni. Nec minus hunc.*

Biefter.

1049. *Alte* In Mito: *Aue. Fischer.*

Quod verum credo; moriens murmurat: *Aue pium.*
Biefter.

1053. *Et haec sub tartara transfer* *Has. Biefter.*

1055. *Torquem collo circumdedit aureum* Phraſis ad-
 modum obscura, ipsum enim aut torque aureo suffoca-
 vit, aut gladio decollauit. Fortasse obscurior verſus
 per loca scriptorum de famoſo torque Hattonis loquen-
 tium illustratur. *Vid. ea in Christi Noll. Academ. L.*
III. Obf. XVI. p. 221.

- Ecce simul caesi voluntur pulvere amici,
 Crebris foedatum ferientes calcibus arum.
 His Rex infelix iussis suspirat, et omni
 Ausugiens studio, phalerati terga cavalli
 1060 Scandit, et ad moestum citius Haganona volauit,
 Omnimodisque illum precibus flexille fategit,
 Ut secum pergens pugnam repararet. At ille:
 „Me genus infandum prohibet bellare parentum,
 „Et gelidus sanguis mentem mihi demisit in armis.
 1065 „Tabescebat enim genitor, dum tela videret,
 „Et timidus multis renuebat proelia verbis.
 „Haec dum iactasses, Rex, inter te comitantes,
 „Extitit indignum nomen tibi quippe viuamus.“
 Ille recusanti precibus nihilominus instans
 1070 Talibus, auersum fatagit reuocare loquelis:
 „Te rogo per superos, conceptum pone furorem,
 „Iram de nostra contractam decute culpa,
 „Quam, vita comitante domum si venero tecum,
 „Impensis tibimet benefactis diluo multis.
 1075 „Nonne pudet sociis tot cognatisque peremtis
 „Dissimulare virum? Magis, vt mihi quippe viderur,
 „Verba valent animum quam facta nefanda mouere.
 „Iustius in saeuum tumuisses mente tyrannum,
 „Qui solus hodie caput infamauerat orbis.
 1080 „Non modicum patimur damnum de caede virorum,
 „Dedecus at terra superabit Francia nunquam.
 „Antea quis fuimus subiecti? sibila dantes,
 „Francorum dicent exercitus, omnis ab vno.
 „Proh pudor, ignotum! vel qui est impune necatus!“
 1085 Cunctabatur adhuc Haganon, et pectore sponfam
 Walthario plerumque fidem volebat, et ipsum
 Euentum gestae recolebat in ordine causae.

1058. *His Rex infelix iussis suspirat* Visti. Bießer.

1068. *Extitit indignum nomen tibi quippe viuamus*
 Et sensus claudicat et metrum. Fort. *Quod debeamus*.
 Bießer.

1079 *Qui solus hodie caput infamauerat vrbis* Scil.
 Wormacian. *Mabilon. de re dipl.* L. IV. § 161 p. 341.
 Priscus in tabulis notitiisue prouinciarum atque digni-
 tatum Romani Imperii Wormaciae caput gentis et Ger-
 maniae primae Ciuitas agnoscitur. Hanc saepe Francici

Reges a mille et amplius annis rebus publice gestis
 exornarunt.

1081. *Dedecus at terra superabit Francia nunquam*
 Tetrum. Bießer.

1085. — — *Et pectore sponfam*

1086. *Walthario plerumque fidem volebat* Infra v.

1255. Waltharius alloquitur Haganonem:

*Nunquid mente fidem abradis sacpiissime passam?
 Deprecor hic, abicide nefas, neu bella lacerassas,
 Sique inconsumsum nobis per tempora foedus.*

- Supplicius tamen infelix rex inficit illi,
Cuius subnixae rogitantis acumine motus.
- 1090 Erubuit, Domini vultum replicauit honore
Virtutis propriae, qui fors vilesceret inde,
Si quocunque modo in rebus sibi parceret istis.
Eripuit tandem, et clara sic voce respondit:
„Quo me, Domne, vocas? quo te sequar, inclite Princeps?”
- 1095 „Quae nequeunt fieri, spondet fiducia cordis,
„Quis tam desipiens, quicunque fuisse probatur
„Qui saltu baratrum sponte acceptauit apertum.
„Nam scio Waltharium per campos sic fore acerbum,
„Vt, tali castro nec non statione locatus,
- 1100 „Ingentem cuneum velut vnum temnat homillum.
„Et licet huc cunctos equites simul atque pedestres:
„Francia misisset, sic his, ceu fecerat istis.
„Sed quia conspicio, te plus doluisse pudore,
„Quam caedis damno, nec sic discedere velle;
- 1105 „Compatiar, propiusque dolor succumbit honoris
„Regis, et ecce viam conor reperire salutis,
„Quam tamen aut nunquam ostendet se, suo coacta.
„Nam proprium, carum, fateor tibi, Domne, nepotem
„Promissam fidei normam corrumpere nollem.
- 1110 „Ecce in non dubium, pro te, Rex, ibo periculum;
„Ast hinc me penitus confictum cedere noris.
„Secedamus, eique locum praestemus eundi;
„Et positi in speculis tondamus prata cauallis,
„Donec iam castrum securus deserat artum,
- 1115 „Nos abisse ratus campos vi calcet apertos.
„Insurgamus, et attonitum post terga sequamur;
„Sic aliquid virtutis opus tentare valemus.
„Haec mihi in ambiguis spes est certissima rebus.
„Tum bellare potes, belli, rex, si tibi mens est,
- 1120 „Quippe fugam nobis nunquam dabit ille duobus,
„At nos aut fugere, aut atrum bellare necesse est.”
Laudat consilium satrapa et complectitur illum,

1093. *Eripuit*) *Erubuit*. Biester.1107. *Quam*) *Leg. quae*. Biester.1116. *Insurgamus et attonitum post terga sequamur*)
Notum stratagema Francorum, hostes in densis saltibus
intercipiendi. *Sidon. Apoll. Carm. V.*Ludus et intortas praecedere saltibus hastas
Inque hostem venisse prius.*Cassiodor. XI. Var. I. dicit:* „ipso praecipitatis salti-
bus proelia semper intulisse.”

Oscilloque virum demulcet. Et ecce recedunt,
 Insidiisque locum circumspexere sat aptum,
 1125 Dimissique ligant animalia gramine laeto.
 Interea occiduas vergebat Phoebus in oras
 Ultima per notam signans vestigia Thulen,
 Quae cum Scotigenis post terga reliquit Hiberos.
 Hic postquam Oceanas sensim calefecerat vndas,

1127. *Ultima per notam signans vestigia Thulen.*
 1128. *Quae cum Scotigenis post terga reliquit Hiberos.*
 Cum nuper quidam Fratres Ord. S. Benedicti ex congregatione S. Mauri in tractatu de re diplomatica. T. I. p. 214. dixerint: L'Histoire d'Hjalmar Roi de Biarmalande et de Thulemark imprimée à Stockholm en 1699. et publiée de nouveau dans la Dissert. épist. de Hicker p. 129. (1776. iterum vero a Celeberr. Michaelero in monument. Vet. linguae Saxonicae recula) va nous fournir un nouveau curieux, et qui peut donner un grand avantage à l'opinion, qui place la Thule des Anciens dans la Scandinavie. (Ikarh ligr. sunt verba monumenti, amilli Thulemark aug Gandvik.) Cette histoire fut écrite en Runes, il y a VIII—IX. cents ans. (Sed de hac aetate Viri Summi Or o Sperling et Ericus Benzeliu grauitur dubitant. Vñl. Michaeler in prologo.) lubet hic Thormod Ibsen rationes dubitantes in hisl. Noruag. Tom. I. p. 11. prolata, inferere: «Cui, inquit, potissimum septentrionalium terrarum id nomen, (Thule) iure situs aut etiam aliarum proprietatum competat, haud minus inter doctos controuertitur; aliis Islandiae, aliis Hoelandiae, quam veteres Noruegi Hialtlandiam appellarunt, aliis Vroptiae, ut quae nusquam inueniatur terra, aliis Orcadam vñl. aliis Thylemarcbiae Noruegiae, aliis denique toti peninsulae Scandinaviae illud applicantibus; quorum postremum Rudbeckius magni ponderis argumentis ite assertum, improbatque, non solum Procepium id sensisse, qui hanc peninsulam, et, secundum Pontani mentem, totam etiam Daniam sub Thules nomine descriptis, sed et longe antiquiores scriptores Pytheas, Isidorum, Strabonem, Melam, Plinium, Solinum, iis in suis descriptionibus notis illam depinxisse, quae, vel Islandiae, vel Scetlandiae, vel vllis praeter Sueciam terris nullo modo competunt. Cum tamen quaedam ex iis Scandinavia non aditrat, recipiat autem Islandia; alias contra resquat, quas Scandinavia sibi vendicat; quaedam etiam vtrique communes sunt, dubia valde conclusio formatur, cui potissimum illud nomen sit adscribendum. Neque enim Noruegiae, vel Sueciae septem dierum nauigatio in septentrionem a Britannia competit, quod de Thule Pytheas tradidit, quam tamen sub eodem cum Mercoe, Alexandria, Helleponto, et Boristene meridiano cum constituisse Rudbeck. monstrat, longius ab Islandia, quam sitis ratio patitur, remoto: male etiam de Suecia et Noruegia dicitur, mitiorum fructuum capaces non esse, quod tamen Pytheas de Thule praedicat, licet eam larga et diuturna Pomona copiosam, incolasque in hyemem ar-

borum fructus congerere, Solinus memoret. porro a Nerigone in Thulen nauigari, quod habet Plinius, absurdum erit, si Nerigone, siue Noruegia hodierna, Thule est: mare denique concretum, quod pulmonis marini simile esse, vniusque diei nauigatione a Thule distat, Pytheas tradidit, non minus vere de Islandiae occidentilibus oris, si a sinu Iasförd Caurum versus nauigeret, quam de Scandinaviae septentrionalibus dicitur; saepe enim ingens illa glacies Islandiae occidentalia borealiaque litora magnam veris aestatis partem obidet. Haud itaque Thules nomen Islandiae adimendum, cum Ptolemaeus proxime ad eius situm Thulen reterit; Solinus etiam inter Britannicas insulas eam computat, et quidem vltimam, septentrionem versus, id quod Noruegia non agnoscat. Consensit lo. Messen. in S. end. illustr. T. XII. p. 19. T. XIII. p. 2. At poeta noster ab his toto coelo differt et Thylem inter insulas Britannicas locat, ceu quoque Claudian.

Incaluit Pistorum sanguine Thule.

Quocum Seruii Honor. descriptio ad L. I. Virg. Georg. — tibi seruiat vltima Thule, consensit. «Thule, inquit, insula est Oceani inter septentrionalem et occidentalem plagam, ultra Britanniam et Orcadas: quae insula in Oceano vltima est, in qua, sol cum in cancro est, perpetui dies sine noctibus esse dicuntur. Islandiam ab Insula Thule bene distinxit Jul. Pompon. Sabin. ad c. l. Virg. «Thyle insula est vltima Oceani Britannici. Fieri tamen potest, quod a sinistris nulla sit insula, siue flectas ad Zephyrum, siue ad Boream. A dextris vero inter Boream et Eaurum nauigando ad portum solis multae occurrunt insulae post Thylem, quarum pleraque inhabitant homines minimae staturae. — Est et magna insula sub ipso septentrione (En Islandiam, aut Novaiaam Semiam ab insula Thule probe distinctam) quae ad ortum opponitur, et non longe a continentem, in qua raro, aut nunquam illucescit dies, Animalia ibi omnia sunt alba, et praecipue vrsi; et aues, quas a falcatis vnguibus Falcones appellamus, sub hoc aere degere inuenimus. Prope glacialis Oceani oras, habitant illestris homines. Vgari, siue Vgri, Scythae quidem sunt, et a caeteris mortalibus semoti, apud eos neque aurum, neque argentum cognoscitur, neque aes; cum proxima gente mercurionis permittant aut cum Zaulocentibus. Sic narrare mihi, qui ad origines Tanait habitant. His vltimis verbis origo Hungarorum eorumque cognatio cum Laponibus et Finnis plene probatur, et confirmatur. Conf. Schmidt in primis lin. Hist. Imp. German. Sect. III. § 241. p. 92.

- 1130 Hespera et Ausoniis obuertit cornua terris.
Tum secum sapiens cepit tractare satellites:
Vtrum subtuto per vasta silentia castris
Sisteret, an vastis heremi committeret aruis.
Aestuatur immensis curarum fluctibus, et quid
1135 Iam faceret, sollers arguta indagine quaerit.
Solutus enim Hagano fuerat suspectus, et illud
Oscillum regis subter complexibus actum.
Ambigerat prorsus, quae sit sententia menti
Hostis; et: an urbem vellent remeare relictam,
1140 Pluribus ut fociis, per noctem forte coactis,
Primo mane parent bellum renouare nefandum?
An soli insidias facerent, propiusque laterent.
Terrent adhuc triuiis ignoti silua meatus,
Haec loca fortassis incurreret aspera spinis.
1145 Immo quippe feris sponfamque amitteret illis.
His ita prouisis exploratisque profatur:
En, quocunque modo res pergant, hic recubabo,
„Donec circuiens lumen spacia redit amatum.
„Ne patriae fines dicat rex ille superbus
1150 „Eualisse fuga, furis de more, per umbras.“
Dixit; et ecce viam vallo praemuniit artam,
Vndique praecisis spinis simul et paliuris;
Quo facto, ad truncos sese conuertit amarus
Cum gemitu, circumque suum caput applicat, atque
1155 Contra Orientalem prostratus corpore partem,
Ac nudum retinens enssem, hac cum voce precatur:

1131. *Satelles*) De vero sensu vocis *Satelles* apud scriptores huius aetatis, vid. *Claud. Salmat. ad Aelii Lamprid. Alex. Sev. Hist. Aug. T. I. p. 1031. Du Cange Gloss. Tom. VI. col. 150. Ammian. Marcellin. L. XVI. pag. 91. Mettingh de statu milit. Germ. Sect. II. § 8. p. 91 et 92.*

1143. *Terrent*) Terret, scil. silua. Biefter.

1147. *En*) In. F. Non male; ut iungatur sequentibus: *In quocunque modo*, etc. aut fort. iam. Biefter.

1148. *Spacia redit*) Sol reddit. Biefter.

1149. *Patriae*) Singulari notatione, pro regione, terra, ut saepe *Guido ad Ruenna*, antiquus scriptor Gothus, in *Geograph. L. III. § 3.* „Item iuxta limbum Oceani ponitur *patria*, quae dicitur Aethiopia Garamantium. Ad frontem autem eiusdem Garamantium *patria* est arida, deserta, montana, quae dicitur Marmarides. § 4. Item iuxta mare magnum ponitur *patria*, quae dicitur Mauritanica. § 5. Item iuxta Oceanum ponitur

patria, quae dicitur Aethiopia Biblobatis. — Ad frontem autem iuxta Biblobatis *patriae* per medio multa spacia, id est, deserta, quae supra nominauimus. „Iuxta mare magnum ponitur *patria* nimis spatiofissima quae dicitur Africana.“ etc.

1154. *Circumque suum caput applicat*) Versus, quem me non intelligere ingenue fateor. Fischer.

Eort. caput suum applicat ad (circum) truncum aliquem. Biefter.

1155. *Contra Orientalem prostratus corpore partem*.

1156. — — — precatur)

Pagani Veteres Deos suos adoraturi, vultu ad Orientem verito id perfererunt. *Io. Jac. Chifflet. in Vespont. P. I. c. 25. p. 85.* Similem, veterum Christianorum etiam ex disciplina, morem fuisse docent *Aul. Hist. de duobus Christ. milit.* „Sed Iosaphat spirituale cognouit patrem, characterem vultus seruauit eundem. Stans ergo mox contra Orientem senex orauit gratias agendo

- „Rerum factori, sed et omnia facta regenti,
 „Nil sine permisso cuius, vel denique iussu
 „Constat, ago grates, quod me defendit iniquis
 1160. „Hostilis turmae telis, nec non quoque probris.
 „Deprecor ad Dominum, contrita mente, benignum,
 „Vt qui peccantes non vult, sed perdere culpas,
 „Hos in coelesti praeberet mihi sede videri.“
 Qui postquam orandi finem dedit, ilico furgens
 1165. Sex giravit equos, et virgis rite retortis.
 Vinciit. Hi tantum remanebant; nempe duobus
 Per tela absumtis, trinos Rex Gunthere abegit.
 His ita compositis procinctum soluit, et alte
 Ingenti fumans leuiabat pondere corpus.
 1170 Tum moestam laeto solans affamine sponsam;
 Moxque, cibum capiens, aegros recreauerat artus
 (Oppido enim lassus fuerat;) clipeoque recumbens,
 Primi custodem somni iubet esse puellam,
 Ipse matutinam disponens tollere curam,
 1175 Quae fuerat suspecta magis; tandemque quieuit.
 Ad cuius caput illa sedens solito vigilauit,
 Et dormitantes cantu patefecit ocellos.
 Ast ubi vir primum iam expurgiscendo, soporem
 Ruperat, absque mora furgens dormire puellam
 1180 iussit, et arrecta se fulciit impiger hasta.
 Sic reliquum noctis duxit, modo quippe cauallos
 Circuit, interdum auscultans vallo propiauit,

„Deo.“ Tertull. Apolog. c. 16. Prochor. in vita B. Io. Pseudolin. L. II. de Pass. Pauli. „Et, his dictis, peruenit ad Passioris locum, ubi ad orientem versus, tensis in coelum manibus diuissime cum lacryis hebraice orauit.“ Walafr. Strab. Lib. de reb. Eccl. c. 3. Barth. Aduers. L. XLI. c. 16. col. 1846. Trogill. Arniel de relig. Cimbror. Gent. c. 28. p. 202.

1156. *Ac nud. in retinens enses*) Antiqui Germani et Celtæ omnia armati peragebant. De Verior. Diff. sur l'ancienne forme des Serments. Tomo II. Mem. Acad. Par. p. 650. „S'il estoit, inquit, question de prêter le serment de fidélité à leurs Souverains, le prince estoit élevé sur un pavois: on lui mettoit à la main un ançon, ou javelot en forme de sceptre, et pour luy faire comprendre qu'il alloit commander à une nation guerrière; et les François dit Venant. Fortunat. L. VI. poëm. 11. en renant leurs épées à la main, luy juroient une fidélité inviolable. Vtque fidelis ei sic gens armata, per arma iurat iure suo se quoque iure ligat.

„Greg. Tur. L. IV. c. 46. L. XI. cap. 11, 23. Les armes leur seruoient d'aurel et de divinité; et ils juroient „par leurs épées comme par le gage et le soutien le plus sûr de leurs promesses.“

Ann. Marcellin. L. XVII. c. 12. et L. XXXI. Adam. Brem. c. 30. Gebhardi in Hist. General. Ord. Imperii Germ. Tom. I. p. 57. Mascon. in Hist. German. T. II. p. 328. Keyser Select. Ant. Celt. et Septentr. p. 167.

1156. — *Preccatur*) Mos Christianorum notabilis fuit, ubi quis defunctus fidelium erat, non prius a cadavere discedendi, quam animam, iam colibram, commendassent iunctis precibus Deo. Hericus Alstissod. Germanid. L. VI. v. 194.

Vtque est Christicolis ritusque et cura salubris, Functam muneribus, violenta forte, caducis Commandant animam, cui viuunt omnis, Regi. Hinc remeare parant.

Barth. Aduers. L. L. c. 5. col. 2340.

- Exoptans orbi species ac lumina reddi.
 Lucifer interea præco scandeat Olimpo.
- 1185 Lucens Thaprobane clarum videt insula solem.
 Hora fuit, gelidus qua terram irrorat Eous.
 Aggreditur iuuenis caelos spoliariis armis
 Armorumque habitu; tunicas et cetera linquens,
 Armillas tantum cum bullis, baltea et enses,
- 1190 Loricas, quas cum galeis detraxerat ollis.
 Quatuor his oneravit equos sponfamque vocatam
 Imposuit quinto, sextum conscenderat ipse,
 Et primus vallo perrexerat ipse reuulso.
 At, dum constricti penetratur semita callis,
- 1195 Circumquaque oculis explorans omnia puris,
 Auribus arrectis ventos captavit et auras,
 Si vel mustantes sentiret vel gradientes,
 Siue superborum crepitantia frena virorum,
 Seu saltem ferrata sonum daret vngula equorum.
- 1200 Postquam cuncta silere videt, praeuertit onustos
 Quadrupedes, mulierem etiam praecedere iussit,
 Scrinia gestantem. Comprehendens ipse cavallum,
 Audet inire viam consueto cinctus amictu.
 Mille fere passus transcendit, et ecce puella
- 1205 (Sexus haec fragilis!) animo trepidare coegit.
 Respiciens post terga, videt descendere binos
 Quodam colle viros raptim et sine more meantes;
 Exfanguisque virum compellat voce sequente:
 „Dilarus iam finis adest. Fuge, Domne! propinquant.“
- 1210 Qui mox conuersus visos cognouit et inquit:
 „Incaustum multos mea dextera fuderat hostes,
 „Si modo supremis laus desit, dedecus affit.
 „Est satius, pulchram per vulnera quaerere mortem,
 „Quam solum amissis palando euadere rebus.

1185. *Thaprobane*) De insula Taprobane, quae hodie vocatur Ceylon, vid. plura apud Pompon. Melam. L. III. c. 7. § 8. p. 280. Plin. L. VI. c. 22. Isaac. Voss. in *Observ. ad Mel.* p. 568 seqq.

1189. *Armillas tantum cum bullis*) Armillae ad rem vestitiariam vetustissimorum Germanorum pertinent. Vid. *Historia mea hereditariae successione in Germania*. (Versuch über die Geschichte der deutschen Erbfolge. Mannheim 1778. bey Schwab.) Tom. I. c. 5. §. I. p. 58. Carol. Du Fresnoy. Du Cange in *Glossar*. Vol. I.

col 714. v. *Armillum*.

1189. *Bullis*) Vid. cit. Du Cange col. 1339.

1202. *Comprehendens*) *Comprendens*. Bieitter.

1203. *Amictu*) *Amictu*. Id.

1205. *Coegit*) *Coepit*. Id.

1213. *Est satius*) *Id. Frid. Gronov. in not. ad Gellii not. tit. L. V. c. 18. p. 337.*

1214. *Palando*) Palare Latinis dicuntur ii, qui terga vertunt; non satis observato verbi vi. Barth. Aduers. L. XIX. c. 16. col. 1055.

- 1215 „Verum non adeo sunt desperanda salutis
 „Commoda, cernenti quondam maiora pericla.
 „Aurum gestantis tute accipe lora leonis,
 „Et citius pergens luco secede propinquo:
 „Ast ego in ascensu montis subsistere malo,
 1220 „Euentum operiens, aduentantesque salutans.“
 Obsequitur dictis virguncula clara iubentis.
 Ille celer scutum collegit, et excutit hastam,
 Ignoti mores equitis tentando sub armis:
 Hunc rex incurans, comitante satellite, demens
 1225 Eminus assatu compellat valde superbo:
 „Hostis atrox, nifu deludens! Ecce latebrae
 „Protinus absistunt, ex quibus, de more licifcae
 „Dentibus infrendens, rabidis, latrare solebas.
 „En in propatulo, si vis, configito campo,
 1230 „Experiens, finis si fors queat equiparari
 „Principio. Scio, fortunam mercede vocasti,
 „Idcircoque fugam teinmis seu deditionem.“
 Alphonides contra regi non reddidit vlla;
 Sed, velut hinc furdus, alio conuertitur aiens:
 1235 „Ad te sermo mihi, Haganon! subsiste parumper.
 „Quid, rogo, tam fidam subito mutauit amicum?
 „Vt discessurus nuper vix posse renelli,
 „Qui nostris nifus fuerat complexibus vltro.
 „Nullis nempe malis laesus nos appetit armis.
 1240 „Sperabam, fateor, de te, sed denique fallor.
 „Quod si de exilio redeuntem nosse valeres,
 „Ipse salutatam mihimet mox obuius ires;
 „Et, licet inuitum, hospitii requiete foueres,
 „Pacificeque in regna patris deducere velles.
 1245 „Sollicitusque fui, quorsum tua munera ferrem.
 „Namque per ignotas dixi pergens regiones:
 „Francorum vereor, Haganone superstite; nullum.
 „Obsecro per ludos, relispiscito iam, pueriles,
 „Vnanimes quibus assueti fuimusque periti.

1222. *Scutum collegit*) Gihbert. *Cuper in Obseru. L. I.*
 c. 12. p. 90.

1223. *Equitis*) Ioco *equi*, v. supra. Biefter.

1227. *Licifcae*) Forcell et supra v. 402. vera lectio esse,
 quia etiam hic occurrit idem vocabulum. Biefter.

1241. *Quod si de exilio redeuntem nosse valeres*)

Scil. Hildegundem. Fischer.

Sed fortasse de se ipso loquitur. Quod vero similis
 est, quia dicit *mihimet*, et *inuitum*, non *inuitam*.
 Biefter.

- 1250 „Et quorum cultu primos attriuimus annos.
 „Inclita quonam migravit concordia nobis?
 „Semper in hoste domique manens, nec scandala noscens,
 „Quippe tui facies patris obliuiscier egit,
 „Tecum degenti mihi patria viluit ampla.
- 1255 „Nunquid mente fidem abradis saepissime pactam?
 „Deprecor hic, abscede, nefas, neu bella lacestas,
 „Sitque inconuulsum nobis per tempora foedus.
 „Quod si consentis, iam nunc ditatus abibis
 „Eulogiis, rutilo vmbonem complebo metallo.“
- 1260 Contra quod Hagano vultu haec affamina toruo
 Edidit, atque iram sic insinuauit apertam:
 „Vim prius exerces, Walthari, postque sopharis.
 „Tute fidem abscederas. Cum memet adesse videres,
 „Et tot strauisses socios, imoque propinquos,
- 1265 „Excusare nequis, quin me tunc affore nosces.
 „Cuius si facies latuit, tamen arma videbas
 „Nota satis, habituque virum rescire valeres.
 „Cetera fors tulerim, si vel dolor vnus abesset.
 „Vnice enim carum, rutilum, blandum, pretiosum
- 1270 „Carpsisti florem mucronis falce tenellum.
 „Haec res est, pactum qua irritasti prior alnum,
 „Idcircoque gazam capio pro foedere nullam.
 „Sitne tibi soli virtus, volo discere, in armis,
 „Deque tuis manibus caedem perquiro nepotis.
- 1275 „En aut oppeto, siue aliquid memorabile faxo.“
 Dixit; et a tergo, saltu, se iccit equino,
 Hic, et Guntharius, nec segnior egerat heros
 Waltharius, cuncti pedites bellare parati.
 Stabat quisque, ac venturo se prouidus ictu
- 1280 Praeftruxit, trepidant sub peltis Martia membra.
 Hora secunda fuit, qua tres hi congregiuntur.
 Aduersum solum conspirant arma duorum.
 Primus malignam collectis viribus hastam
 Direxit Hagano, dirupta pace. Sed illam

1260. *Affamina*) *Apulei*. Lib. XI. „matrem fidurum,
 „parentem temporum, orbisque totius dominam blando
 „mulcentes *affamine*.“ Conf. *Du Cange* Vol. I. col. 214.
 1262. *Sopharis*) Vid. supra not. ad v. 103.

1266. *Cuius si facies latuit, tamen arma videbas*

1267. *Nota satis*)
 Conf. *Disbmar*. in not. ad *Taciti Germ.* cap. 6. p. 35.
 Bernb. *Clem. Meisingh status militiae Germ.* Sect. II. § 8.
 p. 93. *Gebhardi Hist. ordin. Imp. German.* T. I. p. 53.
 vbi plura de originibus rei heraldicae.

